GÂNDIREA

CATEVA CUVINTE DESPRE MISTRAL

DE

N. IORGA

MISTRAL nu e un poet de cenaclu, sau de şcoală. El nu e continuatorul unei tradiţii, iniţierea lui în vechea lirică provensală fiind mai mult aproximativă. Intr'o operă recunoscută admirabilă chiar după clipa în care a surprins, nu are nimic într'adevăr personal. Dar prin poezia lui întreagă, şi prin întreaga viaţă pe care a ştiut să nu şi-o despartă niciodată de poezie, el e cu adevărat ceeace marele cugetător american Emerson numea „un om reprezentativ".

Prin el, s'a manifestat o stare sufletească. Toţi îl socotesc foarte simplu, — şi el este, dimpotrivă, de o rară complexitate. Trebue să ceteşti încântătoarele lui „Amintiri din copilărie şi din tinereţe", pentru a vedea cum a ajuns la credinţa că se poate cânta ca poporul a cărui desăvârşită expresiune el a fost. Intr'o vreme în care un „naturalism" exagerat şi îngust reia tradiţiunile de mult uitate spre a-şi crea într'un spirit de fabricaţie artificială, elaborat de un fel de biurocraţie intelectuală, dreptul la viaţă, se poate mai bine simţi câtă spontaneitate a tresărit aci, la început fără intenţie, fără orgoliu la sfârşit.

In deobşte, — şi cât e de crudă lumea cu creatorii literari!, — toţi se înclină în faţa operelor pe care nu le mai citeşte nimeni, iar numele celui ce nu mai este găzduit în inimi, este înscris pe lespezile gloriei. Să fie şi puţin din aceasta în toate omagiile aduse amintirii lui Mistral?... Tare mi-e teamă. Mai mult de jumătate din admiratori, de bună seamă, n'au citit decât „Mireio", operă măiastră, de un suflet atât de simplu. Şi trei sferturi din ei cel puţin îşi închipue că acest lucru, ce nu se poate defini, care este poezia, ar putea fi vreodată înţeles, înţeles cu adevărat, printr'o traducere, fie ea datorită chiar maestrului însuşi. Pentru a putea fi deplin pătruns de frumuseţea acestui cânt, — epopee într'o epocă ce începea să fie agitată de frenezia lucrurilor repezi şi uşoare, — trebue să te poţi bucura de armonia silabelor acestei limbi provensale pe care puterea politică a Nordului o ucisese, pentru literatură.

Cu prilejul centenarului, România a adus ca ofrandă jerba ei solemnă de discursuri diplomatice. Alături, au rostit câteva cuvinte şi scriitorii, amintindu-şi mai ales prietenia dintre acest ţăran semeţ şi un boer din neamul nostru, încununat acolo la un concurs de poezie latină, la care el aducea un fad exotism. S'ar fi putut, însă, şi s'ar putea face mai mult. Să nu se găsească oare, printre poeţii cari roesc astăzi, unul care să încerce strămutarea provensalei în româneşte? Iar dacă aceasta n'ar isbuti, — fiindcă, dacă traducerea nu poate prinde miresmele cimbrului şi ale câmpului, este mai bine să renunţăm, — nu se află nimeni în stare să dea un vestmânt românesc amintirilor scrise de Mistral în limba franceză? Ele ne-ar aminti pe Creangă al nostru, — a cărui simţire e mai vânjos ţărănească, — dar pe care Mistral îl domină atâta prin nobleţa inspiraţiei,

© BCU Cluj



L U I   M I S T R A L

DE

ION PILLAT

Poete drag Minervei şi drag Mediteranii,
Fiu tainic al Provansei şi-al cerului latin,
Din urna veşniciei zadarnic pică anii —
De-argint rămâne versu-ţi, ca frunza de maslin.

Tu ai cântat păstorii, pescarii şi ţăranii
In graiul lor cel simplu cu ritmul larg şi lin,
Şi ai adus pe cimbrul colinelor Maillanii
Albinele Eladei cu zumzetul divin.

Ca un răzeş ce şade în paza holdei sale,
Ca un cioban ce vine din Alpi pe Ron la vale,
Aşa te văd: alături de zei — privind din deal,

In seara ce coboară, la ceata care suie,
Puţină dar senină pe-aceeaş cărăruie
Din umbra lui Virgiliu, — spre umbra ta, Mistral . .



© BCU Cluj



D U R A N D A L

DE

FREDERIC MISTRAL

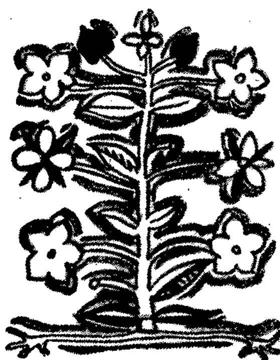
In româneşte de V. VOICULESCU

Ştiţi sabia vrăjită, vestita Durandal,
Ce-o vântura eroul Roland cu vitejie:
Amarnica ei limbă, cosind prin bătălie,
Culca de la o poştă duşmanii, val de val.

Când copleşit de Mauri, Roland, la Ronceval,
Se'ncredinţă că pala, vândută-l dă'n robie,
In mâinile — amândouă o prinse cu mânie
Şi o izbi s'o frângă de cremenea din mal.

O aşchie de fulger, din buză-i, pe arcer
Strălumină 'ntr'atâta, că vulturii spre cer
Sburând, se'nvultorară în dâra orbitoare....

La fel, Inflăcărare, tu ce mi-ai fost viaţă,
Când limba'nţelenită mi-o fi un sloi de ghiaţă,
Să'mi fulgeri lung prin noaptea cu păsări cobitoare.



© BCU Cluj



FREDERIC MISTRAL

DE

PAMFIL ŞEICARU

Cea mai luminoasă figură ce s'a fixat vreodată în istoria literaturii. Chiar olimpianul Goethe se înfăţişează cu învolburări de suflet sbuciumat, cu oscilări de nesiguranţe, cu dibuiri spre înălţimile luminoase, arhitecturale, ale clasicismului, pe când Mistral dela primul vers din Mireille (1859) şi până la ultima strofă din Les Olivades (1912) păstrează acelaş ritm, scandează aceiaşi inspiraţie însorită. Nietzsche distingea între genii două naturi: apolinieni sau echilibraţi, dionisiaci sau desechilibraţi, unii reprezentând creaţia armonioasă, alţii tumultul impetuos, exuberanţa ce nu-şi găseşte astâmpărul, permanenta insurecţie împotriva oricărei forme de disciplină; temperamentele clasice şi romantice se găsesc într'o statornică opunere. Frederic Mistral, apolinicul poet al Provenţei, este prin excelenţă un temperament clasic, nu numai în creaţia lui literară dar şi în linia vieţii egal de armonioasă, poezia părând doar ecoul liric al acestei vieţi, o prelungire cum şi Mistral era o fidelă expresie a pământului, a vieţii provensale.

Într'un sat de lângă Arles, la Maillane, un fiu de ţăran a fost sortit să arate cea mai curată, cea mai nobilă, mai idealistă închinare poeziei, fără umbră de năzuinţi ambiţioase, simplă închinare şi confesiune a sufletului ce se dărueşte aproapelui spre a-i prilejui împărtăşania din cupa aceleiaşi bucurii. Dacă Frederic Mistral ar fi fost ispitit să socotească poezia ca un vehicul al gloriei, dacă ar fi fost un însetat de faimă universală, nu şi-ar fi ales ca mijloc de expresie o limbă ce se retrăgea să agonizeze în păstorii, ce se refugiase în tovărăşia bunicelor care mai ştiau să îngâne din cântecele uitate ale trubadurilor; la îndemâna lui Mistral stătea universalitatea limbii franceze mlădiată, îmbogăţită de toate nuanţele, şi totuşi s'a încordat în linia celei mai eroice voinţi de a deştepta, de a face să reuşească uitata poezie a trubadurilor pe care o vorbise şi marele Petrarca. Cine ar mai putea descoperi în această încordare de voinţă singulară umbra unei ambiţii? E cea mai deplină dovadă că Mistral a iubit poezia numai pentru ea însăşi, pentru bucuria de a putea cânta cerul Provenţei lui dragi, pentru a prinde în versuri geamătul cirezilor, şoapta nopţii complice a îndrăgostiţilor, pentru a se împărţi cu dragii lui provensali. Cea mai nobilă, cea mai seducătoare închinare pământului natal în această abdicare dela tot ce-i sta la dispoziţie dacă ar fi voit să scrie în

© BCU Cluj

limba franceză; s'a mulţumit să utilizeze limba umilă a ţăranilor din Maillane, să-i descopere toată prospeţimea de culoare, toată calda ei vibraţie amuţită odată cu trubadurii, rămasă graiul celor simpli, a celor ce nu frecventase şcoala franceză.

Într'un volum al poetului Jean-Louis Vaudoyer „Beautés de la Provence" — evocând romanul de dragoste al lui Theodore Aubanel—Heine al Provenţei — face această preţioasă mărturisire: „În acea vreme nu veneam în Provenţa. În Italia Aubanel m'a întovărăşit cu Musset, cu Fromentin (şi cu alţi câţiva). Când deschizi cartea, găseşti pe pagina din stânga versurile provensale, pe pagina dreaptă traducerea franceză. Abia priveam atunci textul original. Greşeam. Limba provensală este vibrantă, ductilă interpretă a poeziei. Ea este bogată în cuvinte pe care francezul nu le are, nu le mai are. Cuvinte tandre şi dense dintre care unele, după cum mai multe flori nu fac decât un buchet — recunosc în câteva silabe un joc de nuanţe pe care francezul nu se riscă să le strângă într'un singur cuvânt. Ori toată această renaştere a limbii provensale, plastică, însorită, sprintenă, de o frăgezime ca floarea de rouă, lui Frederic Mistral se datoreşte; fără apariţia acelei poeme epice unice dela Virgiliu, fără Mireille nu ar fi fost posibilă renaşterea literaturii provensale. E destul să amintim că dicţionarul limbii provensale a fost făcut de Mistral, ca să putem întrezări ceva din eroica trudă, din uriaşa risipă de energie. Nu numai să redea suflul de viaţă limbei provensale, s'o repună în activitate, dar o egală necesitate de a unifica şi fixa limba, căci aşa precum spunea Bossuet „nu se încredinţează nimic nemuritor limbilor mereu schimbătoare". Mistral a stabilit (cu ajutorul poetului Roumanille) ortografia provensală care nu exista spre a se desăvârşi opera sa în marele dicţionar „Tresor du Félibrige".

Într'o scrisoare, datată 14 Iunie 1857, Roumanille prezintă pe poetul ţăran: „Mistral trăeşte într'un sat, o leghe la nord de Saint-Rémy, într'o câmpie fertilă care are ca limite: la sud, munţii cei mai albaştri şi apoi cei mai auriţi din câţi am putea să ne imaginăm... El scrie în mijlocul câmpurilor pe care le iubeşte, supraveghindu-şi muncitorii şi lucrând alături de ei la nevoe. Tânăr, bogat, iubit, inspirat, el cântă în răzătoarea lui singurătate".

Ai impresia unui zeu antic coborît pe pământ, încadrat în natură care i se confesează, care-i desleagă taina farmecului ei. Din mijlocul simplilor ţărani poetul şi-a cules pe cei doi eroi, micuţa, candida Mireille, pe flăcăul Vincent, a căror dragoste simplă, duioasă, urcând dela lirica de idilă, dela versurile, ce par curgerea unui izvor frământând prundişul, până la pateticul tragic al sfârşitului: moartea micuţei îndrăgostite.

„Cânt o tânără fată din Provenţa. În dragostele ei din tinereţe — dealungul Craului, către mare, prin grâu — umil şcolar al marelui Homer — eu vreau s'o urmez. Cum era numai o fată a iobăgiei — în afară de Crau, s'ar fi vorbit prea puţin de ea.

Cu toate că fruntea ei nu a strălucit decât de tinereţe, cu toate că ea n'a avut nici diadema de aur, nici mantia de Damasc, eu vreau ca să fie înălţată în glorie ca o regină şi mângâiată de graiul nostru dispreţuit."

Charles Maurras, fanatic iubitor al Provenţei, scrie în „Sagesse de Mistral": „Din punct de vedere al existenţii noastre naţionale (se spunea naţiunea provensală sub Ludovic al XVI înainte de pretinsa liberare din 1789) trebue să plasăm faptul compunerii şi scoaterii la lumină a poemei Mireille pe acelaş rang cu bibliile cehe, engleze şi germane, prin care Ion Huss, Wiclef, Luther au isbutit să servească fără să vrea, stimularea conştiinţii ţării lor. Cu această diferenţă că Mistral ştia ce vroia!"

Apariţia acestei poeme care scutura de praful uitării limba provensală, dându-i nu numai un suflu nou de viaţă, ci şi un prestigiu literar, a depăşit limitele Provenţei

© BCU Cluj

pentru a stârni un moment, uimirea și admirația Parisului. Norocul a făcut să aibă Mireille ca naș literar pe Lamartine.

Romanticul cu lirism irizat de misticism creștin, avea o deosebită simpatie și acorda o continuă atenție poeților din lumea muncitoare; pentru Lamartine masa proletară nu însemna numai un imens rezervoriu de energii politice înoitoare a vieții sociale, ci într'o egală măsură și un suflu nou de sensibilitate menit să dee o rezonanță mai profund umană, mai cuprinzătoare poeziei. Romantismul politic chema la viață politică activă masele muncitorești, era firesc deci ca romantismul literar să urmeze exact aceiași linie.

Pentru Lamartine, pentru imaginația lui care transforma continuu datele realității, Mistral era un țăran simplu din Provence care cânta în versuri așa cum primăvara înfloresc câmpiile, de aceia a avut o așa de caldă, de ocrotitoare simpatie pentru tânărul ce a venit să-i citească poema menită să însemne o dată în literatura mondială. Treptat, pe măsură ce Mistral înainta în cadența de o seducătoare muzicalitate a poemei, Lamartine se lăsa prins în mrejele unui farmec de proaspătă, de curată poezie. Un ritm nou, un suflu de robustă sănătate, un accent de pasiune sinceră, caldă, dogoritoare, povestea micuței Mireille cu inima devastată de focul dragostei, cucerea. Și Goethe încercase o epopee populară în „Hermann și Dorothea" dar totul se înfățișa în notațiile de a-atentă curiozitate poetică a unui spectator ce rămânea oarecum nestrăbătut de gingășia acelei emotivități simple, populare, pe care vrea s'o redee în versurile greoae, fără sprinteneală, fără acea svâcnire interioară ce radiază căldura lirică; Goethe rămâne un descriptiv al unei idile populare. Mistral trăește toată povestea pasionată, tragică a micuței Mireille și a flăcăului Vincent, fiecare vers are o bătae de inimă, naiva invocare a sfinților, rugăciunile fetiței sunt și rugăciunile lui Mistral, legendele Provenței i-au înfiorat și lui copilăria, freamătul chiparoșilor, țârâitul greerilor, podoaba argintată a măslinilor cu trunchiurile torturate ca de o căință interioară, tot peisajul, tot suflul peisajului de pe malurile Rhonului trăește și în Mistral, respiră în strofele poemei pe care Lamartine era chemat s'o anunțe cu atâta entuziazm Franței în faimosul său „Cours de litterature, Quarantième Entretien". Seara când Lamartine a citit articolul, a rămas descrisă de felibrul Anselme Mathieu în „Armana prouvencau" (1860): „Când s'a ajuns la sfârșitul pasajului măreț în care elocventul poet compară pe Mistral cu floarea de aloes a insulelor Hyeres, Mistral podidind de plâns se ridică spre a-l îmbrățișa și a mulțumi pe binefăcătorului său, dar o năvală de lacrimi îi tăie vorba și sărmanul căzu pe scaun hohotind în plâns"

Epocalul articol prin care Lamartine prezenta pe Mistral începe astfel: „Vreau să vă dau astăzi o știre bună. Un mare poet epic s'a născut. Natura occidentală nu mai crează, dar natura meridională creiază mereu; există o virtute în soarele meridional". Această prezentare de o generozitate rară se sfârșește într'o evocare de o rară și inspirată poezie ce exaltă un lirism neîntrecut.

Lamartine avea intuiția formidabilului geniu epic pe care îl lansa în literatura lumii întregi. Iată sfârșitul articolului:

„Iar tu, poet al Maillanei, până ieri necunoscut de semenii tăi și poate chiar și de tine, întoarce-te modest și uitat sub acoperământul maicii tale; înjugă-ți cei patru plăvani la plug, cum făceai până acum, sau cei șase catâri vânjoși; cu sapa, despică pământul măslinilor tăi; poartă pe brațe povara frunzelor de duzi, și imparte-o viermilor tăi de mătasă, când se trezesc odată cu zorile; primăvara, spală lâna mieilor în unda râului tău natal; aruncă-ți pana colo, și nu o mai lua în mână decât iarna, din când în când și pentru desfătare; în vreme ce acea Mireille pe care ți-o hărăzește destinul va întinde

© BCU Cluj

năframa albă, şi va aşterne pâinea blondă pe masa la care ţi-ai ciocnit paharul cu Adolphe Dumas, vecinul şi precursorul tău.

Intr'o viaţă de om, nu se săvârşesc două capo-d'opere. Ai creat una, tu: slăveşte tăria de sus, dar pleacă dintre noi. Ţi-ai mutila capo-d'opera vieţii, — fericirea în simplicitate. Să trăeşti cu puţin!... Puţin să fie, oare, să stăpâneşti îndestulul, tihna, poezia şi dragostea...

. . . O capo-d'operă, da, este poemul tău epic. Mai mult, aş spune: el nu e nici din Asfinţit, şi nu e nici din Răsărit. Ai crede că, în taina unei nopţi, un ostrov al Arhipelagului, un Delos plutitor s'a desprins din spuza insulelor greceşti sau ioniene, şi că fără sgomot el a venit să întregească ţărmul Provenţei bogate în miresme, purtând unul din divinii cântăreţi din spiţa Melesigenilor. Binevenit fii, tu, printre cântăreţii priveliştilor noastre! Un alt cer te-a zămislit, şi eşti de altă limbă; dar cu tine ai adus cerul tău, limba şi priveliştile tale. De unde vii, nu te întrebăm, şi nici cine eşti: *Tu, Marcellus eris!*

Eram într'o vară la Hyéres, — limba aceea de pământ a Provenţei pe care marea şi soarele o desmiardă cu valurile şi cu razele lor, ca pe un semeţ promontoriu din Chios sau din Rhodos, palmierii se amăgesc cu pământul acela, şi înfloresc cu credinţă că îi nutreşte oaza lor natală. In amurg, prietenul meu Meissonnier mă călăuzi odată în jurul aşezării. Sub scânteierea apusului, m'a mânat într'o grădină deschisă luminii şi vântului marin. M'am crezut purtat într'o oază de-a Libiei. Palmierul şi aloesul rodeau aci şi încolţeau la tot pasul.

Odată la douăzeci şi cinci de ani, numai, înfloreşte aloesul, şi moare îndată după ce şi-a dăruit în văzduh, într'un suprem avânt, sufletul lui parfumat; şi era unul, în grădina aceasta, a cărui înflorire era aşteptată dintr'o clipă într'alta.

Printr'o potrivire măiastră, s'a părut că acest rar fenomen vegetal, aşteptase popasul nostru, spre a-şi deschide sub ochii noştri, corola. In clipa în care soarele se împlânta în mare, tulpina arborelui a cărui sevă este tămâia, svâcni năvalnică din nodurile lui umflate de viaţă, ca o spadă pe care ar fi smuls-o din teaca ei un braţ, robust, spre a o face să fulgere în soare; şi floarea unui sfert de veac se deschise pe creasta tulpinei, oferindu-şi petalele cu un sgomot ce amintea exploziunea unui obuz ivit dintr'o gură de tun. De spaimă, păsările adormite pe sub arbuştii apropiaţi se ridicară în stoluri; şi parfumul, acest suflet al florii, îmbălsămă prelung golful.

Tu eşti aloesul Provenţei, o, poet al Maillanei! Intr'o singură zi, tu ai crescut de trei braţe, şi ţi-ai dat floarea la douăzeci şi cinci de ani. Sufletul tău poetic îmbălsămează în Avignon, Arles, Marsilia, Toulon, Hyéres, şi în curând şi în Franţa. Mai norocos însă decât arborele dela Hyéres, parfumul slovei tale nu se va pierde nici într'o mie de ani"...

Şi Lamartine n'a exagerat, astăzi gloria lui Mistral o revendică latinitatea întreagă.

Studiind epopea Mireille, marele critic francez Albert Thibaudet vorbind de tehnica versului scrie: „S'a inspirat dela italieni. Ca Ariosto şi Tasso, el îşi scrise poema epică în ritm liric adică în stanţe. Dar inventă o strofă de o forţă, de un verb, de un elan unic, suplă şi rezistentă, cu totul potrivită acestei povestiri epice, acestor mici tablouri descriptive, acestor efuzii lirice, care neîncetat amestecate în Mireille şi dau cursul variat, palpitarea vie... Strofa epică din Mireille nu are nici nu antecedent nici în povensală, nici în franceză, nici în italiană, Mistral nu trebue să şi-l închipue nimeni ca un simplu şi spontan poet popular, un ţăran îndepărtat descendent al medievalilor trubaduri, era un rafinat al tehnicei, preocupat să dea liricei provensale toate ritmurile, să se mlădieze în toate ritmurile, să redee toate nuanţele sentimentelor omeneşti, să respire acel firesc pe

© BCU Cluj

care numai o lungă tradiţie literară îl dă versului. Ce deosebire între atmosfera din Mireille şi Calendal sau „Poemul Rhonului".

Frumoasa invocare din primele strofe ale poemului „Calendal" :

„Căci valurile secolelor — şi furtunile şi ororile în zadar amestecă popoarele, şterg frontierele: pământul, mater-natura, hrăneşte mereu copiii săi din acelaş lapte din aspra sa mamelă, mereu măslinului îi va da undelemnul cel curat.

Suflet mereu renăscând, suflet înflorit, mândru şi viu, ce nechezi în sgomotul Rhonului şi al vântului sau suflet al pădurilor plin de armonii, şi al limanurilor pline de soare, al patriei suflet pios, eu te chem, încarnează-te în versurile mele provensale".

Poet al pământului, în cadrul căruia Mistral trăia, pentru el natura respira o viaţă multiplă, umană, respira toată mitologia elino-romană. Cipreşii în bătaia vântului oftau ca şi oamenii, privighetoarea îşi svârle în noapte plângătoarele-i triluri ca şi Mireille chemările ei zadarnice de dragoste, foşnetul holdelor ca şi ţârâitul greerilor aveau pentru Mistral un sens aproape uman, erau familiare, i se confesau lui duhovnic al firii, tâlmaciu al vibraţiei înfrăţite a naturii. Mistral nu este un contemplativ al naturii, fiindcă întreaga natură face parte integrantă din fiinţa lui. Chiar creştinismul lui are un vag parfum de panteism păgân, de Avignon oraşul papilor nu-i departe Arles cu mărturii romane la tot pasul şi Maillane este mult mai aproape de Arles. Din această complectă şi intensă integrare în natură îşi capătă Mistral acel liniştitor echilibru, el nu priveşte natura cu ochi grei de adâncă părere de rău, efemera existentă umană nefiind decât o singură clipită din eternitatea firii, căci Mistral se socoteşte făcând parte din însăşi eternitatea naturii ca o rază din lumina soarelui, durata vieţii lui nu are nicio importanţă, făcând parte tot din respiraţia de eternitate a naturii. Seva pământului tresaltă în el, pasiunea este tumultoasă, nu are nimic din melancolia, din înclinarea spre umbră şi singurătate a romanticilor, cântă deasupra holdelor bogate ca şi ciocârlia, este generos ca şi vinul, este îmbujorat de bucuria de a trăi, soarele l-a înfrăţit cu viaţa sub toate formele. Romanticii au descoperit natura spre a divaga maladiv, spiritul latin este în neîntrerupt contact cu aceiaş natură pe care n'o socoteşte nici decum enigmatică, imaginaţia latină făcând-o elocintă. In lirica lui, Mistral a fost socotit descendent direct al lui Virgiliu, pentru toată respiraţia georgică a poeziei lui. Panteismul creştin al poeziei mistraliene, aminteşte buchetul mistic al poemului Sfântului Francesco d'Assisi: în cea mai umilă buruiană respiră Dumnezeu. De aceia în poezia lui Mistral natura nu este exterioară, un obiect al contemplaţiei, ci palpitarea aceluiaş ritm de viaţă unică, universală. Versul lui Mistral cântă fiinţa centrală a omului, fiindcă el preamărea Dumnezeirea în ce avea mai măreţ, în scrisul lui tresăreau fulgurante toate năzuinţele eterne ale omului clasic, învestmântate în lumina şi parfumul drumurilor calcinate de soare ale Provenţei. De sub lespedele cu inscripţii romane, din mijlocul sfărâmăturilor de marmoră, sufletul antic al spiritului mediteranian s'a refugiat în poezia lui Mistral într'o tinereţe pe care numai renaşterea italiană a cunoscut-o. Lungul şir de generaţii adormite sub lespezi şi sub chiparoşi au izbucnit spontan, revărsându-şi torenţial simţirile în scrisul şi în graiul acestui însufleţitor de morminte, incomparabil animator de viaţă.

Jean Louis Vaudoyer are dreptate când scrie „Eu apropii fără nici o sforţare de păstorii chaldeeni, de cântăreţii orfici, de Homer, de Virgiliu, Orient, Grecia, Roma: prin aceste trei alăptătoare a fost legănată Provenţa". Mistica creştină, zămislită în Orient, încadrată în liniatura luminoasei arhitecturi a ideologiei greco-romane, şi-a găsit o sinteză inedită în poezia lui Mistral. In mijlocul neastâmpărului romantic care exaltă desordinea ce se spovedea în frenezia elegiacă, poetul genial al Provenţei apare ca un mântuitor de graiu şi de suflet, făcând din mica lui patrie, baza acţiunii lui de renaştere

© BCU Cluj

clasică. Franței desrădăcinate, aventurierilor și declasaților contimporani, nevrozei metropolelor tentaculare, Mistral le opune exemplul elocvent al unei grandioase opere, realizată la văpaia unui aceluiaș cămin, sub candela icoanelor străvechi, printre pălmașii plugului, și nu departe de cimitirul în care se odihnesc în șiraguri de cruci, străbunii.

Să strălucească tot ce este frumos !... Tot ce-i urît să se ascundă, iată deviza pe care Mistral a socotit-o mai potrivită pentru renașterea provensală; îmbibat de soare și lumină, era firesc să nu cunoască, să nu conceapă decât armonia fizică și morală ce definește frumosul.

Pământul respiră sănătate, el creiază în sufletul omului o receptivitate generoasă, o respirație de cuprinzătoare iubire umană. N'am găsit în Coșbuc oare ritmul liricei mistraliene ? Nu pare Nunta Zamfirii un cânt din Mireille ? Nedespărțit de pământul pe care îl muncea laolaltă cu ceilalți plugari, Mistral s'a identificat cu spiritul Provenței, nu s'a voit decât crainicul învierii patriei sale îngropate sub uitarea secolilor.

„Ajunge că pentru mine, pe marea istoriei, tu Provența ai fost un pur simbol, un miraj de glorie și de victorie, care, în tranziția tenebroasă a secolilor, ne-ai lăsat să vedem o străfulgerare de Frumos"...

„Mistral, poet, moralist și cetățean" iată formula lapidară a lui Pierre Lasserre ce poate rezuma întreg destinul poetului dela Maillane.

Cine ar putea rezuma mai bine ritualul disciplinei celui înclinat în semn de rugă asupra mormintelor străbune și invocator al viitorului, decât a făcut-o Mistral în versurile :

„Dóu passat la remembranço
E la fe dins l'an que vèn"

(cu amintirea trecutului și cu încrederea în anul care vine).



© BCU Cluj



FRAGMENT DIN MIREIO

DE

FREDERIC MISTRAL

In româneşte de ZAHARIA STANCU

O, sfântă Fecioară,
Ce plânsul din zori
Il poţi face flori,
Urechea-ţi coboară
Şi-ascultă-mi durerea.

Când Tu vei vedea
Ce doruri mă sbat
Şi gându'ngrijat
De dragostea mea,
Veni-vei îndat.

Vezi Tu, sânt copilă
Vincen îmi e drag.
E mândru, mi-e drag.
Mi-e'n inimă milă
Şi tânăr şi frag.

Şi eu îl iubesc,
Cum râul cărarea,
Cum pasărea zarea
In sboru-i ceresc,
Cum ţarina floarea.

Aşi vrea, spre pierzare,
Vâlvorile line
Şi moartea ce vine.
Migdalul să'nfloare
Din nou pentru mine.

O, sfântă Fecioară,
Ce plânsul din zori
Il poţi face flori,
Urechia-ţi coboară
Şi-ascultă-mi durerea.

Eu vin de departe
Să caut alin.
Nici Craul cu spini
Nici câmpuri deşarte
Nu-mi scoase suspin.

Şi soarele jarul
Grămezi pe sub pas,
Şi-aflam în popas
De flăcări umbrarul
Şi creerul ars.

Fecioară slăvită
Pe Vincen ţi-l cer
O, dă-mi-l, ţi-l cer;
Cu viaţa'nfrăţită
Vom râde sub cer.

Şi sbuciumul meu
S'o pierde 'nsfârşit.
Din plânsul sleit
Un'nalt curcubeu
Va creşte'ndoit.

© BCU Cluj

Ştii ? Tata nu vrea
Logodnă să am.
Tu toarnă-i balsam
In inima rea,
Prea-sfântă cu hram.

Şi dârza scoruşe
— Tresari de-o culegi —
Cu vraje de-o legi,
Din mândra scoruşe
Mătase alegi.

Ce tare-i măslinul !
Dar vântu-l îndoaie
Şi-l suflă cu ploaie.
Arată-i tot chinul
Şi fă-l să se 'nvoaie.

O, sfântă Fecioară,
Ce plânsul din zori
Il poţi face flori,
Urechia-ţi coboară
Şi-ascultă-mi durerea.



© BCU Cluj



ÎNȚELESUL POLITIC AL OPEREI LUI MISTRAL

DE

ION DIMITRESCU

Dintre toate metodele de prețuire a talentului unui artist, — fără îndoială cea mai execrabilă este acea care, sub aparența analizei estetice, subordonează aprecierile critice convingerilor politice ale artistului examinat, — distribuindu-i elogiul sau blamul după cum opiniunile lui sociale se potrivesc sau nu cu acelea ale criticului. Un iscusit făurar de frumusețe poate fi în același timp și un deplorabil partizan de clan; dar această coincidență nu îndreptățește nicidecum pe cumpănitorul darurilor artistice să statornicească meritul estetic după vindicativele îndemnuri ale predilecțiunilor sale politice sau politicianiste. Nici chiar cronicarului convins că rostul esențial al unei critice fecunde este să fie, în primul rând, un examen de interes național, nu-i este îngăduită confuziunea acestor două domenii cu totul deosebite de activitate umană: obiectivitatea lui nu poate admite, în discernarea meritului artistic, subalternul control al simpatiilor sau al repulsiunilor sale politice.

Este însă plină de interes, uneori chiar generatoare de revelatoare surprinderi, confruntarea convingerilor politice ale unui scriitor cu principiile ce se pot extrage din examinarea creațiunii lui totale: a vieții și a operei sale, laolaltă cercetate. Cine va defini vreodată, de pildă, contradicțiunile dintre catehismul politic al tribunului Delavrancea, și sistemul social exaltat în replicile dramelor sale istorice?... Cine va măsura distanța dintre principiile de dogmatică estetică afirmate de cutare artist, în clipa în care se crede obligat să-și comenteze propria lui artă, — și disciplinele lui subconștinete de creațiune, lizibile în tehnica și în arhitectura plăsmuirilor sale spontane?... Printr'o involuntară și îndărătnică discontinuitate mentală, un realist ca Stendhal se proclamă cu orgoliu „*romantic*", — deși metoda lui de creațiune se înrudește mult mai intim cu procedeele consacrate de clasici, decât cu tumultuosul meșteșug literar al lui Victor Hugo: arta obiectivă a lui Prosper Mérimée se situa în descendența directă a clasicismului, deși în examenele sale literare de conștiință, el se cataloga printre adversarii acestui curent. O uluitoare contradicțiune există între democratismul revoluționar al lui Flaubert, și disprețul dedicat regimului popular în creațiunile în cari el și-a destăinuit mai sincer adevărata sensibilitate — de pildă în „*Bouvard et Pécuchet*". Subjacentă, în opera epică a lui Balzac, filtrează o întreagă filozofie politică, total desmințită de aceea afirmată de genialul romanicier în

© BCU Cluj

spovedaniile lui directe. Iar mai aproape de noi, — din vasta operă a acestui Anatole France pe care mandarinii Revoluţiei sunt atât de încântaţi să şi-l poată anexa, — ce crunt dosar judiciar s'ar putea constitui democraţiei populare!... Cât apar de banale şi de debile obiecţiunile aduse de el Monarhiei şi „Reacţiunii", — în comparaţiune cu năprasnicele rechizitorii măestrite Republicei în *„Histoire contemporaine"*, în *„Les Dieux ont soif"*, şi în tot restul unei opere de o substanţă şi de o inspiraţiune atât de aristocratice!...

Dincolo de străvezia maramă a „convingerilor politice" acceptate din îndemnul facilităţii sau al oportunismului, al hasardului cotidian sau al inerţiei intelectuale, — adevărata fiinţă a artistului elaborează discipline fireşti şi principii eterne de viaţă, răsvrătindu-se în substanţa lui intimă împotriva unor idei cari nu i-au dobândit decât o adeziune exterioară sau superficială. Cât apare însă de pasionantă, uneori, drama aceasta lăuntrică!... Creatori înzestraţi cu misterioase antene receptive, artişti dăruiţi cu admirabile puteri de intuiţiune a universului, — isbutesc totuşi să rămână până la moarte incapabili de a-şi desăvârşi acea armonie interioară revendicată de una din cele mai stăruitoare năzuinţe ale sufletului omenesc: *nevoia de unitate.* Mai uimitor este, însă, să poţi surprinde acest viu paradox chiar în existenţa artistului a cărui viaţă şi operă s'au împletit în cea mai splendidă şi mai indisolubilă armonie: în existenţa acestui făurar de ordine nouă care a fost *Frédéric Mistral*, ale cărui acorduri domină barbara polifonie a literaturii contimporane cu pura seducţiune a unor note juste.

Orice mustrare s'ar putea aduce vibrantului ctitor de slovă dela Maillane, afară de aceea a naivităţii sau a simplicităţii intelectuale: rareori artist a strecurat în plăsmuirile lui estetice, cu o mai savantă tactică de persuasiune, credinţele şi veleităţile lui personale. *„Intenţiunea mea intimă"*, mărturisea Mistral, în Octombrie 1859, criticului parizian Saint-René Taillandier, *„a fost aceea de a retrezi dragostea provensalilor pentru limba lor proprie, cântând în limba aceasta datinile, credinţele şi priveliştile ţării. Vream, în deosebi, să ajung până la sufletul ţăranilor: deaceea ocupă atâta loc în poemul meu superstiuţiunile poetice ale locului, şi tradiţiunile vii ale câmpurilor noastre"*... Un om care îşi comentează arta, a doua zi după elaborarea primului său poem, cu atâta strategică perspicacitate, nu poate fi bănuit nici de ingenuitate, nici de candoare. Şi, totuşi, paralel cu acest naţionalism pe care şi-l insinua cu atâta isteţime în strofele epice, tinereţea lui Mistral găzdueşte şi o sinceră predilecţiune pentru Revoluţiune.

Este drept că, după exorcizarea acestei pasiuni a anilor de efervescenţă, şi în măsura în care se iniţia mai temeinic în trecutul Provenţei, ideile politice ale lui Frédéric Mistral au evoluat spre acea constelaţiune de republici regionale reunite sub sceptrul Regelui federator, în a căror reînviere credincioşii ideologiei regionaliste au descoperit unicul mijloc de restaurare a vechilor libertăţi provinciale şi municipale. Este drept, de asemenea, că antipatia lui Mistral pentru regimul lui Napoleon III poate fi atribuită şi aversiunii lui pentru democraţie, — obârşia cezarismului bonapartist fiind tot electivă, şi democraţia plebiscitară având o esenţă identică cu aceea a democraţiei parlamentare. Pe măsură ce îşi desăvârşeşte experienţa, Frédéric Mistral repudiază vechile erori ale tinereţii, — consacrându-se numai renaşterii provensale şi exaltării spiritului latin. Şi în acest domeniu, însă, ideile lui Mistral păstrau încă un crâmpeiu paradoxal de contradicţiune.

Există oare, într'adevăr, o *«rasă latină»*, — există o unitate de descendenţă susceptibilă să asigure popoarelor romanice privilegiul unei pure eredităţi clasice, sau trufaşul hrisov de nobleţă al unei obârşii unice?... Mitul acesta, — a cărui fecunditate cu greu ar putea fi desminţită pentru trecut, — şi-a pierdut astăzi şi virtuţile active şi vero-

© BCU Cluj

similul. O „rasă latină", — astfel cum o preaslăveau odinioară, la Montpellier, strofele lui Mistral şi Alexandri, — nici nu există, nici nu a existat vreodată. Ceeace persistă, însă, — ceeace a stabilit între popoarele dominate de seducţiunea Romei o incomparabilă intimitate, este *un spirit latin*, cu mult mai activ decât imaginara frăţie de rasă născocită de fanaticii legendelor ancestrale. *„Să nu vorbim despre sângele latin"*, — exclama deunăzi condottierul fascismului latin, — atât de obsedat, totuşi de amintirea anticei străluciri a Romei *«Rasa este ceva foarte vag... Dar civilizaţiunea, — cultura, — ce admirabil patrimoniu comun!...»*

Moştenitor al eruditiunii aproximative a istoricilor din secolul XVIII, — sub a căror garanţie deputaţii republicani din vremea Directoratului îşi învestmântau sensibilitatea libertară în livrele ce se pretindeau imitate după costumele contimporanilor lui Titu-Liviu, —veacul XIX a crezut şi el, multă vreme, în identitatea dintre mentalitatea republicană şi geniul latin, confundând cu o inexplicabilă naivitate *Latinitatea* şi *Revoluţia*. Iviţi la viaţă în această atmosferă intelectuală, promotorii meridionali ai uniunii latine nu descoperiseră încă adevărata superioritatea a maselor latine, aceea destăinuită de filosoful Auguste Comte în clipa în care afirma că nu lacunele, ci nobleţa lor spirituală împiedică popoarele de formaţiune clasică să naturalizeze vaporoasa metafizică a proorocilor dela Augsburg şi dela Koenigsberg. Ceeace este comun formelor de civilizaţiune latină înflorite sub soarele Atenei şi pe malurile Tibrului, nu este nicidecum pasiunea frenetică de dreptate socială, de libertate sau de egalitate: este, în primul rând, un mod identic de a contempla viaţa şi universul, o aceeaşi concepţiune a politicii şi a moravurilor, care poate fi deopotrivă identificată la Aristot ca şi la Platon, la Virgiliu ca şi la Sfântul Augustin, la Bossuet ca şi la Dante. Concepţiunea aceasta arhitectuală şi hierarhizată a societăţii este, însă, cu totul opusă filozofiei radicale iscate din negurile septentrionale, — filozofie spre care se îndreptau preferinţele atâtora dintre apostoli de pe la 1888 ai latinismului. Fiu al veacului şi discipol al marelui Lamartine care îşi sfătuia contimporanii să *«desonoreze forţa»*, — Mistral îşi laudă şi el undeva rasa pentru îndârjirea cu care a isbutit să-şi răstoarne de o sută de ori Regii. Regi aduşi de invazia străină, — Regi nelegitimi, fără îndoială: şi pentru Mistral, totuşi, acceptarea dogmei latinismului era legată de adeziunea la ideile revoluţionare. Ignorând originalele anglosaxone cari serviseră la redactarea *«Dreptului Omului»* dela 1789, să lăsase şi el robit de moda politică a vremii. La sfârşitul vieţii, totuşi, avea să-şi mărturisească zâmbind erorile tinereţii, recunoscând că ceeace defineşte mai precis geniul latin este pasiunea de a servi, supunându-te imperioaselor porunci ale Legii şi ale Cetăţii.

Nu ne gândim să parcurgem aci întreaga evoluţiune a ideilor politice ale lui Frédéric Mistral, — nici metamorfoza convingerilor lui din ziua în care poposea la Paris împreună cu conspiratorul catalan Victor Belaguer, spre a lupta pentru înlocuirea Imperiului prin Republica federatoare, — şi până în ultimii ani ai vieţii, când încuraja stăruitor concentrarea Felibrilor în jurul discipolului său dela Martigues, a regalistului Charles Maurras. Este mult mai semnificativ să remarcăm că, — după ce acţiunea de propagandă desfăşurată până prin 1898 la Avignon se strămută la Paris, — Mistral renunţă definitiv la orice fel de acţiune politică, — mulţumindu-se să acorde asentimentul său celor ce continuau să lupte în presa Metropolei pentru marile revendicări ale Felibrigiului, — şi consacrându-şi cele mai multe ore trudei de cizelare a operei sale literale. În pragul bătrâneţei aşa dar, Mistral socotea încă incomplectă această operă, o credea neîndestulătoare să-i exprime deplin întreaga fiinţă şi năzuinţele toate. Cu strofe închinate tradiţiunilor active ale Provenţei începuse gloria lui, odinioară, — şi tot cu versul îşi înfrăţea el în amurgul vieţii un suflet în care îşi găsiseră rostire toate poruncile pământului

© BCU Cluj

natal. In slova lui lirică şi epică, aşa dar, mai mult decât în gesturile lui sporadice de partizan politic, s'a încarnat mai spontan prelunga meditaţiune a gloriosului renovator al civilizaţiunii provensale; în ea, ca'ntrun prestigios potir, s'au concentrat concluziunile unui destin fără precedent, şi experienţele unei vieţi complecte. Fără a risca vre-o apreciere asupra frumuseţii poetice a operei lui Mistral, — nici asupra unei limbi pe care, din lipsă de iniţiere, nu am putea-o cinstit preţui, — am putea totuşi încerca să desprindem, din creaţiunile literare ale cântăreţului dela Maillane, disciplinele şi principiile spre cari i se îndreptau preferinţele, din moment ce-i dominau şi inspiraţiunea şi arta.

Undeva, în «*La sagesse de Mistral*», observa Maurras că versul inspiratului aed al Provenţei a slăvit pe rând, şi cu o egală însufleţire, sentimentele eterne ale oamenilor şi datinile din veacuri vechi păstrate, majestatea culmilor de munte şi vrăjitele fosforescenţe ale Mediteranei, glia părintească şi credinţa bunilor, fluviul ţinutului şi graiul pământului. Iată destăinuită aci, în toată splendida ei integritate, acea «*nevoie de unitate*» despre care vorbeam mai sus. Un instinct mai lucid şi mai activ decât simpla reflexiune asupra dogmelor politice îl îndemna pe Mistral să celebreze în versurile lui întreaga Provenţă, sacrând laolaltă gestul august al semănătorului şi veghea marinarului urcat pe creste de catarguri. Un apel mai imperios decât precarele argumente ale dialicticei politice îi mai amintea, în urmă, că cea mai intensă formă de iubire a pământului natal este aceptarea lui împreună cu întregul lui trecut, găzduit alături de prezent în simţirea filială a poetului. Opera lui Mistral, descălecător de grai proaspăt şi făurar de noi tipare de sensibilitate, creşte astfel şi ca un imn închinat milenarelor elaborări spirituale ale rasei, — ca o cuceritoare şi pioasă epopee a tradiţiei. În crainicul dela Maillane, alături de nevoia unităţii, se rostea şi *năzuinţa eternităţii.*

Raţiunea raporturilor sociale o formează substratul istoric şi tradiţional al comunităţii, — iar nicidecum vremelnicele solidarităţi economice: un Neam este în primul rând *un corp politic,* — a cărui axă morală o constitue solidaritatea cu infinitul care îl precede, şi cu infinitul care îl urmează. Între vecinicia dinspre morţi, şi între eternitatea deschisă spre leagăne, omul din prezent nu este decât o conştiinţă de-o zi a acestei milenare existenţe; prin graiul fiecărei generaţiuni se vor rostite poruncile fiinţei acesteia, topite în negurile de veacuri. Singurile daruri de preţ ale individului sunt virtuţiile de Neam, — singurele sentimente demne de expresiune poetică sunt simţirile necesare ale omului: de această necesitate este legată şi valoarea lor estetică.

«*Cine-şi stăpâneşte graiul*», — proclama Mistral, — «*ţine în mâini şi unelta cu care se desface din lanţuri*». Nu face limba unui popor decât să urmeze destinul lui politic, — după cum destinul politic înrăureşte şi vicisitudinile graiului. Purtător al unei implacabile misiuni, trubadurul lui «*Calendal*» preamărea din primele strofe âle poemului său eroic vitejia luptătorilor iviţi din plaiurile Avignonului în calea baronilor picarzi, normanzi şi burgunzi, coborâţi din Miază-Noapte spre superbele prăzi ale provinciei clasice. Atingând pământul care-l zămislise, străvechiul Anteu îşi regăsea în lupta cu Hercule încrederea şi vlaga: iscodind poruncile pământului natal, şi trudindu-se să extragă miresme divine din corolele florilor de câmp, Mistral nu făcea decât să-şi accepte destinul, recunoscând în brazda găzduitoare de morminte, eterna ordonatoare a disciplinelor umane. La cei morţi se vor căuta tainele vieţii, — la cei morţi coborâse şi Orfeu, şi Virgiliu, şi Dante; prin exemplul său, Mistral verifica adevărul că numai pe potecile tradiţiunii se ivesc novatorii cei mai robuşti ai generaţiunilor. Dacă principala tradiţiune rămâne aceea de a crea, — singura înfăptuire trainică este aceea nutrită cu seva din adâncurile rodnice ale tradiţiei.

Afirmând incontestabila realitate a provinciilor, şi făcând din opera sa poetică cel

© BCU Cluj

mai fervent repertoriu al moravurilor şi-al tradiţiunilor sale natale, Frédéric Mistral nu se mărginea să formuleze numai crezul individualităţii *regionale*: arta lui reabilita în acelaş timp şi o concepţiune a ordinei *naţionale*. Condiţionând unitatea Statului etnic de respectul drepturilor imprescriptibile ale vieţii regionale şi municipale, — el nu făcea decât să substitue *„Libertăţii“*, această sonoră şi sterilă entitate metafizică formal divinizată de Marea Revoluţiune, — preţioasele *„libertăţi“* asigurate târgurilor provensale sub Vechiul Regim al Monarhiei. Pretutindeni, în opera lui Mistral, este prezentă amintirea plină de regrete a vremurilor când *„consulii“* cetăţilor provensale apărau cu îndârjire drepturile locale ale Municipiilor, împotriva tiraniei centralizatoare a Parisului. Origina acestei *«depersonalizări a provinciilor»* se situează, însă, în faimoasa *„noapte de 4 August“* a anului 1789, — în care, laolaltă cu rarele prerogative sacrificate de Cler şi de Nobleţă, fuseseră imprudent abandonate de către delegaţii din *„Tiers Etat“* şi preţioasele *privilegii ale Comunelor*, — garanţii ale unor libertăţi locale dispărute odată cu proclamarea Republicei. *„Vremurile Consulilor“*, — epoca acestor mândri şi integri magistraţi municipali siliţi să abdice odată cu instaurarea Revoluţiunii, erau însă şi vremurile Monarhiei: timpurile în cari un Ludovic XIV accepta să desbată îndelung contribuţiunea fiecărei provincii, cu delegaţii Adunărilor de Comunităţi, acceptându-le şi reducţiunile şi condiţiunile, în clipa în care ele consimţeau Suveranului aşa-zisele lor „daruri gratuite“.

Sus autoritatea necontestată, — jos libertăţile depline: concepţiunea socială spre care se îndreaptă preferinţele poetului Mistral este arhitecturală şi ierarhizată. Cât mai multe privilegii regiunii, în hotarele competenţei recunoscute oamenilor; o cât mai totală recunoaştere a autonomiei temperamentului naţional. Nici o veleitate de secesiune: nici un fel de panteism politic. Afirmarea principiului că ascensiunea unui Stat spre civilizaţiune este mai sigur dobândită respectându-se diversitatea provinciilor reunite în cadrul lui teritorial, — şi convingerea că standardizarea naţiunilor după un tipar universal nu poate fi realizată decât cu preţul decadenţei generale şi al desumanizării lor.

Dintre cele două tendinţe cari frământă Europa contimporană, deci, — aceea de federalizare (pe care fanaticii internaţionalismului se grăbesc să o decreteze fatală şi inevitabilă), şi aceea a organizării în limitele Statelor naţionale, — geniul politic al lui Mistral ratifică pe cea din urmă. Opera lui mărturiseşte că talentul artistic îşi incorporează misterioase zone de inspiraţiune şi de energie, în clipa în care acceptă să beneficieze de comorile pământului şi ale rasei. Plenitudinea geniului artistic nu este, chiar, decât încheierea unei prelungi şi tăinuite elaborări spirituale a întregii rase: creatorii cei mai vibranţi şi mai unanim slăviţi au fost acei cari au raportat totul la sensibilitatea Neamului lor, şi'n toate capo-d'operele adevărate s'au înscris adânc stigmatele unei substanţe naţionale. Ceeace determină şi solicită marile plăsmuiri ale artei, este inconştienta presiune a sensibilităţii ancestrale; ceeace le desăvârşeşte cristalizarea ideală este misterioasa colaborare a contimporanilor de cari ne leagă atâtea invizibile solidarităţi. Opera lui Mistral îşi destăinueşte aci secretele eternei sale tinereţi.

Un regionalism întemeiat pe consacrarea unor realităţi inconpresibile, — dar care desminte categoric nebuloasa teologie a internaţionalismului contimporan, repudiând concepţiunea unei omeniri uniforme, şi recunoscând persistenţa specificului etnic dealungul vicisitudinilor veacurilor. Un îndreptar de stabilitate politică, socială şi morală: în opera acestui poet care a isbutit o atât de armonioasă fuziune a sufletului antic cu cel modern, oamenii iubesc şi urăsc cu aceiaşi sălbatecă virilitate ca şi eroii poemelor omerice. Oamenii sunt astăzi aceiaşi ca şi la începutul veciniciei, — şi pasiunile lor nu suferă dealungul veacurilor nici o prefacere: iată o altă lege a firii, verificată în poemele lui Mistral, — şi menită să desmintă toate sistemele politice întemeiate pe nădejdea că struc-

© BCU Cluj

tura centrală a omului ar putea fi vreodată modificată de instituţiuni. Echilibrul fizic şi moral al omului reclamă persistenţa climatului ideal, existent în interiorul circuitului etnic şi între hotarele patriei.

Patriotismul lui Mistral nu are însă nimic didactic, retrospectiv sau administrativ. Nu este patriotismul hărţilor murale sau al manualelor geografice, — nici adeziunea verificată la percepţiunile fiscale sau la birourile cercurilor de recrutare. Este concepţiunea concretă a dragostei de ţară, — iubirea de vatră şi de datină, de ogor şi de livadă, — ivită din necontenita intimitate cu realităţile sensibile ale ungherului natal, ale căror icoane acumulate pot singure elabora, cu vremea, iubirea mai abstractă pentru patria totală. Descentralizarea aceasta în unitate, — varietatea în armonie, — iată o nouă lumină aruncată de opera lui Mistral asupra uneia din cele mai importante probleme contimporane.

Izolându-şi Neamul spre a-şi putea implânta mai adânc inspiraţiunea în inima lui uriaşă, — Mistral refuză totuşi să izoleze pe individul viager de snopul fatalităţilor cari l-au zămislit: ansamblul creaţiunii lui poetice este şi o vastă epopee a *familiei*, — slăvite în hierarhiile ei naturale, — a *corporaţiunilor*, preamărite în gesturile seculare ale secerătorilor şi meşteşugarilor, — a naturalelor *aristocraţii* sociale create de legile eterne ale firii. Apologie a eredităţilor ancestrale, opera lui verifică virtuţile legitimismului politic prin respectul cu care recunoaşte necesitatea legitimismului social. Eroii lui nu sunt cetăţeni cari votează sau cari practică metoda autolatriei: sunt adolescenţi cari acceptă autoritatea predecesorilor, sunt muncitori cari recunosc ascedentul stăpânilor. Şi totuşi, legând sensibilitatea individului de realităţile colective cari au condiţionat-o şi cari o nutresc, — Mistral dovedea înaintea lui Barrès că naţionalimul este forma cea mai intensă şi mai desăvârşită a individualismului: individul egoist, dornic să se realizeze deplin pe el însuşi, nu se poate înfăptui mai complect decât dedicându-se patriei sale, şi dobândind printr'un aparent sacrificiu noi unelte de plenitudine şi de puternicie. Incorporând viitor şi trecut în viaţa efemeră, — Mistral aducea însă şi un sfat de modestie unei epoci dispuse să divinizeze pe individ, şi să-l investească cu cele mai tiranice suveranităţi. Nicăeri ca în strofele acestui pasionat spectator al vieţii, nu vibrează mai persuasiv *sentimentul mizeriei umane*. Nobleţea de a servi, mulţumirea de a te supune eternelor hierarhii ale firii, — mândria unui destin închinat Cetăţii natale, acest secular cadru al ordinei umane, — iată simţirile în cari au germinat inspiratele armonii mistraliene. Unei generaţiuni resemnate să-şi distrugă ritmurile şi să-şi frângă cadenţele spirituale, fiul privilegiat al Provenţei îi amintea că singure bucuriile obşteşti merită să fie cu plenitudine trăite, fiind singurele neurmate de nici o amărăciune. În voluntara lui temniţă dela Maillane, hărăzit misiunii de a scrie umilitele *memorii ale pământului*, Mistral descoperise calea cea mai directă spre înaltele prezenţe animatoare: universul mistralian apare astăzi tot atât de vast ca şi acela al celui mai nomad dintre creatorii de geniu. Cucernic iscodită şi măestrit destăinuită, viaţa banală se transfigura sub ochiul lui animator; geniul ridica particularul la general şi invidualul la colectiv, — iar restauratorul de grai isbutea să fie şi un admirabil restaurator al disciplinelor sociale uitate.

Impotriva nostalgiilor migratoare ale literaţilor moderni, — Frédéric Mistral aduce mărturia virtuţilor statorniciei şi continuităţii în dobândirea echilibrului moral, — eficacitatea sobrietăţii şi a permanenţei în realizarea unui destin superior. Un întreg sistem politic se poate extrage din chipul în care a înţeles el să-şi aleagă şi să-şi mânuiască eroii, — să-şi orchestreze strofele şi să-şi desăvârşească treptat gloria de cântăreţ al întregii Provenţe.. In lenta şi laborioasa trudă de echilibrare a acestui adevărat vitraliu provensal, Mistral se dovedeşte şi un incomparabil restaurator de mândrie etnică. In-

© BCU Cluj

iruntând nedreptul dispreț sub care fuseseră îngropate cuvintele pământului său natal, el aducea noroadelor celor mai năpăstuite un îndemn de semeție și de energie: celor mai umilite și mai uitate dintre graiuri, slova lui le dăruia nădejdea unei fuziuni posibile între tresăririle lor locale și efluviile vieții universale. Concialiator între viager și etern, prin pietatea cu care a vibrat în fața dramei zilnice și eterne a pământului, Mistral revela totodată și taina marilor mediatori dintre local și universal.

Glorios, — dar necunoscut, — s'ar putea spune că Frédéric Mistral cucerește admirațiunile mai mult prin virtuțile unui voluntar și îndelung sacrificiu, decât prin frumusețiile unor creațiuni artistice scrise într'o limbă confidențială. Marea lui superioritate, — pentru mulți, — este de a nu fi solicitat niciodată nimic, și de a fi stăruit lângă vatra pe care oricare altul în locul lui ar fi părăsit-o. In loc de a da ascultare svonurilor de glorie, copilul dela Maillane a dat ascultare șoaptelor pământului; în loc de a se lăsa purtat de curent, Mistral a preferat să vâslească în susul apei. Dar, — chiar privite astfel, — viața și opera lui aduc cele mai splendite ilustrări ale aptitudinii omului de a-ș plămădi singur destinul: la rândul lor, așadar, pot și Națiunile înfrunta verdictele în aparență definitive ale istoriei, repudiind așa-zisele „concluziuni inevitabile" ale unei *„Evoluțiuni"* pe care deteriminismul scientist o înalță dela o vreme la rangul unei tiranice și ireversibile Providențe. Un om, — singur sau asistat de alții, — poate opri un popor sau un așezământ pornit pe povârnișul decadenței. Un om, — înfrățit cu câțiva credincioși colaboratori, — a putut însufleți renașterea unui Neam, reabilitându-i graiul: nu există, prin urmare, Națiuni destinate propășirii și Noroade hărăzite morții. Cu propriile lor mâini' și prin acțiunile lor de fiecare clipă, își plămădesc Neamurile lumii destinele viitoare: fatalitatea se vrea frânată și siluită de energia lucidă a omului. Indemn de trezire a voințelor adormite, și școală de energie, — de fecundă temeritate și de încredere în viață, — opera lui Mistral constitue astfel și o înbelșugată comoară de optimism. Nu de facilitate, nici de suficentă beatitudine !... Nu era de loc vesel, optimismul lui Frédéric Mistral... Cântărețul acesta pe care unii și l-au închipuit naiv și simplu, pentrucă viețuise atâtea decenii în chilia lui de la Maillane, a meditat mai mult decât oricare altul asupra sensului vieții și-al morții: un dramatic corp-la-corp s'a dat în sufletul lui, din ziua în care s'a hotărât să-și acordeze arta cu poruncile ancestrale. Dar încrederea lui Mistral în viață crescuse din senina resemnare a drumețului pentru care moartea nu putea însemna și năruirea în neant: cum ar fi putut muri el deplin, din moment ce se integrase încă din zilele vieții în ascedența eternă a morților, — cum s'ar fi temut de moarte, din moment ce-și situase conștiința dincolo de sicriu și de leagăn ?... In stoicismul lui Mistral, nuanțat de atâta discretă melancolie, — trist și senin laolaltă, — se spovedea mulțumirea ivită din acceptarea unei discipline, și din consimțământul la constrângere. Fii stăpân aspru: *„dura exerce imperia"*... Astfel trebuește mânuită viața, — astfel poruncește și pământul. Perseverența lui Mistral, neclintit între zorile și'ntre amurgirile dela Maillane, preface poruncile Neamului în îndemnuri liberatoare. De dincolo de mormânt, mâna lui domnitoare întinde încă și astăzi oamenilor *„cupa sfântă"*.



© BCU Cluj



GINTEI LATINE

DE

FREDERIC MISTRAL

În româneşte de ADRIAN MANIU

Inalţă-te, Gintă latină,
Sub soare în mândră lumină.
— Strugure negru în teascuri musteşte.
Sângele Domnului izbucneşte.

Resfiră cosiţa pletoasă
In sfânta adiere a Taborului.
Tu eşti ginta cea luminoasă
Vieţuind îmbărbătarea pământului.
— Tu porneşti clopotele în serbare,
Tu eşti aleasa cerului,
Tu eşti trâmbiţa vestitoare
Şi mâna dăruind rod ogorului.

Inalţă-te, Gintă latină,
Sub soare în mândră lumină.
— Strugure negru în teascuri musteşte
Sângele Domnului izbucneşte.

Graiul tău din strămoşi moştenire
— Râu, — de şapte ori rămurit
Dăruind luminoasă iubire,
Răsunet din raiuri venit.
Fecioară romană, al tău graiu auriu
E cântarea Poporului Rege,
Păstrată din veac, pentru veacul târziu,
Cât Cuvântu'n veci va fi lege.

Inalţă-te, Gintă latină,
Sub soare în mândră lumină.

© BCU Cluj

— Strugure negru în teascuri musteşte
Sângele Domnului izbucneşte.

Prea curat al tău sânge luceşte
Totdeauna în dreptăţi râurind.
Vâslaşii tăi cutezară vitejeşte
Peste zări — lumi noi cucerind.
Gându-ţi, în nestăpânită sbuciumare
A sfărâmat sute de coroane de regi.
O ! dacă nu ai fi în dezbinare,
Cine ar îndrăzni să-ţi făurească legi ?

Inalţă-te, Gintă latină,
Sub soare în mândră lumină.
— Strugure negru în teascuri musteşte
Sângele Domnului izbucneşte.

Aprinde-a făcliei floare
Luând foc din sămânţa stelelor,
Când ai întrupat în piatră şi coloare
Frumuseţea frumuseţilor.
Tu eşti leagănul artei dumnezeeşti,
Ai harul dătător de frumuseţe.
Izvor al bucuriilor eşti
Şi tinereţe fără bătrâneţe.

Inalţă-te, Gintă latină,
Sub soare în mândră lumină.
— Strugure negru în teascuri musteşte
Sângele Domnului izbucneşte.

A femeilor tale neprihănită mlădiere
A însufleţit înmulţita podoabă templelor,
La izbânda şi la a ta durere
Au tresărit inimile tutulor.
E înflorită pajiştea când eşti în floare,
Dar la rătăcirea gândului tău, omenirea rătăceşte
Şi când strălucire treci prin întunecare,
Lumea în jale cerneşte.

Inalţă-te, Gintă latină,
Sub soare în mândră lumină.
— Strugure negru în teascuri musteşte
Sângele Domnului izbucneşte.

Marea ta limpezeşte seninul,
Când albesc pânzele corăbiilor.
Mângâindu-ţi călcâele, argintește ţărmul,
Iar valul leagănă albastrul cerurilor.

© BCU Cluj

Marea ta — veşnic zâmbet legănând —
Domnul a dăruit-o — minune —
Ca un brâu sclipitor, legând
Laolaltă popoarele brune.

Inalţă-te, Gintă latină,
Sub soare în mândră lumină.
— Strugure negru în teascuri musteşte
Sângele Domnului izbucneşte.

Pe coastele însorite creşte
Măslinul victorios, semn de pace
Şi belşug al moşiilor domneşte,
Viţa rodnică ciorchinele îşi desface.
Gintă latină, în amintirea
Trecutului tău ce gloria îşi duce,
Inalţă-ţi în spre speranţă unirea
Şi înfrăţeşte-te sub cruce.

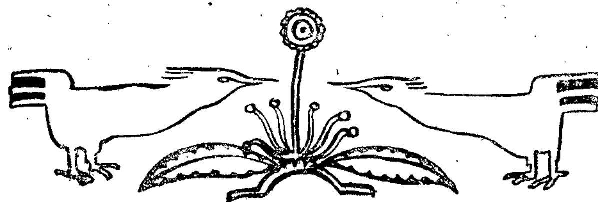
Inalţă-te, Gintă latină,
Sub soare în mândră lumină
Strugure negru în teascuri musteşte
Sângele Domnului rodeşte.

ROMÂNIEI

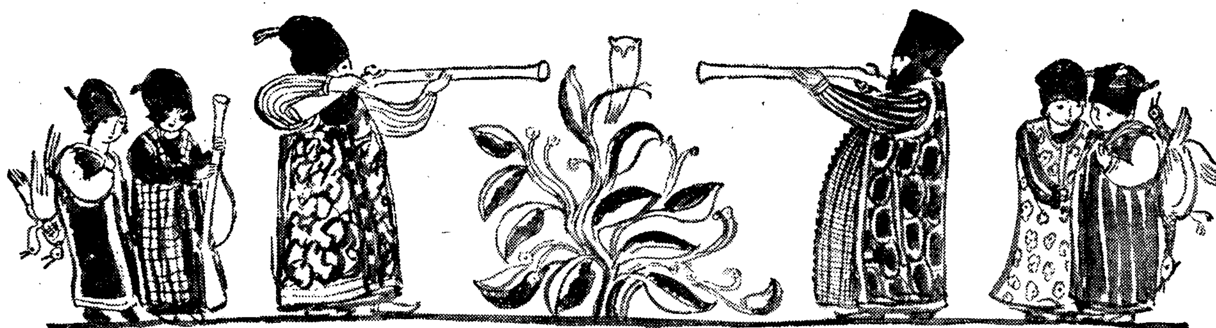
Când cruntul măcel a luat sfârşit
Imbuibând lupii codrului şi viermii pământului,
Soarele înfocat-mohorâtele neguri le-a risipit
Şi iar în locul luptei reînfloriră florile câmpului.

Din a Turcului şi Rusului lungă încălcare
Te-am văzut astfel renăscândă naţie a lui Traian,
Cum din neagra eclipsă o stea mai lucitoare apare
Cu tinereţea copilelor în al cinsprezecelea an.
Şi ginţile latine
Recunoscură 'n tine
După graiul de argint — sângele divin
Zicându-ţi — soră :
Provenţa romană
Iţi trimete, Românie, o ramură de maslin.

18 M. 1880.



© BCU Cluj



P I A Z A

DE

GIB. I. MIHĂIESCU

Cei doi inamici se priviră crunt o secundă. Omul şi pisica. Pe urmă pe figura pisicei trecu ca un fel de bucurie răutăcioasă şi din două salturi dispăru.

Emanoil Badea îşi spuse:

— Am s'o împuşc . . . altceva nu mai rămâne . . .

Dar el ştiu dela început că astea erau doar vorbe de prisos. Braţul îi tremura totdeauna când trăgea cu revolverul, iar pe puşcă nu mai pusese mâna dela război. Aşa că ar fi fost un canun pe bietul dobitoc. Mai ales pe-o pisică; jivinele astea au atâta putere de viaţă în ele, că ţin chiar la mai multe gloanţe în şir. Dar dacă ar pune pe altcineva s'o împuşte? . . .

S'o împuşte! . . . Cuvântul pornit din gând i-se opri dinaintea ochilor desfăcându-se ca o blană moale şi lucioasă, pe care pete neregulate de sânge stricau disgraţios contrastul albului dens de zăpadă stătută cu al negrului mătăsos.

Da, pe altcineva . . .

Şi pentru că noua hotărâre nu i se părea tocmai bine fixată în pervazul gândului o ţintui ca pe-o hârtie fluturătoare cu neplăcerile cu care pacostea asta de jivină umplea casa, de când o aduseseră aici.

Ah, ar fi fost deajuns doar miorlăitul ăla enervant, care nu mai înceta chiar când era sătulă! Dar stricăciunile pe care le făcea? Şoareci nu prindea niciodată, dar se da fără preget la puii de găină. Avea apoi un mare dar să descopere ouăle din cuibar înaintea femeii din curte; se strecura în sufragerie când se pregătea masa şi devora mezelurile, untul sau tot ce era pus înainte de aducerea felurilor. Iar când o surprindeai răspundea cu ochii licăritori, cu cari te privea drept în faţă; pe urmă botul se crispa în acea sinistră bucurie animalică ce-i era particulară şi din două salturi dispărea.

Au pedepsit-o de multe ori desigur, dar asta a fost cu totul de prisos. Pe urmă era atât de mobilă, că rar dacă o ajungea prima lovitură. Se strecura cu uşurinţă printre picioare. Iar dacă închideai anume uşa şi fereastra ca să nu mai scape, — când nu-şi găsea vre-un cotlon inaccesibil în fundul subpatului sau dedesuptul bufetului, — devenea de-o sălbătecie fără seamăn. Se arunca nebună într'o parte şi'n alta, se ridica pe pereţii netezi până la înălţimi de necrezut, spumega şi te privea cu ochi atât de duşmănoşi şi de groaznici, că singur trebuia să deschizi fereastra, ca dintr'o săritură să se arunce pe gardul dimpotrivă.

Dar pedeapsa, pe lângă că nu aducea în urmă-i nici un semn de îndreptare, însă

© BCU Cluj

nici măcar nu o făcea să stea mai multă vreme ascunsă. Reapărea îndată şi te privea de departe, cu capul uşor încordat spre pământ, cu un picior puţin fandat par'că în chip de înfruntare; desgustat de barbaria bătăii, trebuia să ridici neputincios din umeri. Atunci grumazul ei se descorda şi'n timp ce în ochi şi pe botu-i se aprindea tainicu-i surâs, se întorcea deodată cu cochetării de femee şi dispărea cu paşi neauziţi de hoţ.

* * *

— Am să pun pe Sandu s'o împuşte! hotărî în cele din urmă Emanoil.

Sandu era cel mai mic dintre fraţi; era încă elev şi venise în vacanţă. Braţul lui tânăr n'avea de ce să tremure pe armă. De altfel, de multe ori el se scula de dimineaţă, punea să i se facă un pachet cu răcituri şi pleca la vie, unde stătea ziua întreagă. Seara venea cu cinteze, cu grauri, cu mierle sfărâmate de alice şi legate de gheruţele învineţite, crispate pe sfoară.

Emanoil nu mânca niciodată din trofeele vânătoreşti ale fratelui său mai mic. Dar Sandu îşi aduna tovarăşii de vânătoare şi pe alţi prieteni din târg şi se închideau cu toţii în odaia celuilalt frate, Ionică, unde se încingea sfat şi veselie mare. Emanoil le dădea uneori voe să scoată vin din pivniţă şi ceasuri multe după aceia, răzbăteau din dosul uşii cenuşii freamături de veselie, răsunet energic de pian, îngânări dulci de mandolină

* * *

Emanoil trecea cu sufletul strâns pe dinaintea uşei de după care fremăta tinereţea; căci în mijlocul ei, inima însăşi a acestei tinereţi sgomotoase, era un biet olog, frumos şi plin de toate entusiasmele şi de toate dorurile; era bietul Ionică, fratele mijlociu, pe care o boală neaşteptată îl betejise de doi ani, făcându-l pentru toată viaţa, scurtă, cât acum se anunţa să mai fie, prizonierul odăii lui cu pat de spital, cu lavaboul dintr'un colţ şi dulapul cu haine din colţul celălalt, cu scaunele pentru prieteni şi cu pianul, care rămăsese pentru el singura mângâere şi, cum spunea adesea, singurul rost pe pământ.

De aci, din spaţiul acestei odăi largi, pe care doctorul o voise cât mai puţin încărcată, pornea şuvoiul de fierbinte sevă care pompa restrânsa şi sportiva tinereţe a acestui orăşel; înlăuntrul ei începătorii vieţei îşi primeneau sângele cu altfel de doruri, cu pofte de altă culoare, cu visuri şi aspiraţii, care, uneori, între zidurile văruite simplu din porunca aceluiaş doctor, luau dimensiuni aproape de ideal.

Emanoil îi privea cu melancolie venind unul câte unul, aduşi din şale, covârşiţi par'că sub greutatea cine ştie căror griji nebănuite, ciocănind uşor la uşa sură. Erau toţi tineri sănătoşi, unii chiar chipeşi şi voinici, încât el se întreba cu drept cuvânt, ce puteau să mai găsească oamenii aceştia la un biet nevoiaş, lovit aşa de crunt de soartă? Ii atrăgeau oare vinul din pivniţă? Dar cheile, el nu i le dădea lui Sandu, decât o dată pe lună, cum abia încuviinţase doctorul, pentru ca bietul năpăstuit, să mai aibe uneori iluzia plăcută a vieţei tinereşti; astfel încât mulţumirea sufletească să rămână ca un prisos, peste cât ar fi putut vătăma numărul ceva mai mult decât ar fi trebuit de pahare. Dar Emanoil ştia destul de bine: Ionică nu se prea prăpădea cu firea pentru vin; chiar păhărelul ce i se aducea cotidian în camera lui, odată cu felurile de mâncare, de cele mai multe ori era scos aproape pe jumătate. Odată pe lună însă îi făcea mare plăcere să-şi ospăteze şi să-şi înveselească tovarăşii de hoinăreală de odinioară; ceiace nu oprea pe aceştia să revie şi în celelalte zile, când nu era vin, unul câte unul, să se strângă cu toţii în jurul celui pe care, atunci când avea picioarele sănătoase, îl ascultau de la mic până la mare, ca şef şi ca îndrumător.

* * *

Astfel acum, în locul vinului, gâlgâia cântecul visul. Degetele ologului, ca

© BCU Cluj

şi cum ar fi răscumpărat pentru ele puterea pierdută a picioarelor, alergau de astădată pe clape, aşa cum alergau picioarele valide odinioară prin zăvoae şi prin coclauri, în desele răsboaie, cu praştii şi cu pietre, împotriva numeroşilor adversari ai gimnaziului: elevii dela Meserii sau dela Comerţ; mai pe urmă, cum alunecau pe parchetul lucios în cadenţa tuturor jocurilor.

Pentru întâia oară copiii ăştia de târgoveţi ascultau minunile lui Beethoven sau tumultul lui Wagner şi ascultau toată cavalcada ariilor traversând secolele în ropot războinic, în huet frenetic de alai nupţial, în ritm domol sau furtunos de vis ori de dragoste, în marş maestos de cortegiu funebru, din fundul vremurilor şi până astăzi. Mulţi erau şi ei, asemenea, feciori de oameni avuţi; aveau surori sau mame care cântau la pian ultimele romanţe şi ultimul joc la modă şi chiar mai mult de cât atâta. Poate în casele lor răsunaseră aceleaşi note care răsunau şi acuma sub mâna prietenului lor; dar pentru minţile lor tinere Beethoven şi Mozart, Chopin şi Berlioz, acum se desghiocau din împletitura neguroasă a neînţelegerei. Ei se uitau la cel ce descifra cu atâta precizie inscripţiile încâlcite ale frumuseţei muzicale, îngrămădită în teancurile de caete, formând movilă deasupra pianului, ca la un mag tânăr şi ţintuit pe vecie de scaunul cu şurub învârtitor; magul făcea semne cabalistice cu mâinile lui lungi şi nervoase şi îndată prin noaptea de abanos a pianului, se deschideau zări fără sfârşit, orizonturi catifelate, luminate de aştri necunoscuţi, în împerecheri inedite de culori, ele înşişi inedite; frânele pământului slăbeau, scădeau, dispăreau: mica odaie cu înfăţişare de spital plutea în depărtări astrale . . .

Pe urmă, după muzică era rândul cuvintelor; cântăreţul părăsea în cârji scaunul cu şurub şi se îndrepta spre patul cu dreve de bronz.

Stătea pe şezut, pe moalele saltelii şi asculta pe ceilalţi, aproape toţi deodată; apoi începea să vorbească el şi atunci se făcea tăcere.

După primele cuvinte, mâinile — căci toată viaţa lui rămăsese în mâini, — se ridicau în sus ca nişte aripi. Ele se agitau într'una, par'că ar îi vrut să urce necontenit; şi toţi ceilalţi priveau mâinile acestea care păreau că vâslesc bărbăteşte spre înălţimi; le urmăreau cu capul uşor plecat într'o parte, par'că să le observe mai cu uşurinţă, cum despicau albastrul nesfârşit în înot voinicesc.

Căci mâinile acestea păstrau şi acum aceiaşi putere magică de deasupra clapelor; la primele lor mişcări, ca la un semn vrăjitoresc, tavanul dispărea şi la căldura vorbirei bietului beteag aveai necontenit senzaţia norilor şi a zborului. Intrând pe neaşteptate la Ionică, Emanoil putuse surprinde adesea pe tinerii aceştia ai târgului îngiţând cu ochi, cu urechi, cu frunte, cu toate simţurile larg căscate, vorbele fratelui său; pentru ei, ele erau ca o licoare fără pereche pe care o legumeşti în clipele mari ale vieţei, ca pe-o binefacere a cerului în aridul de pustii, a vieţei de târg pe care o duceau.

Ii vedeai apoi plecând cu ochi luminoşi, dornici de ducă spre alte tărâmuri noi, toţi hotărâţi să calce necontenit mai departe, să lase în urmă acest searbăd târguşor de provincie, unde cel care le dăduse viaţă şi aripi avea să rămână pentru totdeauna . .

. . . .

Emanoil rămăsese nemişcat în faţa uşei sure, pe care florile pictate îşi pierduseră de mult roşul; părea că ochii lui răzbat lemnul cenuşiu şi se opresc încărcaţi, în acelaş timp de mândrie şi de stânjenire îndurerată, pe fratele său şi pe ascultători.

Zgomotul cel mare încetase de mult şi-acum răsuna din nou doar cântecul pianului. Era o sonată care aducea miros şi gust de luncă, de joacă şi de primăvară. Ema-

© BCU Cluj

noil ştia că e de Beethoven pentru că îl văzuse odată, pe când o cânta, cu caetul lui Beethoven dinainte. Dar titlul nu-l cunoştea. Şi se prinse cu sine însuşi că trebue neapărat să fie vorba de primăvară . . .

Un minunat întrebător şi neaşteptat se desprinse deodată din umbra de desuptul canaturilor de par'că degetul vre-unui glumeţ prost ar fi apăsat grosolan o clapă nepotrivită. Surprins ca de-o stafie, Emanoil dădu un pas îndărăt, iar inima par'că i se mută într'o parte. Pisica bălţată stătea cu piciorul dinainte ridicat, gata să fugă. Totuşi, pentru că Emanoil nu făcu la început nici o mişcare, pe figura ei rămânea aceiaşi expresie de întrebare, care se rezolvă din nou, într'un miorlăit de astă dată lung, piţigăiat şi dureros de enervant, sfâşiind ca o unghie ascuţită ţesătura de mătase a pianului.

— Hai . . . marş . . . marş . . . răcni el scos din sărite . . .

Figura nedumerită a mâţei — Emanoil pentru întâia oară surprinse această succesie de înfăţişeri — deabia acum deveni deodată răutăcioasă; ochii îi sclipiră şi pe bot îi apăru rânjetul obişnuit . . .

Ea sări din loc, se prelinse pe lângă zid în apropierea lui Emanoil, care bătu ameninţător din picior şi după o clipită fu tocmai lângă uşa cea mare şi îndepărtată dinspre afară.

— Haid, ieşi odată. . . .

Ii deschise uşa cea mică dela sală şi se îndepărtă ca să-i lase drum liber de fugă. Când pisica îl socoti la distanţă convenabilă se repezi să iasă în goană turbată, stupind cu înverşunare.

Se duse să închidă după dânsa. Ea se oprise la colţul sălii, de par'că l'ar fi aşteptat anume: îl privea cu aceiaşi ochi sclipitori şi cu acelaş aer caraghios. Infine dispăru.

* * *

Sandu repara o puşcă veche, de mult aruncată în pod. El se pricepea de minune să dreagă tot felul de lucruri şi chiar să le facă din nou. Gardurile, coteţele, răzoarele şi ronturile din grădină, treptele cele noi ale scărei din dos erau doar în întregime opera lui din vacanţele anterioare şi din vacanţa de faţă. O grămadă de alte scule din bucătărie sau din întregul gospodăriei erau deasemenea reparate de el. Iar acum, dacă luase la zor rabla asta de puşcă, la serviciile căreia de mult se renunţase, e pentru că el îşi dădea seama că va ajunge cu siguranţă la un rezultat util. Emanoil era convins de acest lucru, pe când se apropia de dânsul. Se opri lângă el şi-i urmări tăcut, mai multă vreme, mişcările mâinilor. Le privi plimbându-se dibace prin şurubăriile mecanismului, pipăind grijuliu vre-un colţ ruginit de oţel, încercând puterea vre-unui arc sau mângâind cu satisfacţie un resort cu încă bine strânse încolăcituri. Privind atent, Emanoil părea că începe să deslege el însuşi tainicul rost al acestui organism metalic; ba chiar era surprins şi contrariat când mâna fratelui său lua un drum protivnic aşteptărilor lui în sondările necurmate ca să regăsească unde s'a ascuns viaţa între viscerile acestea ruginite, care înainte puteau să scuipe la un singur semn, moarte şi spaimă, durere sau triumf. Dar când vedea că nu fără rost fratele său îşi îndrepta atenţia într'altă parte decât ar fi dorit el, Emanoil se lămurea tot mai temeinic că astfel de mecanismuri vor rămâne pentru dânsul totdeauna de nelămurit.

Şi fără nici o strângere de inimă despre partea asta, învăluind pe fratele său într'o privire de admiraţie, îl întrebă, cercetând să vadă dacă se potriveau cumva în gând:

— Şi care are să fie prima victimă, Sandule, a rablei ăştia, când va redeveni iar puşcă vrednică şi sănătoasă?

— Cine ştie? răspunse Sandu, iar mişcarea umerilor lui, care însoţi răspunsul

© BCU Cluj

arătă că nici nu-i trăsneşte prin minte, măcar, să-şi bată capul cu astfel de preocupări.

Emanoil simţi ca un fel de stânjenire în suflet, că în gândul fratelui său, ideia de a suprima pacostea aceea de pisică, ce le făcea atâtea mizerii zilnic nu a venit dela sine, aşa cum îi venise lui.

Dar atunci pisica se ivi pe aleea grădinei. Păşea rar, par'că ezitând, şi-şi ridicase botul, de par'că adulmeca înspre dânşii dacă e indesirabilă sau nu.

Emanoil constată din nou că acum figura ei e umilită şi temătoare; vrea să zică numai atunci când o goneşte şi-o ameninţă sau o bate cineva ea devine rea şi râzătoare.

O lăsă să înainteze şi schimbă semnificativ priviri dela ea spre fratele său şi iarăşi. Sandu îşi ridică ochii, îi remorcă de ai celuilalt, văzu pisica.

— Cine ar putea să fie? întrebă întorcându-i iar la Emanoil.

— Ei cine? insistă acesta, fixându-l şi aplecând semnificativ capul la jumătate, gata să-l aplece dea-binelea pentru a marca consensul . . .

— Vre-o cintezoaică. . . ce zici. . . dacă nu te-oi pomeni cu gogeamitea iepurele...

Şi râse voios.

Pisica se aşezase lângă el pe şezut şi se spăla rând pe rând cu labele dinainte. La Emanoil, nu se uita nici măcar pe furiş.

Atunci ridică din umeri şi se îndepărtă fără să mai zică nimic. Din urmă îl însoţi până departe uşorul ciocănit în metal al dregătorului.

*
* *

De acum înainte, Emanoil râdea totdeauna când auzea de năzbâtiile pisicei. Râdea cu poftă mare, într'atâta, încât enerva pe toată lumea cu hohotele lui.

In faţa figurei tăiate de toate cutele necazului, pe care i-o înfăţişa uneori, când se întorcea din oraş, nevastă-sa, Elenuţa, disperată de noua ispravă a animalului, el o înciuda şi mai mult cu vorba lui sgomotoasă. Pe urmă încheia împăciuitor:

— Lasă frate că nu e nimic . . .

— Bine, dar până şi potârnichile . . .

— Nu e vina ei. Trebuia să le închideţi mai bine . . .

— Numai cheea n'am întors-o . . . însă e atât de-a dracului, încât i-a dat în gând să deschidă uşa cu laba . . .

— Poate c'a umblat altcineva . . .

— Am surprins-o cu friptura în gură . . .

Furia lui Emanoil reîncepea să vină, de unde-va dinăuntru, în şuvoaie de sânge ce se izbeau în pereţii obrajilor, congestionându-i, ca o apă care ar fi venit pe dedesupt, umflându-i vestmintele. Dar repede se scutura . . .

— I-a dat în gând!? Vorbă . . .! Imposibil să nu fi fost uşa crăpată . . .

— Nu, n'a fost . . . îţi jur că n'a fost . . . asigura cu temeinicie Elenuţa . . . E un neam rău de pisică . . . Toate îi trăsnesc prin gând . . .

Emanoil îşi aminti de râsul acela animalic, care-l scotea până acum din sărite.

— Hm, par'că ar fi vrăjită, murmura el. Par'că ar fi o piază rea abătută asupra casei . . .

Şi-şi aducea încă aminte din nou acea constatare curioasă care-l uimise, cum râsul pisicei cu expresia lui răutăcioasă, drăcească, venea abia pe urmă, după ce întâi te privea ca orice pisică normală; şi numai când o alungai şi o certai, îşi arăta colţii subţiri de porţelan şi ochii cu pupilele complect căscate, râsul din dosul căruia se desprindea tăcută şi hotărâtă plămădeala viitoarei răzbunări.

— Are pe dracul întrânsa! conchise Emanoil, dând din umeri neputincios. Când o

© BCU Cluj

pedepseşti îţi râde în faţă ca ducă-se pe pustii . . . Şi când n'o pedepseşti, atacă, provoacă, fură . . .

Emanoil se opri. Soţia lui se uita curioasă la el. Acuma să mai treacă şi drept superstiţios! . . . Hm . . . O pisică la fel cu toate pisicile . . . De unde această obsesie idioată . . . Şi în definitiv de ce această stânjenire, de ce să nu-i spună lui Sandu deadreptul:

— Ia, ia-ţi puşca tinere şi fă-i seama . . . Nu vezi că ne strică toate celea ? . . .

Emanoil surâse amar. El ştia bine că-şi dă curaj de geaba . . . Nu va spune astfel lui Sandu. Cel mult îi va suggera uşor, pe nesimţite . . .

Şi-i fu milă de el. Par'că dacă i-ar spune drept în faţa sau numai i-ar infiltra pe nesimţite ideea în cap, nu ar fi aceiaşi barbarie . . .

Poate că nu . . . Suggerând cu meşteşug, cel căruia i s'a imprimat pe îndelete gândul strein în minte, va avea aerul că el însuşi l'a emis . . . Or, dacă'l acceptă şi şi-l însuşeşte, e ca şi când s'ar fi potrivit în gând cu adevăratul emiţător, care îşi simte astfel conştiinţa uşurată şi sufletul întărit . . . ! Şi toate astea pentru . . . o pisică . . . Emanoil se scutură cu energie:

— Ia să cheme pe Sandu încoa . . .

Elenuţa înainte de a suna, zâmbi:

— Sandu nu ştie că i-a mâncat potârnichile . . .

Potârnichile erau vânate de el!

— Atunci să nu-l mai cheme, hotărî Emanoil, rânjind diabolic. Lasă, să-i oferim această surpriză la masă, în locul potârnichilor!

*
* *

De astă dată veni şi Ionică la masă. Se gătise bine, îşi pusese lavalieră nouă şi-şi pieptănase cu îngrijire părul castaniu pe care firele ondulate îl ţineau în permanenţă umflat şi zgribulit. Venise pe sala zigzagată, făcând să răsune scândurile sub lovitura cârjilor, a căror deschizătură de larg compas, depăşea necontenit preşul îngust, pe moalele căruia se lăsau îngroşate de feşi, doar picioarele schiloade.

Ionică venea la masă pentrucă de astă dată Elenuţa invitase şi pe domnişoara Erminia, o fată uscată şi brună, cu mâini şi picioare subţiri, cu un nas puţin mai mare decât ar fi trebuit, dar care-i da feţei un aspect ştrengăresc şi plăcut. Ea era tare bună de gură şi ştia tot felul de znoave. Venea uneori la Ionică, intra singură în odae şi sta de vorbă cu el. Adesea îi aducea note şi de multe ori prietenii lui o găseau stând lângă pian, pe un scăunaş, ascultând pe muzicantul beteag, care atunci se întrecea pe sine. Cu toţii erau convinşi, iar Ionică era cel mai zdravăn convins, că fata vine pentru el, pentru figura lui cu adevărat frumoasă şi pentru darul lui de a da clapelor suflet şi vrajă. Numai Emanoil, credea că vine atât de din vreme la fratele său, tocmai pentru a nu se băga de seamă că e înţeleasă cu vreunul din numeroşii lui amici, să se întâlnească cu dânsul, în camera cu muzică şi cu veselie. Până la adunarea prietenilor domnişoara îşi satisfăcea şi rara plăcere, de a rătăci mintea acestui olog, pe care desigur n'avea nici odată să-l iubească.

Masa aceasta fu scânteietoare de vervă şi de bună voe. Erminia se dovedi o fată cu adevărat în stare, cu toată tinereţea ei—nici n'ajunsese două zeci de ani—să întreţie şi să facă să râdă cu inima deschisă pe nişte convivi, cari de obiceiul lor nu erau tocmai aşa de dispuşi la petrecere. Până şi Emanoil râdea cu toată pofta, uitând uneori că-şi impusese dela început să dea un ton particular, un aer de rânjet râsului său, pentru a in-

© BCU Cluj

dica domnişoarei Erminia, că în privința atenţiilor şi a privirilor deosebite ce acorda lui Ionică, el are rezervele lui.

Se vede însă că Erminia nu înţelegea acest limbaj de intonaţii, pentrucă se întrecea tot mai mult cu vorba şi cu râsul şi tot mai mult creştea în ochii ei lumina prietenească, bucuria de bunătate şi de dispoziţie pentru ologul pe care dunga mesei îl tăia în două, lăsând privirilor numai trupul învoalt şi capul frumos şi ascunzând netrebnicia beteşugului.

Ionică râdea. El se silea să fie cât mai plin de spirit şi să întrebuinţeze expresii cât mai alese: însoţea uneori cuvintele de cochete înclinări ale capului, care poate i-ar fi stat bine, dacă pentru Emanoil şi pentru comeseni n'ar fi rămas veşnic prezente în minte, oricât scândura mesei ar fi încercat să le ascundă, feşele groase de lână ce-i învăluiau sfărâmatele lui picioare.

Emanoil citea lămurit în ochii domnişoarei Erminia; la fiecare mişcare de cochetărie, de obicei stângace a fratelui său, peste lumina de veselie a ochilor ei se mai aprindea un punct, care ardea o clipă, de răutate, ca o flacără plutitoare într'o ceaşcă de untdelemn.

Simţea din nou venindu-i în faţă şuvoiul sângelui otrăvit şi cu greu se străduia să nu izbucnească. Căuta totuşi un chip anumit de vorbă sau de privire, care să scape celorlalţi, dar pe care Erminia să-l priceapă, singură, pentru ca să ştie, cochetuţa asta de provincie, cu aere de vedetă de cinematograf, că e cineva totuşi la masa asta, care i-a descoperit jocul şi surâde cu milă dibăciei cu care ea crede că duce pe degete atâţia bieţi oameni naivi şi lesne încrezători.

Se gândi într'un rând s'o întrerupă, tocmai când vorba ei ar fi fost cine ştie cât de departe, de străină, de întrebarea, pe care el ar fi aruncat-o în mijlocul mesei, ca o explozie de ironie şi de dejucare:

— Spune sincer domnişoară Erminia, care dintre tinerii aceia ce se adună la Ionică te atrage mai mult, *acolo*?

Şi să râdă apoi zgomotos de figura ei uluită, de nasul acela lung care ar ieşi şi mai mult în relief dintre obrajii supţi brusc de neaşteptatul izbiturei, să râdă de mişcările ameţite ale capului care nu ştie pe unde să iasă din impas, ca ale înecatului ce-şi mută sacadat, de colo până colo, nările şi gura, setoase de aerul pur şi întremător.

Perspectiva acestei înfăţişări succedând celei actuale îl ispiteşte peste măsură; de două ori chiar rosteşte primul cuvânt, dar nu poate continua, căci atenţia generală e confiscată până la ultima lescae, de verva domnişoarei Erminia. Nu se lasă totuşi: aştepta deci cu dârzenie şi încăpăţânare.

Şi când se făcu tăcere, îşi aruncă dintr'odată eroic privirea, roată, la cei ce-aveau să asiste la neaşteptata străşnicie. Insă privirea i s'a oprit pe faţa lui Ionică; e atâta fericire în ochii şi pe obrajii aceştia pe care sănătatea s'a lăsat, rumenă şi biruitoare, ca un duh sfânt pe-un chip chinuit de apostol, că primul cuvânt, adineaorea scăpat, acum i se împiedecă în gât ca un os înghiţit pe neaşteptate.

Figura ei va fi caraghios de interesantă la privit de bună seamă, dar privirea lui? Nu s'ar usca imediat, ca la suflarea unui vânt gheţos, umezeala de fericire din ochii lui mari şi calzi, n'ar fugi tot sângele ăsta din obrajii secătuiţi, pe care nici un medicament de pe lume nu-i poate umple de atâta roşu, cât câteva vorbe perfide de fată, câteva iţe de păianjen, lăsate în grabă dintr'o pereche de ochi nestatornici, încurcându-te de-abinelea într'o biată zdreanţă superficială de iluzie?

Nu. Minţind cu neruşinare, bătându-şi joc cu frenezie, canalia nu face decât să mântue. Iar el, venind cu întrebarea lui brutală, căzând ca un bolovan grosolan şi inform într'o leasă de mătase . . .

Nu, desigur nu.

© BCU Cluj

Deşi mititica ar trebui făcută să ştie, că navighează aşa doar, în minţile acestea adormite de hipnoza sărăcăcioaselor ei farmece; dar că nu domneşte tot astfel şi în mintea lui, rămasă liberă şi forte, pentru că era stăpână pe sine, dominând prin înţelegere chiar pe acea care se crede atât de neînţeleasă.

Ceia ce nu poate să-i spună graiul lui, i-o va spune privirea. Şi ochii lui pornesc să se-aţină la ochii ei; aceia scapă, aceştia le sar din nou în cale. Insfârşit scăpărările s'au încrucişat. Două împunsături energice dintr'o parte, două săgeţi de alarmă din partea cealaltă. Obiectivul luptei nu se cunoaşte încă de partea atacată; cu toate astea defensiva se desfăşoră din instinct. Angajamentele devin din ce în ce mai serioase. Domnişoara Erminia are oare care poticniri în verva ei până acum aproape neîntreruptă! are chiar tăceri. Infrângere totală: ochi cari cad în farfurie.

Iată-i, s'au ridicat de acolo, temători şi înfrânţi, ca un rănit într'o mână.

— Ce vrei dela mine? întreabă ei atât de lămurit, că nu mai poate fi nici o incertitudine.

— Doar atâta: te văd, te văd . . . nimic altceva . . .

Răspunsul e greu de înţeles. Emanoil redublează ascuţişul lăncilor, ce se întind din nou războinice din luminile culcuşului lor verde.

Ochii învinşi cad din nou în farfurie. Dar, odată odihniţi acolo, lumina lor nu se mai ridică de astă dată înfricoşată şi şovăitoare . . . O nu, acum rănitul se retrage dibuitor dar restabilit prin tufişuri, pânditor şi cu degetul pe trăgaci. Privirile se strecoară viclean pe sub gene . . . Ascunse bine sub lungile gene tremurătoare şi negre, cu luciu de mătase, ele scapără totuşi! . . .

Din ascunzătoarea minunată, îşi lasă din când în când văzută, goliciunea.

Răspund acum limpede: — Am înţeles. Te am înţeles . . .

Şi pe urmă scapără iar, ca o aripă de flutur, căruia i-ai captivat pe cealaltă . . .

— Bine . . .

Un bine apăsat, subliniat de-un râs uşor, dar dur, compact . . .

Dimpotrivă . . . au înţeles cu totul altceva . . . Emanoil e turburat . . . Nu asta a vrut să spună . . . nu . . . dar . .

Ochii adverşi nu mai stau însă să dea răgazuri. Ei se reped acum necurmat, dau lovituri repezi, se retrag, vin iară . . . Verva domnişoarei Erminia a revenit; iar căldura şi inventivitatea jocurilor ei de vorbe a atacat culmi nebănuite . . .

Iar ochii se reped, acoperă cu învăluiri piezişe, surprind şi se înfig cu siguranţă uimitoare. Ochii lui Emanoil abia se mai ridică din farfurie.

Vai, Doamne, dar n'a înţeles asta, n'a vrut asta . . .

Cu toate astea, săgetările acelea negre, au în vârful lor licori blestemate, înveninate. El le simte cum i se răsfiră prin sânge ca vinul străbun ori ca hidromelul . . . . El se zbate contra acestei invazii fluide, care-l încleştează şi-i suflă amarnic prin golul vinelor şi-al arterelor vânt uscat de amorţire . . .

Pe furiş ridică ochii la Ionică . . . Şi-i întâlneşte pe-ai acestuia fixându-l, seci, împăienjeniţi, sticloşi, fixându-l de-acolo, din mijlocul feţei aceleia acum iarăşi supte, galbene, stoarse, ca de mort . . .

Ar vrea să facă o mişcare de împotrivire, de răsvrătire, cât de mică . . . Ingăimează un biet surâs lui Ionică . . . Fals şi searbăd . . .

Iar vocea Erminiei se lasă şi se ridică în zbor neastâmpărat de porumbel, însoţită de fluturările de râs ale Elenuţei şi ale lui Sandu. Iar ochii ei, nevăzuţi decât de Ionică, se înfig adânc în ochii lui Emanoil, se înfig cu putere şi se dau în acelaş timp şi se sbat, lumină în lumină, ca într'o vibrare supremă de flori . . .

© BCU Cluj

— Dumnezeule, n'am vrut asta, bâlbâeşte într'ânsul Emanoil, unica lui scuză pentru sufletul lui, pentru halul ăsta de suflet îmbătat, robit, dărâmat . . . Ce ochi are mizerabila . . . ce ochi . . . canalia . . . nebuna . . . mititica . . .

— Dar potârnichile mele? strigă deodată Sandu, sărind drept în picioare . . .

Era şi timpul . . . Emanoil simţea că se sufocă, de par'că ar fi alunecat, undeva la o cramă, într'un butoi cu borhot parfumat şi ameţitor.

— Pentru potârnichile tale să-ţi mulţumească doamna . . . întinse Elenuţa mâna spre pisica bălţată, care îşi făcuse apariţia şi-şi întindea capul prin întredeschizătura ferestrei, mângâindu-l molatec de cerceveaua mobilă . . .

— Cum, le-a mâncat? făcu Sandu, un elocvent gest de desamăgire, lovit de cea mai cumplită stupoare . . .

Intr'adevăr, el aştepta rândul potârnichilor cu mândria vânătorului, care ştie că onorurile cele mai de seamă ale sfârşitului de masă, vor fi ale lui . . .

— Incât, interveni Emanoil răsuflând adânc, de par'că ar fi ieşit la mal după o cruntă luptă cu apele unui fluviu, — încât vezi bine ce mai rămâne: ca să putem fi siguri că vom mânca de-acum înainte, cel puţin. isprăvile tale vânătoreşti, trebue în prealabil să-ţi încerci puţin puşca şi pe nepoftita asta . . .

Vorbise mult, prea mult, prea ocolit . . . prea . . . vorbise idiot . . .

Şi brutal . . . desigur, judecând după exclamaţiile cu care comesenii i-au primit propunerea . . . Işi vede singur rânjetul ce trebue să-i fi însoţit vorbele, şi-l vede ca într'o oglindă ce i-ar fi păstrat câteva minute mai mult, imaginea fugitivă . . .

Se vede şi scârba creşte . . . şi totuşi acolo înnăuntru, în adânc e încă ceva cald, ceva dulce . . . Ai văzut? . . . Ea n'a protestat . . . dimpotrivă a râs zgomotos . . . .

— Ba decât s'o omori domnule, intervine baba care strângea tacâmurile întrebuinţate, mai bine o iau eu când m'oi duce la fi-mea, Duminecă . . .

— Vrei s'o duci fetei dumitale? . . .

— Nu domnule, că ea e săracă şi pisica e tare stricătoare . . . Da-i dau drumu, pe câmp . . .

Nu putea suferi vorba babei ăştia, care-şi îndulcea vocea totdeauna ş'avea ceva cântător, de milog, de câte ori căsca gura, în vreme ce ochii-i te priveau cu o culoare rece, de oţel.

— Cum o să-i dai drumu, pe câmp, babo . . . păcat de ea . . . moare de foame . . .

— Nu moare, se aciuiază ea pe undeva . . .

— Tocmai dumneata, femee bătrână, propui asta, nu ştii că e piază rea . . . să dai pisica din casă . . .

— Ea . . . vorbe domnule . . .

Emanoil ridică din umeri şi mai scârbit decât înainte; o babă, o ţărancă bătrână îi combătea superstiţiile . . .

Cu toate astea, el credea profund în această superstiţie:

— In orice caz e o barbarie să-i dai drumul pe câmp . . .

— Pe când dacă o împuşti, e ceva foarte civilizat, interveni Elenuţa, privindu-l înciudată mai mult de schimonositurile neexplicabile pe care le făcea figura lui dela un timp, decât de cele ce vorbea . . .

— Eu în orice caz n'o împuşc . . . nu pot s'o împuşc . ... hotărî Sandu . . . .

— Aşa să faci babo, s'o duci... e foarte supărătoare, mai spuse Elenuţa privind râzătoare la soţul ei şi făcându-i în necaz cu mâinele.

Dar Emanoil nu se dădu bătut:

— Biata mama, îmi povestea adesea, începu el — istorisiri cu pisici înstreinate....

© BCU Cluj

totdeauna venia câte-o nenorocire după... Chiar la noi în casă s'a întâmplat să moară....

Numai continua, căci privirile care instinctiv se opriseră pe Ionică, se retraseră înapoi înfricoşate, într'atât poloarea pe figura lui luase ton de ceară aproape neagră, iar ochii deveniseră sticloşi, în vreme ce gura vânătă se strâmbase atât de sinistru că-l cutremură de sus până jos.

— Babo, mâine să duci pisica... răsună răguşită şi îngheţată vocea bolnavului.

Totuşi, poate tocmai privind din nou figura aceasta simţi iarăşi, imperioasă, nevoia disculpărei, a lămurirei. Simţi nevoia să evoce pe mama lui, femeia aceia atât de religioasă, dispărută de mult, care în memoria copiilor ăstora nu mai trăia decât prin vaga ei siluetă, ca o stafie, şi prin iubirea de singurătate, prin zilnicile şi indelungile-i retrageri în faţa icoanelor din camera ei, împodobită ca un altar.

Incepu deci cu ton tremurător înfruntând din nou, bărbăteşte, figura răvăşită a lui Ionică şi crezu chiar ca a reaprins în pupilele celor doi fraţi flăcările tremurătoare ce înconjuraseră catafalcul morţei, pe care, cel puţin pe acela, ei trebuiau să-l aibe adânc de tot în minte.

Dar tăcerea profundă şi rece, cu miros umed de cavou, ce se lăsă pe urma acestor vorbe, îl îndureră mult.

Emanoil nu mai spuse nimic. O clipă furişă o privire spre Erminia. Dar ea nu se mai uita acum la nimeni; el văzu însă limpede în ochii ei o lumină de mare fericire, pe care o tăie repede, ca un sfredel de sârmă înroşită, un fulger de răutăcios triumf focul eclatant al unui fior de râs.

* * *

A doua zi, baba a dus pisica într'o desagă, din care capul animalului ieşea cuminte şi par'că împăcat cu sine însuşi, şi cu destinul ce-l aştepta. Sau poate semăna cu al copilului ascultător din poveste, pe care părintele sărman, îl duce să-l rătăcească în păduri. Emanoil a urmărit-o din fereastră, până au ajuns la poartă. Era hotărât dacă pisica va întoarce capul spre dânsul s'o oprească numaidecât. Dar pisica nu s'a uitat nici în dreapta nici în stânga. Calmă, cu privirea drept înainte, ea s'a lăsat dusă pe calea destinului ei şi Emanoil a avut acum mai puternică decât oricând impresia, că odată cu ea, a plesnit ceva în mijlocul iţelor pe care destinul le împleteşte deasupra acestei case.

* * *

— Unde-ai dus-o babo ?

— Am lăsat-o pe câmp domnule, cum am trecut de Pesceanu...

— Şi ea ?

— S'a luat după mine, dar am gonit-o..

— Cu pietre...

— Păi altfel nu se putea...

Şi baba surâde sinistru, arătându-şi unicul clonţ din gura ştirbă.

Iar Emanoil schiţează şi el un surâs, pentru că acum simte destul de lămurit că nu crede nici el în superstiţii.

— Bine, du-te, spune el babei, ca să nu-l surprindă Elenuţa, care se apropie, că întreabă iar de pisică...

* * *

Nu. Desigur o stupiditate. Sau pură întâmplare, simplă coincidenţă. De unde vede el legătură dela cauză la efect ?

Dacă boala lui Ionică s'ar fi agravat dela sine, treacă-meargă. Dar când

© BCU Cluj

el, ameţit de poveştile celor doi prieteni studenţi, s'a hotărât să încerce puterea acelor fiole? Insă cum de au nimerit aci tocmai acum acei doi studenţi, tocmai acum? Adică... au venit în vacanţă, la părinţi, doar sunt din partea locului. Foarte bine, foarte bine, dar au mai venit şi altă dată în vacanţă, de ce până acum nu i-au mai împuiat capul lui, cu minunile conţinutului acelor fiole, care aveau darul lui Dumnezeu de a face toţi schilozii să-şi arunce cârjile?

Dar în sfârşit. Ei puteau aduce mărturie că au văzut astfel de minuni în clinicele Facultăţei lor. Şi cum de a găsit pe acel doctor tânăr şi neexperimentat, venit de curând în localitate, cu studiile de-abia terminate, care s'a decis repede să-i facă injecţiile omorâtoare? Doctorul cel mai bătrân, adus mai pe urmă a întărit că acele injecţii erau într'adevăr o minune a ştiinţei medicale; dar ele nu se potriveu la boala lui Ionică, pe care dimpotrivă n'au făcut decât s'o agraveze.

— Şi mai e vre-o speranţă, domnule doctor...

— Inima, inima . . . e inima tânără care-l mai ţine, răspundea evasiv doctorul şi se grăbea să plece, ca întrebările următoare să nu ceară precisiuni.

Inima? Hm!

Emanoil intră în odaia bolnavului, care-l privea holbat şi nesigur, grozav de înfiorător, cu obrajii aceia atât de supţi . . .

— Tu . . . eşti . . . S . . . san . . . ddd . . . ule . . .

Se împleticea la vorbă şi nu mai distingea nici la doi metri . . .

— Nu, sunt eu, Emanoil . . .

— Ttt . . u eşti Em . . . manoil . . . Ce mai faci . . . fr . . fr . . . fr . . . atele meu bun . . . ? Nuumai tu . . . mai vii pe la mine . . . niciunul, niciunul . . .

Nici unul din prietenii cei mulţi numai dădeau pe la dânsul . . .

— Hu . . . ce se c . . c . . c . . . aute . . .

Şi deodată se încordă în mâinile de schelet. Gâtul îi ieşi lung din cămaşa pleoştită el însuşi par'că un braţ descărnat purtând o hârcă decapitată.

Emanoil se ridicase . . .

— Vrei ceva Ionică . . .

Dar Ionică nu răspunse, ochii lui sticleau ca ghiaţa sub lună şi se bulbucaseră îngrozitor. Se ridicase pe şezut şi cămaşa i se desfăcuse cu totul. Sub gratiile proeminente ale coastelor se vedea într'adevăr limpede bătăile nedomolite, ale singurului pumn de viaţă care mai rămăsese într'ânsul.

Iar buzele arse şi negre şuerau ceva neînţeles . . . Cu multă greutate Emanoil putuse destinge:

— Nici unul . . .

Mâinile de schelet pipăiră cârjile care stăteau credincioase, resemate de pat. Şi atunci se desfăşură o adevărată minune. Bolnavul se ridică deodată şi răsări între cârji înalt şi înfiorător. Emanoil care se apropiase să-l ajute trebui să se oprească . . . Mortul, căci era doar un mort ceiace avea în faţa lui, înaintă . . . Emanoil făcu un pas înapoi . . .

Se apropie de pian cu o energie de negândit şi se lăsa pe scaunul cu şurub. Mâinile se întinseră deasupra clapelor şi par'că erau ale unei alegorii a morţei:

— Nici . . . unul . . .

Primele note ale cântecului beetovenian de primavară, răsunară sigure şi clare, ca un clinchet vesel de cristale. Dar restul se încălecă, se amestecă, deveni confuz . . . degetele se crispau teribil şi neputiincios ca să prindă falsele acorduri . . . dâră spumoasă de venin verde se lăsă din colţul gurei . . . Cântecul deveni de neînţeles, notele

© BCU Cluj

refuzară să răsune şi numai ici colo, apăsări greoaie şi oarbe de clape, produseră disonanţe şi hârşcăituri.

Pianul horcăia ca şi cântăreţul . . .

*
* *

— Inima, inima . . . Inima tinerească . , . Teribilă inimă . . . De când practic n'am mai văzut . . .

*
* *

Au mai trecut încă trei zile şi inima cea tânără şi nedomolită ţine încă bine spre uimirea din ce în ce mai neliniştită a doctorului. Iar de trei zile, neştiut de nimeni, Emanoil pleacă din îngânatul de zori, la marginea oraşului, unde începe câmpul, dincolo de râul Pesceana.

Timp de trei zile însă cercetările lui au rămas fără rod, a bătut câmpul şi dintr'o parte şi dintr'alta, a scotocit tufişurile râului şi scorburile sălciilor, a ciocănit la uşile gospodăriilor megieşe. Dar nimeni nu i-a putut spune nimic, despre nici o pisică.

Şi cu toate astea, ea trebue să fie pe-aci, ascunsă undeva, căci spre uimirea din fiecare seară a doctorului, inima bate înainte cu vitejie şi siguranţă.

A patra zi Emanoil o dat într'adevăr de pisică. Nu era mai departe de câteva zeci de metri ; îşi scălda în soare, din dosul unui dâmb petele albe şi negre.

S'a repezit drept spre ea.

Dar pisica şi-a înălţat deodată capul şi a ciulit urechile. Şi, înainte ca Emanoil să se apropie mai mult ca două zeci de metri, s'a pus deodată pe fugă . . .

Emanoil a început atunci s'o strige cu toate chemările cu care se atrage o pisică şi cu toate numele cu care o mângâiau şi o râsgâiau fraţii săi.

Pis . , pis . . pis . . .

Pisica s'a oprit, fulgerându-l cu ochii. De astă dată Emanoil se apropia încet de ea, cu mâna întinsă asigurător şi mângăetor. Pisica îl aştepta neliniştită. Il privea încruntat şi când fu aproape de ea, se puse din nou pe fugă.

Făcea volte mari şi se oprea din când în când ca să privească înapoi cu ochii însălbăteciţi şi parcă roşii . . .

Zadarnic o striga Emanoil şi-i făgăduia toate darurile şi onorurile, dacă se va întoarce cu el acasă. Zadarnic îi arunca bunătăţi pe care le adusese cu el anume. Pisica se ferea de ele, ca de pietre . . .

Şi-l privea cu duşmănie. Sau parcă nu-l mai recunoştea. Rămânea uneori pe loc mai mult şi se părea atunci că ceva se luminează pe botul şi în ochii ei ; dar îndată încruntarea şi spaima apăreau iarăşi şi cu salturi mari şi elastice se abătea din drum.

Emanoil înainta cu sufletul pe buze. In urechile lui bătea o inimă depărtată ; bătăile se înceteneau uneori, obosite de-o luptă zadarnică, dar nu mult după, creşteau iarăşi proaspete de putere, şi dârze de nădejde.

Iar paşii lui atunci încordau şi atacau câmpul cu fermintate :

Pis, pis, pis . . .

Nişte ţărani, care-l cunoşteau, se întâmplaseră la muncă şi se grăbiră să-l ajute. Pisica se văzu înconjurată, privi îngrijorată în toate părţile ; părea că-i lasă să se apropie, resemnată.

Dar când Emanoil fu la câţiva paşi de dânsa, îi aruncă în faţă deodată, râsul acela al ei, plin de răutate şi de veselie animalică. Ah, l'a recunoscut poate . . . şi Emanoil redublă făgăduelile şi chemările mângăetoare. Pisica redeveni încruntată şi privi neliniştită, cum cercul din juru-i se strângea. Când fură numai la câţiva paşi de

© BCU Cluj

dânsa, se întoarse din nou spre Emanoil, râsul izbucni din nou mai răutăcios ca niciodată, făcu o zmucire bruscă spre dreapta ca să înșele și dispăru printre picioarele țăranului din stânga.

Fu apoi o goană cumplită, dar pisica după câteva zigzaguri neregulate, câștigând distanță, se îndepărta în salturi și'n goană atât de mare, că până la goana omenească-i din urmă-i se căscă repede gol din ce în ce mai mare, din ce în ce mai spăimântător.

Rupt de oboseală, Emanoil trebui să încetinească ; inima lui, care-l îmboldise până acuma, ea singură mai păstra goana dela început, ea singură se zbătea în piept nedomolită încă și necontenit plină de ardoare.

Pe șosea o mașină trecu, tăind drumul țăranilor cari continuau să alerge dând chiote sălbatece și idioate. Trecea pe departe mașina, așa că Emanoil nu putu să vadă dacă șalul femeesc care flutura într'nsa era al domnișoarei Erminia sau nu . . . Mașina semăna cu a părinților Ermíniei și numai ea, zburdalnica, avea obiceiul prin partea locului să-și lase șalul să fluture în vântul stârnit de mașină. Dar putea fi și o altă mamașină din alte părți cu altă domnișoară și alt șal . . .

Țăranii se întorceau :

— S'a dus dracului boerule . . .

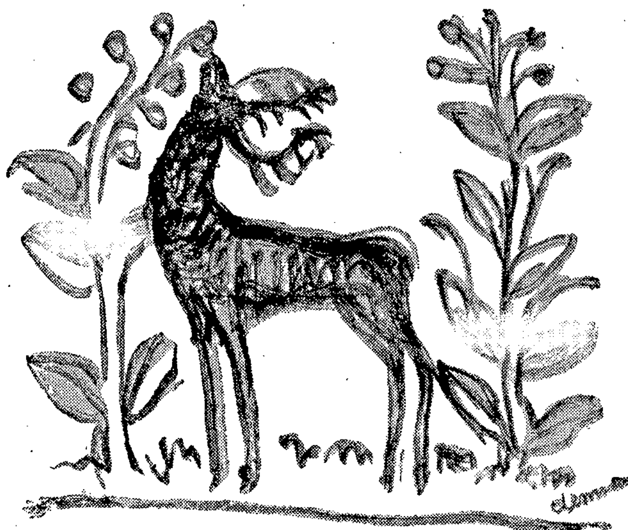
— Asta n'o mai poate prinde nimeni, s'a sălbătecit . . .

Emanoil stătea încă pe piatra pe care se lăsase și'n ochii lui flutura necontenit și vesel un șal fugar . . . Și-auzea un râs sonor și crud de sănătate, râs de fată tânără, de viața care începe . . .

In pieptu-i inima începuse să se domolească și bătăile ei mergeau din ce în ce mai spre nesimțit . . . El se încăpățâna încă să le mai distingă . . . dar fluturatul plesnitor al șalului și râsul acela tineresc, necontenit râsul acela . . . acopereau totul. El își țintea însă necontenit urechia înăuntru . . .

Când nu mai auzi nimic, se ridică . . .

Dinspre oraș venea cântec depărtat de clopot.



© BCU Cluj



ARTA ROMANEASCA IN OLANDA

DE

AL. BUSUIOCEANU

Pe la începutul lui Mai trecut, când la Harlem înfloreau lalelele, iar drumurile olandeze treceau toate printre răzoare de flori și case mici colorate ca în stampe japoneze, călătorul român ajuns până la Haga avea de ce fi surprins, purtându-și pașii pe străzile liniștite și aristocrate ale orașului. Cu caftane înflorite și cușme dunărene, chipuri de voevozi bărboși desenați de Demian, te întâmpinau la colțuri de drum, împușcând pe afișe mari bufnițe de șagă, ca în desenele cunoscute din „Gândirea". Silueta lor glumeață și exotică îndrepta lumea către Expoziția de artă românească găzduită de Muzeul de artă modernă al orașului. Era întâia oară când artiștii noștri pătrundeau până în Olanda. Gazetele vorbeau cu simpatie de prezența lor neașteptată și lume multă cerceta sălile din Seestraat unde chipul unei țări îndepărtate se făcea văzut în pânze zugrăvite și în piatră.

Gândul îndrăsneț al unei asemenea expoziții în chiar țara lui Rembrandt și a lui Vermeer pornise mai de mult, când griji politice mai grave aduseseră acolo, în preajma Palatului Păcii, miniștri dela București și delegați oficiali. Un critic de artă, Șt. I. Nenițescu, îi întâmpina. Iar întâmplarea binevoitoare aducea în acelaș loc oameni care prețuiau tot atât arta cât și cifrele sau dibăcia diplomatică, miniștrii G. G. Mironescu și I. Lugoșanu, cărora li se datorește totul. Au fost ușor de găsit pe urmă prieteni olandezi, într'o țară în care oamenii știu să adune tot atât de bine arta pe cât știu să facă negoț, să indiguiască ape, să clădească silozuri... Expoziția s'a putut organiza astfel cu sprijin și moral și bănesc olandez. Societatea „Nederland-Roemenië" i-a stat în ajutor, președintele ei fiind însuși ministrul de atunci al artelor, bun prieten al României, d. M. Waszink.

La București, greaua sarcină a căzut în seama instituției care ține azi în mână toate firele nevăzute ale propagandei noastre în streinătate, Direcția Presei și Informațiilor de la Președinția Consiliului. Ministrul tânăr și energic care o conduce și Directorul său, Eugen Filotti, au făcut singuri tot ceeace, mai încet și poate nu atât de bine, ar fi trebuit altfel să fie făcut de capricioase și șovăitoare comitete. Cât privește misiunea de a selecta lucrările de artă și de a organiza tehnic expoziția, ea ne-a fost încredințată, laolaltă, prietenului O. W. Cisek, subsemnatului și lui St. I. Nenițescu, căruia se datorește și îngrijirea frumosului catalog tipărit la Haga.

Misiunea aceasta nu ne-am fi putut-o însă îndeplini fără încrederea și concursul cu totul generos pe care l-am avut atât din partea Muzeelor Statului, cât și din partea colecționarilor particulari și a artiștilor cari ne-au împrumutat lucrări. Nu mai puțin de 240 de opere au putut fi strânse laolaltă în vremea cea mai scurtă, unele din ele fiind

© BCU Cluj

pentru întâia oară înfăţişate în public. Pinacotecele Statului din Bucureşti şi din Iaşi, Muzeele Simu, Kalinderu şi Aman, Fundaţia Cioflec de la Cluj sau colecţionarii particulari ca d. K. Zambaccian, care ne-a ajutat cât şi o pinacotecă, au stat în fruntea listei de onoare a expoziţiei.

In ziua de 3 Mai, expoziţia s'a putut astfel inaugura la Haga, la Muzeul de artă modernă *(Gemeente Museum voor Moderne Kunst)*, rămânând deschisă până la 9 Iunie. La Amsterdam, în localul magnific al Muzeului Comunal *(Stedelijk Museum)*, ea a ţinut de la 14 Iunie până la 10 Iulie, fiind transportată în urmă la Bruxelles, pentru a fi deschisă sub flamurile de sărbătoare ale Centenarului Belgian *).

Sub aceste excelente auspicii însă şi cu bunăvoinţa aproape a tuturor celor cari aveau să fie solicitaţi, problema în sine a expoziţiei nu era totuşi rezolvată şi ea avea să prezinte încă destule dificultăţi organizatorilor. Arta românească putea fi divers înfăţişată unui public care pentru prima oară lua cunoştinţă de ea. Dar publicul acesta se întâmpla să fie dintre cele mai pretenţioase şi de gustul său trebuia ţinut seamă. Expoziţia trebuia prezentată în forme care să dea posibilitatea celui mai înalt nivel.

Nu putea fi vorba deci, cum se sugerase, de o ilustrare a ţării prin peisagiu sau prin chipul oamenilor dela noi. Ideea, poate simpatică în sine, putea pune în cumpănă însăşi valoarea expoziţiei, care trebuia să fie artă, în primul rând, nu ilustraţie. Şi nu putea fi vorba nici de o prezentare integrală a artei româneşti, cumva ca o pinacotecă rătăcitoare sau ca un muzeu naţional, în care fiecare artist trebuia înfăţişat, fie chiar cu operele lui cele mai de seamă.

O expoziţie rezumativă a artei noastre, ea trebuia să înfăţişeze esenţial şi sintetic pe deoparte linia clară a desfăşurării acestei arte, pe dealtă parte caracterele ei neîndoelnice de originalitate. Nu totalitatea artei româneşti deci, ci definiţia ei, simplificată şi justă, prin valorile cele mai înalte şi mai caracteristice pe care le aveam la îndemână.

In asemenea condiţii, fireşte, selecţia avea să fie scrupuloasă. Urmărind a pune în evidenţă aproape o diagramă a artei româneşti din ultimii optzeci de ani, omisiuni şi simplificări aveau să fie necesare. Ele nu însemnau o negare a valorii operelor sau personalităţilor nereprezentate, ci o necesitate logică rezultată din însăşi economia riguroasă a expoziţiei.

Limitele nu aveau să fie totuşi excesive, căci înăuntrul lor destule posibilităţi au fost pentru prezentarea artiştilor celor mai caracteristici, atât dintre cei vechi cât şi dintre cei contemporani. Perspectiva artei româneşti întreagă, începând de la 1850 şi până azi, s'a putut desprinde limpede prin ceeace era mai proeminent şi mai esenţial, nu numai în pictură şi în sculptură, dar şi în genuri care, mai simple şi uneori mai directe — aquarelă, desen, litografie, gravură — puteau introduce deadreptul în intimitatea meşteşugului artiştilor înfăţişaţi. A fost o încercare de a prezenta organic tot ceeace putea caracteriza expresivitatea liniei în arta românească, cumva ca o întoarcere sau măcar ca o năzuinţă către înţelesul clasic şi sintetic care din toată arta plastică făcea altădată o singură „arte del disegno". Iar pentru a da şi cadrul cel mai complect şi uneori atât de apropiat de simţul instinctiv al artiştilor noştri, liniile şi colorile artei noastre populare au fost şi ele prezentate în exemplare alese, care au servit ca un fel de introducere şi oarecum ca un comentariu sugestiv în marginea expoziţiei.

Pictura a avut fireşte cadrul cel mai larg. Perioada mult mai întinsă pe care o îmbrăţişa şi operele mai numeroase, puteau da o idee mult mai clară şi mai complectă decât sculptura, asupra evoluţiei artei româneşti. Intre cei dintâi pictori înfăţişaţi, un Lecca sau un Szathmary, reprezentând primele sugestii romantice în arta noastră, şi cel

*) Articolul se ocupă numai de Haga şi Amsterdam, fiind scris înainte de închiderea expoziţiei de la Bruxelles.

© BCU Cluj

mai bătrân dintre sculptori, Georgescu, atât de aproape totuşi de contemporani, erau cel puţin 40—50 de ani de trecere, vremea de formare a picturii româneşti. O secţiune întreagă a expoziţiei avea să fie consacrată, fireşte, acestei epoci încă nu destul de cunoscută nici la noi, deşi opere adeseori remarcabile sunt risipite prin muzee şi mai ales prin colecţii particulare. Selecţiunea a fost severă, iar rezultatele ades surprinzătoare chiar pentru organizatori, prin calitatea neaşteptată a unora din pânzele înfăţişate. Câteva din ele apăreau de altfel pentru prima oară într'o expoziţie şi ele ar merita a fi expuse şi în Bucureşti.

Lecca deschidea întreaga serie, cu o pânză aproape nebăgată în seamă, pe care o păstrează Muzeul Kalinderu, — portretul, în costum oriental, al unui medic din 1859 .E poate cel mai bun din tot şirul de portrete în gust clasic italienesc şi de un efect atât de decorativ în colorit, pe care le avem de la acest artist, în Pinacoteca din Bucureşti, în Muzeele Simu şi Kalinderu sau în colecţii particulare.

Romanticii veneau apoi, Szathmary, Tătărescu, Rosenthal, Aman, cu amintiri deopotrivă de evidente, italiene sau franceze, familiare întregii picturi europene din vremea lor : Szathmary, cu un panou întreg de aquarele, privelişti din ţară sau din Orient, alese din colecţia atât de preţioasă a d-lui Alex. Satmari, Tătărescu, cu nudul de la Kalinderu, plastic şi fin lucrat în cea mai italienească manieră şi cu două portrete din colecţia L. Eleutheriade, inedite încă pentru public, şi punând în evidenţă talentul insuficient cunoscut al acestui artist, Rosenthal, cu figura simbolică de la Pinacoteca din Bucureşti, puternică şi plină de caracter, şi Aman, cu pânze delicat nuanţate ca „Doamna cu căţelul" şi „Compoziţia orientală" de la Muzeul Aman, cu priveliştea luminoasă, scrutată până în amănunte, a „Fermei în Bretania", din acelaşi muzeu, cu o vaporoasă aquarelă de subiect romantic şi cu desene şi gravuri variate, care îi întregeau personalitatea.

Dar insistenţa avea să fie pusă, în această secţie, mai ales asupra lui Grigorescu şi Andreescu ale căror personalităţi trebuiau subliniate nu numai pentru valoarea în sine a artei lor, dar şi pentru motive mai speciale, care interesau de aproape însăşi arta olandeză. Pictori formaţi la Barbizon şi purtând până în Orientul nostru crezul şcoalei celei noui, ei îşi aveau corespondenţi direcţi şi de bună seamă, chiar tovarăşi de învăţătură, între artiştii olandezi contemporani lor. Şcoala modernă olandeză, şcoala peisagiştilor de la Haga, — un Israeles, un Maris, un Mauve, — n'a fost altceva decât doctrina plainairismului de la Barbizon, transportată în atmosfera vaporoasă sub cerul gălbui al Olandei. Confruntarea era deci interesantă şi pentru noi — o verificare binevenită a însăşi valorii celor doi artişti. Pictura românească putea fi privită prin ei sub unghiul general al a tei europene şi chiar în prezenţa imediată a unor contemporani de faimă.

Aşteptările noastre n'au fost de altfel de loc înşelate. Nu numai că valoarea celor doi artişti a fost unanim recunoscută, — Andreescu preţuit poate mai mult decât Grigorescu — dar varietatea inspiraţiei lor a fost remarcată şi, ceeace e şi mai important, originalitatea lor. La Amsterdam, în tovărăşia unui grup de pictori olandezi am avut ocazia să fac această constatare în chipul cel mai clar. „Şcoala de la Barbizon, fără îndoială, însă nu pictură franceză", a fost impresia spontană a tovarăşilor olandezi, şi jocul fin de nuanţe în gris a „Iernii" lui Andreescu ca şi penumbra grea a. „Corturilor" lui Grigorescu, înfăşurată în albastre luminozităţi cereşti, le-a oprit atenţia îndelung.

Câteva pânze de Stachi, de Henţia şi Mirea, — de Stachi şi gravuri care au fost remarcate — făceau apoi trecerea de la grupul celor doi la panoul nu mai puţin important al lui Luchian. De rândul acesta era vorba de un artist cu resurse atât de originale încât insistenţa noastră era aproape de prisos pentru a-i sublinia personalitatea. Colorile lui Luchian şi imaginea lui vibrantă despre lume chemau impetuos şi convingeau

© BCU Cluj

de la cea dintâi privire. Alături de sumbra viziune a lui Andreescu, crepusculară şi elegiacă, lumea ţesută în aur şi lumină a lui Luchian era o altă faţă a sufletului românesc. Bucăţile bine cunoscute din colecţiile Cioflec, Zambaccian, Stănculeanu, şi din muzeul Simu, — „Bucătăria de la Brebu", două autoportrete, „Moş Nicolae", „Toaleta de dimineaţă", şi câteva tablouri cu flori — încheiau astfel cu imagini dintre cele mai viguroase această parte a expoziţiei, care ducea până în pragul picturii actuale.

Câteva săli mari—cinci la Haga şi patru la Amsterdam—au fost consacrate însfârşit, artiştilor în viaţă. Pictură, aquarelă, desen, litografie şi gravură au fost ordonate astfel încât individualităţile şi curentele artistice să poată eşi clar în evidenţă. In sălile pictorilor două grupe mari puteau fi deosebite, la Amsterdam consacrându-li-se chiar două săli deosebite, una a impresioniştilor şi coloriştilor — Pallady, Petraşcu, Steriade, Dărăscu, Bunescu, Şirato, Stefan Dimitrescu, Tonitza — cealaltă prezentând laolaltă pe artiştii cu expresia mai mult lineară — Iser, Cuţescu-Stork, Ressu, Teodorescu-Sion, Sabin Popp, Popea, Olga Greceanu. N'au lipsit, fireşte, nici artiştii mai tineri, — H. H. Catargi, Iorgulescu-Yor, Merica Râmniceanu, L. Grigorescu, Vasile Popescu, Soroceanu, Risa Propst-Kraid, Papatriandafil, Maria Brateş-Pillat, Micaela Eleutheriade, Cornelia Babic, Henri Daniel, Lucia Demetriade-Bălăcescu, Corneliu Mihăilescu, Marcel Iancu, Maxy, — distribuiţi într'unul sau în celălalt grup, după afinităţi artistice. La secţia de alb şi negru, pe lângă lucrări de artişti dintre cei amintiţi, se mai adăugau şi desene sau gravuri de Gabriel Popescu, dintre cei vechi, şi de Maria Manolescu-Bruteanu, Horia Teodoru, I. Aisenscher, R. Iosif, Miliţa Petraşcu, Demian şi Maria Pană-Buescu.

Cât priveşte sculptura, distribuită în toate sălile la Haga, a putut fi expusă într'o singură sală de dimensiuni mari la Amsterdam, unde, din această pricină, a fost poate şi mai avantajată. Numărul artiştilor a fost, fireşte, mai restrâns decât în secţiunea picturii. Dintre cei mai vechi, singur Georgescu a figurat, cu bustul incisiv şi pitoresc al actorului Pascaly. Dintre cei actuali, Brâncuş, Paciurea, Han, Stork, Jalea, Medrea, Sarova-Medrea, Cosăceanu, Irina Codreanu şi Miliţa Petraşcu, constituind un grup bine închegat, cu lucrări puternic realizate care au impresionat.

Judecata criticei olandeze, unanim favorabilă, n'a întârziat să se pronunţe subliniind succesul expoziţiei româneşti şi comentându-l îndelung. Ziare şi reviste din cele mai de seamă i-au consacrat articole repetate în care elogiile sunt cu mult prea călduroase ca să poată fi socotite drept simple amabilităţi convenţionale. Arta noastră venea de altfel în Olanda după o serie întreagă de expoziţii streine care interesează de aproape critica. Pictura franceză, austriacă, italiană, poloneză, fusese succesiv prezentată în ultmii ani, şi în acelaşi timp cu noi chiar se găseau în Haga şi Amsterdam încă trei expoziţii streine organizate sub auspicii oficiale — Artă veche rusească, Pictură portugheză şi Sculptura lui Rodin — care atrăgeau divers atenţia şi făceau critica destul de dificilă.

Comparaţia cu aceste expoziţii era inevitabilă. Ea a şi fost făcută, şi, — o putem spune cu satisfacţie — foarte des în favoarea noastră. Nu voiu cita prea mult, căci o spicuire a întregii prese asupra expoziţiei ne-ar duce prea departe. Judecata unuia din criticii cei mai de seamă, d. W. Jos. de Gruyter, director al celei mai importante reviste de artă şi literatură din Olanda, *Elsevier*, va fi poate suficientă prin autoritatea pe care o reprezintă. Ea e destul de categorică.

„Despre această expoziţie" — scrie criticul olandez într'un articol apărut în ziarul *Het Vaderland* din 15 Mai, — „trebue spus în primul rând că e un model de ceeace trebue să fie o asemenea expoziţie. Ea e reprezentativă în adevăratul înţeles al cuvântului; şi din triste experienţe ştim cât de puţin isbutite au fost alte expoziţii aşa zise reprezentative... Expoziţia franceză din 1926 la Muzeul Comunal din Amsterdam a fost

© BCU Cluj

un groaznic exemplu („een schrikbarend voorbeeld") în această privință; un groaznic exemplu de ceeace nu trebue să fie o expoziție. A fost o expoziție reprezentativă a modernilor, aproape fără moderni și dacă ne gândim bine, nu era în ea nimeni reprezentat. Mai bună a fost expoziția italiană, un an după aceea, și mult mai bună încă — expoziția austriacă dela începutul anului 1928... Dar cu toate că în această expoziție românească n'am putea găsi o figură de mărimea lui Kokoschka — Brâncuș însuși nu ne lasă o impresie de neuitat — ni se pare totuși că expoziția aceasta o întrece chiar pe cea austriacă. Chiar fără să fii un cunoscător al artei românești, poți să te încrezi în impresia că e în adevăr o admirabilă prezentare... Sunt poate puține capodopere, dar nu e nici o lucrare slabă și nivelul general e foarte înalt..."

Deosebit de interesante însă au fost aprecierile asupra caracterului însuși al artei noastre, pe care criticii olandezi l-au relevat cu multă finețe. Fondul de originalitate al artiștilor și un involuntar tradiționalism al lor, întemeiat pe resursele proprii ale temperamentului etnic, au fost constant subliniate. Influențele franceze și în deosebi influența Parisului n'au scăpat, firește, nimănui, după cum răsunetele mai vechi ale artei italiene, sau mai recente ale celei germane, uneori chiar și olandeze, au fost remarcate. Ceva riguros însă și autentic, trimițând adeseori deadreptul la arta noastră populară sau la arta veche, a dat impresia și aproape concluzia generală că arta ce li se înfățișa era expresia unui popor de o vie sensibilitate și de calități artistice originale. „Rasă de artiști iscusiți și conștienți de sine, care știu să lucreze fără a cădea în rafinamentul vag și anarhia spirituală a modernismului internațional", constată unul dintre critici, — Marie Viola dela *Handelsblad*, care avea să scrie apoi un entuziast articol și despre arta noastră populară. Și observația aceasta măgulitoare pentru noi revine sub forme variate aproape în tot ce s'a scris cu această ocazie despre arta românească.

Rezistența de temperament a artiștilor noștri în contactul strâns cu arta franceză a impresionat mai cu seamă și a dat loc la comentariile cele mai favorabile. „E o stăpânire de sine — scrie alt critic — pe care nu o poate explica decât puterea spirituală a unui popor de cultură veche, bogat în frumusețe". Și exemplul tipic e dat în Andreescu, asupra căruia s'au concentrat cele mai înalte aprecieri ale criticilor olandezi: „... Peisagiul de iarnă al lui Andreescu, o lucrare care fără îndoială poate fi atârnată alături de lucrări de calitate egală ale lui Sisley și Pissaro... Dar el nu e un epigon al acestor contemporani, de care îl diferențiază destule deosebiri atât ca factură cât și ca armonie de coloare. E un peisagiu de concentrată putere, curat și matur conceput, înrudit cu emoția de lumină pe care contemporanul său, Sisley, o exprima și el în peisagiile sale de iarnă; dar mai nervos și mai neliniștit. Andreescu exprimă o mai mare apăsare, o părăsire și aproape o desnădejde, care dau lucrării un caracter propriu și pătrunzător. *(N. Rotterdamsche Courant*, 11 Mai).

Asemenea calități, dovedind resurse de creație proprie, indiferent de școală sau de influențe, au fost remarcate și în ce privește alți artiști. Printre cei vechi talentul de portretist al lui Tătărescu a fost relevat mai ales în portretul fiicei sale (din 1882), lăudându-se în acelaș timp și „Nudul" cu mult mai vechiu dela Kalinderu (datat din 1850). Aman a fost apropiat de Delacroix, distingându-i-se „Compoziția orientală" și micul tablou întitulat „Doamna cu cățelul". Stachi ca și Henția au interesat prin apropieri cu vechii maeștri olandezi.

Dar atenția cea mai mare s'a concentrat în deosebi asupra lui Grigorescu și Andreescu, ale căror personalități au eșit puternic în relief. S'au subliniat, de pildă, marile merite ale lui Grigorescu în evoluția picturii românești, mai ales în ce privește coloarea, și au fost prețuite atmosfera fraged poetică și larga lui viziune a realității. Tablouri ca „Vânatul"

© BCU Cluj

de la Pinacoteca din Bucureşti, „Corturile de ţigani“ din colecţia Chihăescu, „Ţiganca“ de la Pinacoteca din Iaşi, „Ovreiul“ şi „Pe malul Senei“ din Muzeul Simu au fost lăudate aproape de toţi criticii.

Preţuirea a fost încă şi mai mare pentru Andreescu, în care criticii au văzut în genere un artist de un sentiment şi chiar de o tehnică mai modernă decât la Grigorescu. „... Mai intensă opera lui Andreescu“ — scrie criticul de la *Handelsblad* (21 Iunie), comparându-l cu Grigorescu — „un pictor care pare mai aproape de nuanţaţii impresionişti decât de şcoala mai grea de la Barbizon“. Apoi, vorbind despre „Iarna la Barbizon“, acelaşi critic adaugă: „Este o pictură modernă, ca de un Pissaro român, cu gradaţiile ei fine de cenuşiu şi verde palid şi cu atmosfera ei curată căreia caracterul poporului din care eşea acest artist îi pune un văl de gingaşe tristeţe, adâncindu-i frumuseţea“. Şi nu mai puţin au fost preţuite pânze ca „Nudul“ de la Pinacoteca din Bucureşti (deşi „mai puţin tipic“), „Găinile“ de la Muzeul Simu (pentru frumuseţea colorilor) sau „Peisagiul“ de dimensiuni mari din Muzeul Kalinderu („cam pălit în coloare, însă cu un adânc şi nobil sentiment“).

Luchian singur avea să-şi câştige elogii tot atât de insistente şi de călduroase ca Andreescu. Coloarea lui mai ales, cum era şi firesc, şi intensitatea incandescentă a sentimentului său pentru natură, aveau să impresioneze. Unii critici, ca Jan Nieholm, de la *Maasbode*, aveau să releve în pictura lui şi „unele tendinţe clasice ale unui realism înrudit cu cel al veacului al 17-lea în Olanda“. „Găsim acest lucru — spune criticul — în vatra atât de impresionantă (Bucătăria de la Brebu“, din colecţia Cioflec), în care zidul alb e zugrăvit cu atâta sfinţenie pentru ce e obişnuit şi apropiat, mic şi nebăgat în seamă, încât ne aduce aminte de şcoala noastră de la Delft“. *(Maasbode*, 19 Mai). „Moş Nicolae cobzarul“ de la Simu apoi, „Autoportretul“ şi „Toaleta de dimineaţă“ din colecţia Zambaccian şi florile din colecţiile Stănculescnu şi Cioflec au fost neîncetat remarcate.

In ce priveşte pictura actuală, elogii călduroase s'au îndreptat către mulţi artişti. Educaţia solidă a unora din ei, vizibilă în desen, în viziunea clară a volumelor, ca şi în intuiţia colorilor, a fost ades subliniată, după cum şi o anume înclinare, — „romantică“, o numeşte un critic — către o inspiraţie de rezonanţe etnice şi de coloratură locală.

Printre cei mai elogiaţi, d. Petraşcu se pare că a impresionat mult, prin fluiditatea colorilor şi viziunea melancolică cu totul personală artei sale. „Interiorul său, — scrie criticul Nieholm — cu totul remarcabil prin lumina sa egală şi pustie, are o neobişnuită putere de sugestie. La Petraşcu, un scaun gol lângă un zid poate să devină un lucru însufleţit care aproape îţi strânge sufletul. E o taină în dosul lucrurilor, pe care el o caută şi de care câteodată îi e spaimă“. *(Maasbode*, 19 Mai). — Tot pentru colorit, „mai nuanţat şi mai fin“ e lăudat şi d. Pallady, care adeseori e apropiat de Matisse. — Iser e cunoscut mai de mult, fiind membru al Salonului Independenţilor din Amsterdam. Pictura lui e lăudată pentru forma puternică („Nudul“ de la Pinacoteca din Bucureşti) şi pentru coloarea adâncă şi expresivă („Turcoaica“ din colecţia Marcel Romanescu). — Un interes deosebit au produs apoi compoziţiile stilizate ale lui Teodorescu-Sion, în care s'au apreciat temperamentul pictural plin de originalitate şi concepţia arhitectonică a lucrărilor. D. Şirato e apreciat pentru pasta luminoasă a colorilor şi pentru claritatea de construcţie a tablourilor sale. „Intoarcerea de la târg“ şi „Fată cosând“ sunt mai ales remarcate. — Şi nu m i puţin au atras atenţia d-na Cecilia Cuţescu-Stork, prin calităţile larg decorative ale unora din picturile sale, d. Camil Ressu, prin structura puternică a tabloului „Odihna după lucru“, Sabin Popp, „sever ca ţinută..., dens în coloare şi expresie“ („Tripticul familiar“), d. Steriade, apreciat şi în picturi, dar foarte mult şi în litografii, d-nii Bunescu, Ştefan Dimitrescu, Dărăscu, Tonitza, colorişti carac-

© BCU Cluj

terizând divers ceeace un critic nu se sfieşte să numească „şcoala română".

Printre artiştii mai tineri, destul de mulţi sunt apreciaţi călduros şi operele lor citate la loc de onoare: D-na Elena Popea, cunoscută bine din expoziţii anterioare în Olanda, d. H. H. Catargi, mult preţuit mai cu seamă pentru un delicat tablou în tonuri albe („Fructe"), d-na Olga Greceanu, Iorgulescu-Yor, Lucian Grigorescu, Tache Soroceanu, Papatriandafil, Maxy, sau Risa Propst-Kraid, Micaela Eleutheriade, Cornelia Babic-Daniel, Lucia Demetriade-Bălăcescu ş. a.

Un succes tot atât de viu avea să înregistreze în sfârşit şi sculptura, care uneori e preţuită ca „întrecând chiar pictura prin claritate şi putere" (*Handelsblad*, 27 Mai). O neîndoelnică putere şi măreţie firească, — scrie unul dintre critici, înceată, dar crescută real pe o bază de curată naturaleţe, caracterizează pe aceşti unsprezece sculptori care, deşi nu pot fi puşi pe un singur plan, e tipic totuşi că pot fi priviţi ca un singur grup, — de la Paciurea cu realismul său fin, până la abstractul şi extrem de modernul Brâncuş preţuit de unii modernişti europeni ca un ideal „*(N. Rotterdamsche Courant*, 11 Mai). Ponderaţia simplă şi firească a sculptorilor noştri e mai ales subliniată, şi uneori comparaţia avantajoasă cu artiştii francezi se repetă. „Fineţea psihologică nervoasă întâlnită în multe lucrări franceze ca şi în destule de ale noastre, şi care, oricât de interesantă, e o latură slabă şi primejdioasă a sculpturii, pare să nu aibe asupra acestor artişti decât puţină influenţă". *(N. Rotterdamsche Courant*, 11 Mai). Sunt calităţi remarcate apoi aproape pentru fiecare artist în parte, multora din ei acordându-li-se elogiile cele mai înalte.

Brâncuş în primul rând, e obiectul atenţiei generale. E drept, operele lui nu sunt totdeauna fără rezerve apreciate. Unii critici ar fi dorit să vadă mai multe sculpturi de el ca să-l poată judeca temeinic. Altora chiar, forma abstractă a concepţiilor lui nu le-a părut a fi expresia proprie a unui ideal de frumuseţe românesc *(Handelsblad*, 21 Mai). Dar sunt şi dintre cei pentru cari Brâncuş e deadreptul „un vrăjitor" (Jan Nieholm, în *Maasbode*), amintind arta bizantină, sau întrecând în subtilitatea expresiei pe elevul său Archipenko (Cornelis Veth, în *Telegraaf*, 9 Mai).

Despre d. Paciurea s'au scris apoi cuvinte frumoase, lăudându-se fineţea realismului celor două portrete expuse, după cum aprecieri înalte s'au adus d-lui O. Han pentru puterea de expresie şi logica severă a lucrărilor sale, portretele lui Dante şi al lui Eminescu au fost în deosebi apreciate, d-lui Fritz Stork pentru eleganţa stilizărilor sale, d-lor Jalea („Centaurul" şi „Arcaşul"), Corneliu Medrea („Torso" şi portretul pictorului Theodorescu-Sion), cum şi d-nelor Miliţa Petraşcu, Irina Codreanu, Margareta Cosăceanu şi Serova-Medrea, cea din urmă comparată cu sculptorul olandez Böll.

Expoziţia de artă românească avea să-şi închidă astfel porţile în Iulie trecut nu fără a fi câştigat în scurtă vreme prieteni şi simpatii noi pentru arta românească. In aceleaşi muzee, unde sculpturile lui Rodin ne precedaseră şi picturile lui Van Gogh, adunate de pretutindeni, aveau să urmeze, artişti şi intelectuali streini, cari nu aveau decât o vagă cunoştinţă despre noi, s'au oprit adese ori cu interes şi uimire, judecându-ne favorabil după arta prin care ne cunoşteau. Simpatia lor ne va fi mărturisită poate în curând într'un chip şi mai direct, printr'o expoziţie, acum plănuită, de artă olandeză în Bucureşti. Va fi aprecierea cea mai măgulitoare pe care artiştii olandezi o vor putea mărturisi înşişi şi artei şi ţării noastre. Prietenia noastră îi întâmpină de mai înainte.



© BCU Cluj

C R O N I C I



IDEI OAMENI & FAPTE

O CARTE DE TEOLOGIE ESTETICĂ

Expresia aceasta de *teologie estetică* poate să pară curioasă şi fără sens prin noutatea ei, Nici eu n'am întâlnit-o nici în tratate de teologie nici în tratate de estetică. Ea poate fi totuşi acceptabilă şi poate da numele unei întregi discipline în care cercetările estetice se întâlnesc convergent până la confuzie cu gândirea teologică. Din moment ce există diferite estetici fundate în diferite sisteme filosofice, — materialism, idealism, raţionalism, etc. — nu vedem dece n'ar exista o estetică cu fundament teologic. Definiţia frumosului variază dela estetician la estetician şi când dialectica ridică noţiunea lui în metafizic, o părăseşte în gol ca pe-o entitate vagă şi fără razim, asemenea unui nor suspendat în singurătatea văzduhului. Cei vechi defineau frumosul ca un atribut al divinităţii. Plato, care crează estetica, îi dă astfel, dela început, un fundament metafizic, adică, mai precis, un fundament teologic. Mai precis, — adică în limbagiul propriu filosofiei greceşti. Aristotel îşi intitulează metafizica sa *teologie*, iar teologia, în scara ştiinţelor clasificate de el, ocupă suprema treaptă, — clasificare adoptată de Universitatea creştină medievală şi păstrată până azi în Universitatea modernă. Diferenţierea dintre metafizică şi teologie e de dată ulterioară. Ea vrea să spună că metafizica, în sens laic independent, e un produs al raţiunii, iar teologia tratează aceleaşi probleme supreme cu datele raţiunii şi ale revelaţiei supranaturale. De fapt, metafizica laică, în forma ei cea mai înnaltă, nu face altceva decât să reia şi să parafrazeze în forme pur raţionale şi cu altă terminologie adevărurile teologiei, adică ale metafizicei creştine. Spunem aceste lucruri simple, de abecedar filosofic, adversarilor noştri cari, fie profesori de metafizică, fie încă studenţi în filosofie manifestă un suveran dispreţ pentru teologie: din adorabilă ignoranţă. O dispreţuiesc chiar atunci când jură pe Aristotel, fără să-şi dea seama că dispreţuiesc ceeace adoră. (Pentru diferenţa modernă dintre cele două noţiuni vezi în numărul trecut al *Gândirii*, excelentul studiu al d-lui Stelian Mateescu: *Metafizica laică şi metafizica sfinţilor*).

La cei vechi, metafizică şi teologie erau acelaşi lucru. Plotin, în care filosofia greacă culminează splendid înainte de-a apune, concepe lucrurile absolut la fel. Doctrina lui mistică şi estetică e o floare rară şi târzie, desvoltată din multiple rădăcini. Ea e o încrucişare de elemente platonice şi aristotelice pe de o parte, de elemente orientale (iudaice în special) pe de altă parte. Aşa zice istoria filosofiei şi tot aşa ultimul său monograf *Edouard Krakowski* care îi închină o minunată carte: *L'esthetique de Plotin et son influence*, pe drept cuvânt prefaţată elogios de Pierre Lasserre. Dar e un lucru pe care îl ştie toată lumea filosofică şi îl subliniază şi Edouard Krakowski: doctrina lui Plotin manifestă diferenţe faţă de Plato şi Aristotel în măsura în care se apropie foarte mult de doctrina creştină. Ideea *triadei*, teoria extazului mistic şi concepţia sa estetică fundată în divinitate, sunt atât de apropiate de creştinism încât d. Krakowski le crede împrumutate deadreptul din Plotin. Cu alte cuvinte, fără Plotin, creştinismul n'ar fi ajuns la ideia Treimei şi nici la concepţia mistică a unirii vremelnice dintre Dumnezeu şi om şi nici la concepţia estetică ce i-a devenit proprie. Lucrul ar fi indiscutabil dacă Plotin ar fi anterior creştinismului. Dar el trăieşte în veacul III al erei creştine şi la celebra şcoală filosofică din Alexandria îşi face ucenicia sub conducerea lui Ammonius Saccas, având între alţii coleg pe

© BCU Cluj

genialul filosof creştin Origen. A spune că în veacul III, în asemenea împrejurări şi în atmosfera alexandrină unde erau cunoscute toate curentele de cugetare şi toate sectele vremii, Plotin a rămas totuşi imun faţă de influienţa creştină, înseamnă a judeca parţial sau a lua drept juste numai afirmaţiile lui Porphiriu, biograful lui Plotin, care, adversar al creştinismului, avea tot interesul să-şi prezinte maestrul sub o lumină absolut independentă de doctrina creştină. Dacă şcoala din Alexandria, unde atâţia creştini celebri au învăţat, iar mai târziu au şi profesat, înfăţişa un sincretism al tuturor doctrinelor greceşti, egiptene şi orientale, şi dacă se admite în genere această multiplicitate de influienţe asupra lui Plotin, dece tocmai creştinismul, cu care doctrina lui are atâtea afinităţi, nu l-a influienţat întru nimic? Şi e ştiinţifică afirmaţia că ideea de triadă plotiniană determină — în veacul al III-lea! — dogma creştină a sfintei Treimi? Iar teoria extazului mistic, atât de streină într'adevăr de Plato şi Aristotel, putea fi atât de exclusiv plotiniană într'o vreme când unirea dintre divin şi uman era deja fapt istoric în persoana Mântuitorului? Astfel problema Plotin e mult mai complicată de cum o înfăţişează Edouard Krakowski care o priveşte exclusiv din latura filosofiei păgâne. Sub acest aspect, cartea sa, studiind filiaţia doctrinei lui Plotin, analizând esenţa ei mistică şi estetică şi urmărindu-i repercusiunile istorice din Evul-Mediu până la Bergson (intuiţia estetică), e o admirabilă expunere limpede şi documentată.

Dar în raport cu creştinismul, ea conţine afirmaţii gratuite şi înfăţişează o imensă lacună pe care o voiu semnala.

Epoca lui Plotin e o intersecţie de curente în care concepţiile păgâne încearcă, înainte de a muri, ultimele acomodări la spiritul vremii, iar concepţia creştină, în marş triumfal, absoarbe pentru vastele ei forme în creştere toate elementele înrudite ce i le furniza filosofia păgână. Şi dintr'o parte şi din cealaltă, cugetătorii, combătându-se, se influenţează vrând nevrând. E adevărat că a studia pe Plotin în această complexitate e mult mai greu. Edouard Krakowski a evitat dificultăţile, — dintre care unele i-au părut probabil irezolvabile. Astfel a evitat cu totul problema Dionisie Areopagitul. Aceasta e marea lacună a cărţii. Nicăieri acest nume nu e citat şi nici în copioasa bibliografie dela sfârşitul cărţii nu figurează. Dece? Autorul îşi propune totuşi să studieze repercusiunea doctrinei estetice a lui Plotin asupra cugetării creştine şi închină un capitol întreg Fericitului Augustin. Despre Dionisie Areopagitul absolut nimic. E admisibil să nu-l cunoască Edouard Krakowski? Nu. Fiindcă cel puţin din cărţile pe care le citează trebuie să fi luat cunoştinţă de dânsul, de grandiosul său sistem filosofic — e doar întâiul sistem mai complect de filosofie ortodoxă! — şi de isbitoarele afinităţi ale acestei sublime filosofii cu filosofia lui Plotin. Prin urmare, îl omite — nu din ignoranţă, ci dintr'un fel de tactică laşă.

Intr'adevăr, Dionisie Areopagitul înfăţişează azi, pentru istoria literară şi filosofică, una din cele mai dificile probleme de rezolvat. E vorba de autenticitatea cărţilor sale. Aceste cărţi dintre care n'au rămas decât patru: *Ierarhia cerească, Ierarhia eclesiastică, Despre numele divine, Teologia mistică* şi câteva epistole, ies la iveală într'un chip misterios abia în prima jumătate a veacului VI. Iar Dionisie Areopagitul, arhonte atenian convertit la creştinism de Sf. Pavel în plin areopag, al cărui membru era, şi uns tot de dânsul episcop al Atenei, trăieşte în veacul întâiu şi moare pe la 120. Dela această dată şi până la 537, numele lui e pomenit cu veneraţie de autorii creştini cari îl socotesc un mare filosof şi totuşi cărţile sale nu sunt nici citate şi nici discutate în această vreme. Când, după anul 537 ies la iveală, ele se bucură de un prestigiu imens. E comentat şi discutat. Influenţa lui substanţială culminează în sistemul dogmatic al celui mai mare teolog al Răsăritului: Ioan Damaschin. In veacul al IX, această influenţă cucereşte Occidentul prin traducerea operei lui în latineşte de către Ioan Scotus Erigena. De acum încolo, filosofia mistică medievală îşi trage substanţa din opera lui Dionisie Areopagitul. (Vezi în special asupra acestei probleme vastul studiu al M-gr Darboy arhiepiscopul Parisului, publicat ca introducere la traducerea sa din 1845: *Oeuvres de saint Denys l'Areopagite)* Toate celebrităţile pe care le cunoaşteţi, ale acestei filosofii, începând cu Erigena şi sfârşind cu Juan dela Cruz (sec. XVI) se adapă din doctrina inepuisabilă a Areopagitului. Fără el şi fără Ioan Damaschin, prin care toată cugetarea teologică era sistematizată, Thomas de Aquino, „îngerul şcoalei" catolice, n'ar fi existat sau ar fi existat în altă formă. O recunosc înşişi catolicii. Cu uriaşa lui influienţă, Dionisie Areopagitul e tot atât de substanţial şi gândirii catolice şi gândirii ortodoxe. In toată această vreme aproape niciun scriitor religios nu s'a gândit să conteste autenticitatea operei lui. Dar a venit Reforma. Critica protestantă a atacat Scriptura însăşi. Şi tot astfel cărţile fundamentale ale teologiei tradiţionale. Dionisie Areopagitul a fost o ţintă permanentă de atacuri. Autorul *Ierarhiilor* nu putea conveni negatorilor ierarhiei. Aserţiunea criticei protestante este că autorul întâiului sistem grandios de filosofie ortodoxă nu e aceeaşi persoană cu Dionisie Areopagitul, ci altcineva care, scriind mai târziu, pentru a da autoritate gândirii sale, a împrumutat numele Areopagitului. Asupra datei când a trăit presupusul autor necunoscut criticii protestanţi nu sunt de acord. Ea variază mereu în intervalul dintre veacul III şi VI.

Fireşte, această mutare de dată nu scade întru nimic valoarea intrinsecă a acestei filosofii. Dar ea ridică o problemă aproape irezolvabilă pentru specialiştii în filosofie, cari nu aparţin nici ortodoxiei nici catolicismului. Autorul sistemului e numit de ortodocşi şi catolici Sfântul Dionisie Areopagitul, iar de protestanţi Pseudo-Dionisie Areopagitul. Dacă autorul e Sfântul Dionisie însuşi, atunci sistemul datează cel mai târziu dela începutul veacului II, şi prin urmare e anterior lui Plotin.

© BCU Cluj

In cazul acesta autorul *Enneadelor* apare ca o imagine deteriorată, în sensul păgânizării, a filosofiei Areopagitului. Iar filosofia acestuia ca o splendidă sinteză de platonism şi creştinism. Dacă autorul de care e vorba e Pseudo-Dionisie Areopagitul, atunci sistemul său e, în cel mai bun caz, contemporan cu al lui Plotin şi in celelalte cazuri ulterior lui. Deci întâiul sistem de filosofie ortodoxă n'ar fi decât un plotinism sau un neoplatonism botezat creştineşte. Iată încurcătura în care s'a găsit, bănuiesc, Edouard Krakowski când, studiind pe Plotin, a fost nevoit să păstreze o muţenie de piatră asupra lui Dionisie Areopagitul. Dacă recunoştea teza tradiţională atunci trebuia să explice pe Plotin prin Dionisie, anterior lui, şi multe din afirmaţiile entusiaste asupra originalităţii filosofului neoplatonic în ce priveşte doctrina extazului şi cea estetică s'ar fi domolit şi s'ar fi ponderat. Dacă recunoştea teza protestantă, atunci Pseudo-Dionisie Areopagitul, cu toată măreţia cugetării sale, trebuia tratat ca un filosof mistic şi estetician creştin format la şcoala lui Plotin. In ori ce caz, înrudirile de concepţie, dincolo de specificul ortodox al Areopagitului, sunt atât de strânse încât într'o carte tratând despre Plotin nu se poate ignora Dionisie, — şi invers. Iar în ce priveşte răsunetul lor în desvoltarea ulterioară a cugetării europene, fapt incontestabil istoriceşte este că atât teologia mistică cât şi cea estetică a început a hrăni gândirea Occidentului medieval, încă din veacul IX prin Dionisie, iar nu prin Plotin. Plotin a intrat mai întâiu prin mijlocirea Fericitului Augustin care îl citează şi îi împrumută ideile estetice, desvoltându-le şi aprofundându-le în sens creştin. Dar apariţia lui Dionisie în Occident e mult anterioară lui Aristotel însuş care, se ştie, apare mai târziu prin intermediul culturii mahometane.

Cu această lacună pricinuită după toate semnele de dificultăţile problemelor semnalate mai sus, cartea lui Edouard Krakowski reactualizează clar şi sistematic o concepţie estetică ce, fiind neoplatonică, nu e mai puţin creştină în liniile ei generale. După Plotin, frumosul îşi are fundamentul şi isvorul în divinitate şi, prin urmare, scopul artei e reîntoarcerea spre divinitate; arta e preambulul extazului religios. După Dionisie, frumosul e unul din numele lui Dumnezeu şi, prin urmare, toată strălucirea formelor din lume nu e decât un reflex al frumuseţii lui Dumnezeu. Augustin precizează chiar că artiştii creatori de frumos lucrează prin analogie, cu elemente din creaţia lui Dumnezeu şi sub inspiraţia lui. Arta e deci o creaţie în gradul al doilea, cum va demonstra în vremea noastră Jacques Maritain. (Probabil acesta e sensul expresiei *Joc secund*, titlul poesiilor de un aristocratic ermetism ale lui Ion Barbu). In ori ce caz, concepţia, comună neoplatonismului şi creştinismului, că arta îşi are principiul şi scopul în divinitate duce, nu la o morală optativă — cum crede, destul de vag şi de şovăitor de altfel, Edouard Krakowski, — ci la o estetică întemeiată pe date teologice. A căuta azi să mai sprijini o morală, oricât de vag optativă, pe estetică mi se pare a confunda lucruri clarificate pentru totdeauna. Căci dacă în lumea inteligibilă, adică pe planul transcendent, Binele şi Frumosul sânt atât de asemenea, în domeniul inteligenţii practice, adică în lumea sensibilă, legile moralei diferă de legile artei şi nici scopurile nu sânt aceleaşi. Scopul moralei este a desăvârşi pe om cât mai asemenea cu Dumnezeu; scopul imediat al artei este, prin imitaţia lui Dumnezeu şi cu elemente din făptura lui, a crea capodopere de frumuseţe. Distincţia aceasta hotărîtoare între *agibile* (morala) şi *factibile* (arta) o face Jacques Maritain cu ajutorul filosofiei scolastice. Că în cele din urmă efectul *psihologic* al capodoperei este o înălţare a noastră, un salt în planurile superioare (catharsis), aceasta e un lucru incontestabil. Psihologic, arta are o sumă de analogii cu mistica. Iar ideea plotiniană că arta e un preambul al extazului e azi mult mai evidentă, după analizele magistrale ale lui Henri Bremond. Sub unghiul teologic şi în ultim termen toate disciplinele converg spre acelaş centru al fiinţei eterne.

Peste intenţiile autorului, deci, cartea lui Edouard Krakowski e un tratat de teologie estetică întemeiată pe datele filosofiei greceşti. Un asemenea tratat, creştin însă, se poate zămisli cu mult mai multă amploare şi precizie. Materialul ce stă la dispoziţie e incomparabil mai bogat şi distincţiile între noţiuni la care au dus studiile din ultimul timp fac posibil acest tratat până în amănuntele doctrinei. De fapt, un asemenea tratat există: *Art et Scolastique* a lui Jaques Maritain, la care m'am referit mai sus, e o admirabilă carte de teologie estetică. Defectul ei însă (ce uşor e să găseşti defecte când vii după cel care a ceat ceva!) e că Maritain se sprijină în cea mai mare parte pe Aristotel şi pe Thomas de Aquino. Aristotel, în această privinţă, e un spirit mai mult gramatical. Plotin, care e, un cuasi-creştin, îi e de o mie de ori preferabil. Iar Thomas de Aquino, măcar că e îngerul şcoalei catolice, rămâne un isvor derivat. Un tratat de teologie estetică îşi poate găsi sursele mai întâiu în Scriptură (Vechiul Testament în special) în Dionisie Areopagitul şi în Fericitul Augustin, în disputele din vremea iconoclaştilor, în numeroasele studii ce privesc raportul artei cu religia, în literatura şi arta cultică, în geniile literar-religioase, în doctrina graţiei divine şi în teoria psihologică a inspiraţiei. Alături de teologia dogmatică, de teologia istorică, morală sau practică, teologia estetică ar figura cu vrednicie şi necesitate. Căci dacă expresia întrebuinţată la începutul acestui articol n'a existat, există însă elementele, preocupările şi primele încercări de sistematizare.

NICHIFOR CRAINIC

© BCU Cluj

NOTE RELATIVE LA CORURILE DE BISERICA

ORIGINEA sacră a artelor poate fi chestiune controversată. Este fapt fără contestare însă, că un factor esențial în evoluțiunea artei muzicale, a fost întotdeauna și este și astăzi biserica, — expresiunea legăturii ființei supreme cu omul, simbolul comuniunii spirituale a credincioșilor aceleiași religiuni în manifestarea cultului divin și simbolul social al unirii credincioșilor între ei prin aceleași convingeri religioase. Și, de asemenea, fără contestare este faptul că, pe lângă că a determinat în bună parte progresul realizat de arta muzicală în direcțiunea creațiunii, inspirând nemuritoare producțiuni de muzică sacră, biserica a fost element primordial în promovarea educațiunii muzicale, Nu numai la originea așezării unui cult divin—dela formele cele mai inferioare de religiune, dela fetișism, politeism și până la monoteismul creștin, care tinde să cuprindă în esența sa pur spirituală tot ce este mai înalt ca aspirațiunea morală, estetică și rațională din viața sufletească a omului —, dar chiar până în zilele noastre, biserica deține un rol preponderent în întregul istoric al desvoltării culturii muzicale.

In țara noastră bisericile noastre cari aiurea sunt și locașuri ale credinței și temple ale artei, nu s'au dovedit a fi întotdeauna proprii propulsiunii artistice: fie din pricina nepregătirii muzicale a elementelor sacerdotale ce reprezintă arta muzicală în cultul divin, fie, chiar din pricina alcătuirii estetice a slujbei bisericești reducându-se contribuțiunea muzicii în manifestarea cultică la muzica vocală, excluzându-se deci cu desăvârșire orice intervențiune a muzicii instrumentale. După cum biserica creștină ortodoxă, în alcătuirea cultului divin, a înlăturat din ansamblul artelor, sculptura, sub cuvânt că această artă ar fi proprie numai pentru reprezentarea forței fizice și ar fi improprie pentru reprezentarea senzațiunilor religioase în deplina lor puritate spirituală, — tot așa a mărginit mijloacele de expresiune ale muzicii la vocea umană, considerând capabilă de expresiunea sentimentelor religioase exclusiv muzica vocală. Iar din punct de vedere polifonic. pe când muzica religioasă a Apusenilor trecea dela „organum" (diaphonia basilica), discantus, până la minunatele combinațiuni contrapunctice și până la monumentalele columne acordice ale armoniei, biserica ortodoxă, când nu este pur monodică — melodia bizantină tradițională —, apoi rămâne la ison.

Așa dar, muzica religioasă a ortodocșilor noștri a fost lipsită de două puternice mijloace de expresiune: polifonia și timbrul instrumentelor, elemente de hotărîtoare influență în evoluția muzicii. Abia în ultimele decenii biserica noastră românească face loc în serviciul divin armoniei muzicale. Atunci iau ființă corurile de biserică, singurele instituțiuni de muzică din țara noastă, în care urmau a fi ținute în seamă câte-și-trele elementele constitutive ale muzicii: melodia, armonia, ritmul.

In aceste împrejurări, deși biserica ortodoxă nu poate fi ca bisericile altor rituri, un factor, de aceiași mare însemnătate, în educația muzicală a poporului, biserica noastră românească, atât prin muzica psaltică — monodică, dar mai ales prin corpurile de biserică, este astăzi unul dintre puținele așezăminte menite a influența în bună parte cultura noastră muzicală.

De aceia, se cuvine să privim cu toată seriozitatea chestiunea corurilor de biserică, să constatăm fără șovăire neajunsurile funcționării lor și să schițăm unele soluțiuni pe cari practica și necesitățile vieții muzicale românești actuale ni le arată a fi potrivite pentru îndreptare.

Să nu ezităm a face, din capul locului, constatarea că, așa cum sunt astăzi, corurile de biserică existente în capitala țării și în orașele principale din întreg cuprinsul românesc, în afară de foarte puține excepții, atât prin compunerea, conducerea și funcționarea lor din punct de vedere administrativ, cât mai ales prin complecta lipsă de orientare artistică și religiozitate în interpretarea unui repertoriu cu totul nepotrivit cu înaltele cerințe ceremoniale ale cultului divin ortodox, sunt mai degrabă factori de stânjenire a educației muzicale în popor, cum sunt elemente de coborîre a prestigiului credinței noastre strămoșești.

Chiar cele mai reputate coruri de biserică, conduse de cei mai buni dirigenți de cor, pierd cu totul din vedere, ca și compozitorii de muzică bisericească, rostul de auxiliar al serviciului liturgic pe care îl are muzica în biserică. Acest rost își găsește expresiunea desăvârșită în două circumstanțe bine distincte; *rugăciunea către Domnul* și *docsologirea atotputerniciei divine*. De altfel, aceste circumstanțe sunt exprimate destul de precis în imnele liturgice și cuvintele rituale.

Cele două înfățișări psihologice pe care le constatăm pot lămuri în deajuns caracterul emoțiunilor estetice determinate de muzica cultică. Totuși, în loc de a se considera muzica religioasă ca mijloc spiritual pentru obiectivarea sentimentului religios în diversele momente psihologice - de rugă, mulțumire, recunoștință, iubire sau laudă către Dumnezeu,—se hotărăște scopul muzicii, ca artă în biserică, în însăși natura estetică a muzicii, ca artă independentă de religiune, având motivarea sa psihologică în sine însăși sau în altfel de sentimente decât cel religios, dacă nu este chiar cu totul lipsită de vre-o motivare psihologică. Confuziunea ce, în general, se face în acest chip, a dat loc la erorile ce necontenit se săvârșesc in creațiunea și interpretarea muzicii religioase.

Muzica în biserică nu poate fi considerată decât ca simbol sonor al sentimentului religios, ca o manifestare sensibilă prin intermediul sunetelor muzicale a legăturii dintre Dumnezeu și om, a tendinței de a apropia pe om de Dumnezeu, în scopul permanentizării și inten-

© BCU Cluj

sificării faptului religios în toată puritatea şi înălţimea sa divină.

Prin urmare:

— *Sorgintea muzicii religioase este veneraţiunea fiinţei divine, atributul primordial al veneraţiunii fiind pietatea;*

— *Muzica însăşi nu este decât „l'épanouissement, l'accent tonique" al poeziei religioase (imnologia) şi al cuvintelor rituale;*

— *Iară rostul muzicii în biserică este de a contribui prin topirea emoţiunii religioase în formule estetice, la potenţarea facultăţii religioase, la activarea credinţei în Dumnezeu şi la perfecţionarea vieţii morale a credincioşilor.*

G. BREAZUL

CRONICA LITERARA

DOUĂ ROMANE AUTOBIOGRAFICE:

„ADORATA" DE ROMULUS DIANU
„ISABEL ŞI APELE DIAVOLULUI" DE MIRCEA ELIADE

Pe d-l Romulus Dianu l-am remarcat întâi în gazetărie. Condei liber, îndrăzneţ şi împodobit. Il bănuiam că nu se va mulţumi cu satisfacţia pe care i-o procură efemeridele şi că va trece la literatură. Biografia romanţată a lui A. Pann, scoasă în tovărăşie cu d-l Sergiu Dan, venea să certifice talentul autorului. Când cartea a răsărit sub geamurile librăriilor, nu ne-am abţinut de a o elogia. Şi n'am pus deloc frâu entuziasmului. Eram şi atunci — s'a scurs un an — sincer ca şi astăzi. In virtutea franchețeі şi în numele adevărului care porunceşte să-l spunem când discernem o lucrare şi vrem să informăm publicul — să ne ierte d-l Dianu ineleganţa de a nu-i servi şi acum aceleaşi vorbe plăcute. Dar socotim, ca totdeauna până în prezent, că în materie de critică trebue să prevaleze onestitatea şi sinceritatea. Ori de câte ori judeci o carte — rod căzut dintr'un suflet — spiritul tău stă de taină cu sufletul în care s'a zămislit opera. Şi în comunicarea dela duh la duh nu încap menajamente, înconjurări politicoase, topite în dulceagă amabilitate. Cu conştiinţa ta, streajă dreaptă, nu poţi vorbi decât pe faţă. Numai în raporturile sociale şi salonarde stăpâneşte ipocrizia cuvântului gol, care gâdilă aparent, pentru o clipă, şi imediat ce-i simţi prefăcătoria, usturǎ. Considerăm literatura zonă pură neinfestată niciodată de asemenea miasme şi de aceea cred că sunt îngăduite gesturile de „chevalier sans peur et sans reproche".

* * *

Adorata se apropie de *Viaţa minunată a lui A. Pann prin vioiciunea formei.* Acelaş impresionism sglobiu, acelaş salt sprinten de veveriţă. Acolo însă e naraţiunea ordonată: deşirarea consecutivă a momentelor, în disciplina stringentă a producerii. Cadrul rigid era hotăritor. Aici procedeul alunecării, prezintarea scenelor în legături incidentale. Ceva din tehnica nouă, să-i zicem proustiană, a rulării amintirilor capricios, într'o curgere de asociaţii ciudate. In astfel de fluviu de fapte sau discuţii, de gesturi tari şi întâmplări fatale, îşi oglindesc vagi trăsături câteva caractere incoative, câteva personagii cari tind să iasă din comun şi ar putea să aibă însuşirile postulate materialului artistic, dacă mânuitorul lor ar fi avut mai multă luare aminte şi le-ar fi cultivat cu răbdare.

Câmpul social unde se desfăşoară romanul e la Pădureni, conac cuprins, prosper o vreme, cu moşie în jur şi ţărani, desigur, dar invizibili. Apoi în Capitală, în saloanele de întâlniri ilicite, cu debitări infamante, cu defilări de tipuri stilate şi găunoase. De aci acţiunea se strămută în apendicele estival al Bucureştilor, la Constanţa, pe plaja dela Movilă, împrejurul lacului tămăduitor şi totodată spectacol de Gomovă modernă. La Pădureni trăeşte frivol familia lui N. Gherman. Căsătorit cu o femee mai tânără (Marcela), înţelege să acorde nestăvilită slobozenie ficelor sale: Victoria şi Tereza. Acolo, la Pădureni, amorul începea primăvara şi „se stingea odată cu florile, cu bruma şi cu plecarea familiei la Bucureşti". Prin casa cu uşile generos primitoare trecea mulţime de bărbaţi în căutarea plăcerilor amorului. O capişte de libertinaj unde fiecare bărbat era o noutate binevenită.

Ritmul epic este generat de expunerea ruinei familiei lui Gherman. Traiul fără măsură, dezordinea materială şi psihică îl duc pe Gherman, pe soţie şi cele două fice (Victoria, Tereza), la prăbuşirea în lipsuri şi mizerie, după ce li se vânduse tot avutul la tobă. Povestea tragică este încheiată de uciderea Victoriei la Constanţa, unde ajunsese să-şi cârpească necinstit zilele. Marcela, după moartea lui Gherman, se agaţă de Puiu Coliban, găsindu-şi adăpost la ţară, „într'un sat din Moldova pe malul Bistriţei, unde mizeria moralizatoare, a repus-o în echilibru". Pe Tereza o primeşte viaţa de vagabondaj din bărbat în bărbat, profesiunea penibilă care dă hrana în schimbul tristei vânzări a corpului. Autorul, partener la actele celor patru personagii menţionate, cumpără Pădurenii, la licitaţie pe un preţ de nimic, şi îşi furnizează ocazia de

© BCU Cluj

a retrăi trecutul său şi al celorlalţi. Peste acareturile conacului stăpâneşte durerea păraginei; noul stăpân renunţă la fluxul plăcerilor, pune punct zilelor de până acum, lasă să năpădească iarba şi buruenele pe cărări, fereca porţile, trage storurile la ferestre şi când vârtejul aducerilor aminte îi concede momente mai echilibrate, îşi scrie memoriile.

„Scriu fără nici un pas, în ordinea nebuloasă în care mi-aduc aminte. Şi dezordinea acestor foi de caiet descriu fidel jocul spiritului meu. N'aş mai ridica ochii de pe hârtie, şi aş vrea să mă sfârşesc cu capul pe manuscris, cu luminile ochilor albite de albul difuz al foilor

Dar mai întâiu să spun tot...

Să istorisesc aici, tot e o uşurare. Dar după fiecare capitol, recitesc şi mă întreb:

— Asta e tot?

Fără îndoială, nu. Mai este ceva de spus: Esenţialul, pe care însă nu-l pot desprinde de mine oricâte eforturi aş face».

Astfel eroul povestitor, fost părtaş la destrămarea atâtor vieţi şi la frângerea ritmului zilelor sale, îşi istoriseşte îndoliat fragmente din ce a fost al său şi pescueşte în adâncurile psihice ce a fost al altora. El, Daniel Octav, gazetar şi romancier, se sbuciumă să încorporeze în realitatea narativă de pe foile albe, stările defuncte In această somnolenţă de final şi în toropeala care l-a cuprins, în strădania care îl munceşte de a culege viaţa din fosile, o nouă apariţie. Este o altă *ea*. Un automobil se defectează, — mai târziu află din gura *ei*, că a fost un accident calculat — şi sălbătecitul retranşat după porţile cu lacăt greu, cedează, îi dă ospitalitate şi o iubeşte, uitând de celelalte. Noua prietenă, introdusă abil în fictiva lui tebaidă voită, îi descue încheetorile sufletului şi din nou purcede în freamătul vieţii de altădată, unde îl cheamă pasiunea cărnii.

In această naraţiune, fără cadenţă, se plasează o galerie — numai schiţată — de suflete perverse şi torturate de chemările trupului. Singur popa Miron, blând şi pur, e o excepţie într'un iad de stricăciune.

Apropierea pe care am făcut-o de Proust ne-o sugerează forma pe care o îmbracă romanul, a amintirilor. Bine înţeles minus analiza copioasă a scriitorului francez. Incolo, alăturarea, cred, este justificată. Mediul unei vieţi de înnaintată şi lubrică civilizaţie, disecţiunea păcatelor, fără poziţie etică, ne direcţionează către „Du côté de chez Swann" şi chiar spre A. Gide. Cu o cruzime rece sfarmă realitatea şi culege piesele anatomice mai caracteristice, le întruneşte pe un plan de evidenţă şi le oferă pentru cunoaştere. Nici o altă preocupare decât cea intuitiv estetică, de a reda ceeace ţi s'a dat prin impresiunea forţei de sesizare artistică.

Nimic din construcţia consacrată a romanului, cu interesul urmărind crescendo pornirea firului, filatul plasei, prin adeziune celulară organică, cu vizarea unui punct central de emoţie şi logică motivare. Aspectele lumii prezentate au neorânduiala dezagregării facultăţilor sub tumultul rafalelor pasiunii intense. Originalitatea d-lui Dianu conţine o febră acută, o grabă de a îmbrăţişa fugar şi mult, o biciuire a vitezei în developarea clişeelor cari au să compună faţa cărţii.

Povestirea e făcută pentru descărcarea celui ce a adunat puzderie de simţiri diverse. Indivizii câţi se mişcă şi activează, depun în conştiinţa personajului fruntaş — D. Octav — cel ce-şi deapănă trecutul — impresii. Dar acestea nu sunt îndepărtate şi nu poartă totdeauna accentul personal al receptivităţii sale.

„De câteva zile mă chinuesc cu amintirile. Şi când mă aşez în fotoliul meu din veranda conacului, ele îmi vin în minte într'o ordine perfectă, de conversaţie logică. Şi cred că numai lăsându-le să se scurgă şi să treacă, mă voi putea linişti.

Dar cu ce încetineală".

E prin urmare tot „à la recherche du temps perdu".

Modul ales de autor — deşirarea amintirilor — imprimă cărţii o factură aparte. Adiacent unei descripţii dramatice, o scenă banală, aşa cum ni le poartă în albia prezentului undele capricioase ale memoriei şi asociaţionismului.

Roman condimentat din plin cu sensualitate Nu e absentă nici crima — corolarul inerent al unor întâmplări de groaznică depravare. Viaţa devastată de oribile accidente se cere povestită pentru uşurare. Scriitorul însuşi, într'o confesiune aproape de epilog declară cum după ani de uitare şi ruină *ar vrea* să înnoade reţeaua trecutului, să şi-o refacă. Faptele consumate se îmbulzesc şi apar ilogic în bizare constelaţii de asociaţii (pag. 207 şi urm.).

Pictură întunecată şi brutală, cu drojdia amară a viţiului, cu înţepătura acidă de anormal. Dl. Dianu are o viziune artistică de suflet rus cufundat în păcate infernale, cu alură de inocenţă, peste care se pogoară mereu o iertare creştinească de manieră slavă. In deosebi literatura rusă consimte la candida conjuncţie între păcat şi inocenţă. O toleranţă de mistică asiatică unde graniţele n'au fost trasate după criteriul european.

Sunt personagii numeroase cari gravitează în jurul *Adoratei*, *Victoria*, fusul central şi motor al tuturor angrenajelor sentimentale. Lui i se adaogă Octav. Fără să fie ţinute îndelung sub obiectivul analizei, trec pe dinnaintea noastră multe fiinţe cărora li se acordă o prea sumară creionare. In afară de cele principale: povestitorul, Victoria, Marcela, Tereza, N. Gherman, este şirul lung al celorlalte: popa Miron, prins fugar într'o scenă de joc de cărţi, la ţară, — ca în „Muşcata din fereastră". (La fel ca acolo, popa şi N. Gherman ilustrează o frântură din aspectul satelor româneşti. E just prinsă într'un dialog vivace). Pe urmă: Hans Engel, Puiu Coliban, Gaby de Severine, Ernest Corodeanu, Dida Ştefănescu şi altele auxiliare. Unele chiar epizodice. Apar şi se petrec vertiginos. In calmul

© BCU Cluj

evocării se desprinde, b o., Ernest Corodeanu, din istorisirea altora :

„In camera ei, cu Tereza, Victoria se spovedea pentru a-şi recăpăta linişte a.

— Ce-o mai fi făcând Ernest? Tereza, îl mai ţii minte pe Ernest?" S. a. m. d.

Pildă de promptă introducere şi rapidă caracterizare sunt cele două exemplare sociale : Puiu Coliban, avocat fără procese, sgârcit până la avariţie, cel care îşi împletea singur ciorapii şi se prefăcea în lume, că nu ştie să ţină acul, şi Gaby de Severine, tânăr cu viitor în diplomaţie, „un animal care râdea frumos ca o brută, cu toţi dinţii."

Lacuna capitală a volumului stă în faptul că materialului prea variat nu i se aplică o tratare suficientă. Sunt prea numeroase personagiile cari ne întreţin, apar o clipă şi pe urmă nu mai revin. Sunt figuri — de ex. popa Costache — cu care ne întâlnim o singură dată, când stă de vorbă şi joacă „tabinet" cu Gherman. Dacă nu există un interes de intrigă, de acţiune stringentă prin acumulare de fapte, s'ar fi căzut să nu lipsească o compensaţie în examinarea deaproape a participanţilor. Vina, desigur, îşi are în parte cauzalitatea în moda literară occidentală. „*Eva ou le journal interrompu*", ultimul roman al lui *Jacques Chardonne* nu este altfel. Si ca acesta *La nouvelle revue francaise* a mai publicat şi altele. E tentativa de a evada din formulele perimate, căutarea de noutate. Şi în acest efort de multe ori se merge la caduc.

Actualitatea suferă o criză de obiectivitate — forţa care galvanizează epicismul. Ne dispensăm şi facem din subiectivism un cult. Incontestabil că nici dl. R. Dianu n'a fost ocolit de ocest „mal de siècle". Rămâne să se ordoneze, să dea cuvenita importanţă concentrării, să se aplece mai îndelung peste perspectivele umane supuse observaţiei şi se va apropia de stâlpul miliar care marchează liziera regiunei de epică mare şi veritabilă. D-sa se află la prima carte proprie, după alta rezultată din conlucrarea cu Dl. Sergiu Dan. Nădejdile aşteptărilor deci sunt cu totul justificate.

Expresiunea n'a format obiectul principal al preocupărilor d-lui Dianu; de aceia ornamentul, exteriorul, modalitatea verbală de comunicare este neglijată. Descripţii rare. Si mai rare imaginile. De bună seamă însă că nu dintr'un pauperism imagist, fiindcă, ori de câte ori inserează câte una, aceasta are calităţi excelente. Un exemplu :

„In clipa aceea o stea se deşiră ca un fir de beteală pe bolta albastră. Alba stea îşi mută singurătatea pe acelaş lunecuş misterios şi dispăru ca o piatră de inel, sub o mobilă. La intervale scurte, stelele apăreau, şi dispăreau ca într'un universal joc de-a v'aţi ascuns. Par'că un ştrengar de înger s'ar fi atârnat de-o creangă să-i scuture toate florile cereşti. Noaptea se aurise sub irizările unor polare zăpezi. Un vânt subţire împingea viclean perna doldora de nori peste feeria ce nu s'a mai sfârşit".

E tonul poznaş care dă savoare nouă, inedită.

Sau alta în stil caricatural :

„Dealungul păreţilor salonului, stau îngropate în fotolii câteva cucoane în negru, înconjurând, estetice ca o garnitură de masline, salada de melci a dansatorilor de pe parchet".

* * *

Probitatea scrisului ne-a făcut să-i semnalăm d-lui Dianu de astădată şi cusururi, cum odinioară, cu prilejul *Vieţii minunate a lui A. Pann* subliniam admirativ mai multe calităţi. Oamenii d-sale poartă doar nume, fără să aibă conţinut amplu. Aproape toţi au o similitudine larvară. Procesul creator analitic şi sintetic n'a fost dus până la completa diferenţiere Se percepe aderenţa de matricea comună din care provin cu toţii.

Fără imaginaţie constructivă, şarpanta romanului se clatină, e de o mobilitate care condamnă la inexistenţă. Si s'ar cădea ca lipsa acestora să fie înlocuită prin alte avantagii: să prezinte structuri sociale sau psihice. Romanul d-lui Dianu manifestă doar o intenţie cu parţiale şanse de izbândă. Mediul detracat înfăţişat în triptic: la conac, în Capitală şi la mare, e superficial zugrăvit, cu habitudinea de curentă şi accelerată viteză gazetărească. Indivizii sunt fluizi, nu se fixează pe retina atenţiei nici chiar la o lectură încordată. Sunt siluete cari alunecă, uşoare ca umbrele şi vedeniile într'o lumină diminuată: ca apariţiile nopţilor când obscuritatea domină clarul. Joc de linii moi, contururi cari nu se deosebesc între ele. Insăş persoana principală, aceea care îşi răscoleşte spuza amintirilor, e vag încadrată şi calificată. Octav care îşi vântură aria sufletului peste 220 de pagini, ar trebui să apară bloc întreg şi consistent.

Cărţile mari inspirate norocos şi elaborate cu grije, aşază în eul cititorului o emoţie, creiază în regiunile noastre spirituale un climat, care se menţine multă vreme după lectură. Ne urmăresc privirile fiinţelor al căror sbucium ni s'a împărtăşit, ne afectează un gest, se incrustează un gând, ne farmecă privelişti întregi de umanitate şi natură, ne cufundă în reflecţii asupra existenţei umane. Devenim sceptici ori optimişti. Sau dimpotrivă, ne aţâţă spiritul de contrarietate. In definitiv trăim cu lumea volumului, împrumutându-i temperatura fie anihilându-i-o cu contribuţia noastră. Ne surprindem dialogând cu eroii, socotindu-i în carne şi oase. Prelungim romanul şi continuăm dincolo de scoarţele lui, întregindu-l cu aportul nostru.

Ne-am urmărit, pentru verificare, şi la *Adorata*. Atmosfera a fost degrabă risipită. Oamenii se disting cu greutate şi se şterg de pe cristalul sufletului. Acestea sunt indicii certe de redusă viabilitate.

Romanul D-lui Dianu e făcut să mulţumească interesul anumitor cititori: aceia cari caută în literatură tocmai ceeace e neliterar: coincidenţe cu subiectivitatea lor, — sentimentală sau ideologică — amuzament facil, răscolirea unor instincte primare, stimularea prin droguri literare a tărâmului inferior omenesc. Şi avem

© BCU Cluj

impresia că *Adorata* se adresează unui public care pune temei chiar pe ceeace am arătat mai sus.

Hotărît, în râvna de creaţie a momentului activează şi un ferment necunoscut. E o gestaţie cu forme proteice, o metamorfoză care va procrea, dacă nu astăzi, totuş într'un viitor apropiat seria marilor romane ale autenticei vieţi româneşti. Dacă interferenţele sunt acum în grad de anihilare, vor deveni — sperăm — amplificatoare.

Deşi am mai spus-o, suntem îndemnaţi obsedant să o repetăm. Dacă majoritatea producţiilor rămân încercări şi nu constituesc romane în sensul cosacrat şi dacă epopeea modernă cap de operă este până acum tot *Intunecare*, tatonările de felul *Adoratei* sunt antenele cari explorează înnainte pe unde se vor ivi fericiţii beneficiari ai posterităţii: *Carpent tua poma nepotes.*

Culegătorii profitori ai experienţei actuale vor veni însă, mai ales, pe drumurile trase de dl. Sadoveanu şi vor avea ca punct de orientare sclipirile de perfecţiune ale romanului d-lui Cezar Petrescu, *Intunecare.* Dar numai un meşter cu. simţul adânc al spiritului românesc, al tainelor lui milenare şi numai un dibaciu constructor, reuniţi în aceiaş personalitate, se va bucura de o atare prerogativă. Deocamdată avem bucuria că pe căile noastre, între noi şi pe linia zărilor mai departe, flutură ramurile de finic ale unei bunevestiri de abundenţă şi izbândă.

* * *

Al doilea roman confesiune. Pe aceleaşi urme de paşi disproporţionaţi, călcând virgine teritorii neexplorate, afectând hipersensibilităţi şi încrucişeri haotice de gânduri, trece d-l Mircea Eliade ca şi d-l Romulus Dianu. Intocmai ca *Adorata* e subîntitulat *roman.* Oare efuziile lirice, cari se aruncă în cadenţă de torent pot fi obiective, pot fi epice, pot fi — chiar cu indulgenţă — taxate romane? E o năvală de nou romantism, peste veacul nostru strivit sub povara unui crâncen ştiinţism şi maşinism. E întoarcerea la confesiunile lui J. J. Rousseau. O identică vegetaţie sentimentală, gesturi dramatice, accente de predică, pasiuni exagerate, febră de suflete arse la temperaturi înnalte. O junglă emoţională în care te rătăceşti.

D-l Mircea Eliade e tânăr şi impetuos. A irupt în intelectualitate cu fervoare Nemulţumit de strâmte orizonturi autohtone, a pornit peste fruntarii, a călătorit în continent şi când acesta i s'a părut că nu-i oferă răspuns la marile şi enigmaticele sale elanuri, s'a îndreptat spre mistica Indie. Ultimele sensaţii tari le-a cules în ţara pagodelor şi a lotusului sau mai bine zis a Englezilor. Nu le-a scris sub formă de jurnal de călătorie, ci a recurs la un compromis care să le prezinte ceva mai impersonal: un soiu de roman, scris tot în chip de întoarceri în trecut. E aceiaş naraţiune rememorativă. Prin urmare ideea de roman construit, impersonal, cu o compoziţie, trebue înlăturată. De altmintreli lucrul nu era posibil cu o natură focoasă şi subiectivă ca a d-lui M. Eliade.

D-sa poate, cel mult, să se deghizeze în expresiunea de surdină a unui roman sentimental şi, fireşte, mai puţin lăcrimos ca „Suferinţele tânărului Werther" ori mimarea acestuia din literatura italiană *Ultime lettere di Jacopo Otis* a lui *Ugo Foscolo,* în cari sentamentalismul lânced ocupă paginile unei cărţi. Dar nu este dotat cu darul de a trata glacial umanitatea spre a o transpune în romanul ei. Poate să-şi înjghebe un roman al său, personal şi expansiv, nu este însă menit să întindă coardele lirei rapsodului creator de suflete variate, cu existenţe independente, concrete, fără continua prezenţă a autorului lor. Citind *romanul* d-lui M. Eliade nu mai recunoaştem tipul stabilit de marii lui maeştri: Balzac, Flaubert, Turghenief, Maupassant, Tolstoi, etc. Brodând o marginaţie alături de propriile lor acte descheiate, fără nex şi fără motivare, scriitorii contemporani socotesc că au găsit formula novatoare pentru arta romanului, care să-l elibereze din cătuşele uzate. Pe noi cititorii alimentaţi la râul consacrărilor clasice nu ne poate vrăji. Este posibil să se experimenteze, şi mai târziu informele încercări actuale să se cristalizeze şi să se impună. Dar, pentru moment se vede clar că e o estetică de laborator. De pe urma acestei activităţi se va acumula în mare cantitate material degradat: eprubete cu bizare soluţii, destinate să fie înscrise la capitolul curiozităţilor.

Dispreţul unei discipline presupune o atitudine de incontestabilă superioritate, de masiv genial imens dominator. Romancierii moderni cari se consideră avantgarda unei noui soluţii, când dispreţuesc disciplina în vigoare, şi o înlătură trebue să împlinească golul printr'o putere de genialitate convingătoare, nu vorbărie deşartă ori halucinaţii uluitoare şi sterpe. Când în istoria literaturilor s'au arătat reformatorii, ei au adus aluatul divin al geniului. Şi din scăpărările acestuia veşnic se naşte flacără, în orice chip ar proceda. Dante, Shakespeare şi Goethe au bravat contemporaneitatea lor, au perimat forme, dar îndrăzneala le-a fost susţinută de o forţă excepţională. Talentele minore când aleargă înnaintaş, riscă, în regulă generală, să se piardă, iar cărţile lor vor fi citite cât timp vitrinele le ţin la vedere.

Din contactul cu Asia, care l-a încărcat cu impresii multe şi grele, d-l Mircea Eliade a scris o carte, dar nu asupra Asiei, ci simpla poveste a vieţii mele într'un oraş asiatic. Poate că nu d-sa s'a gândit la subtitlul *roman,* ci editorul, după o meteahnă comercializantă, care socoteşte că etichetând ca atare, va desface repede tirajul. Căci scriitorul însuş mărturiseşte adesea mobilul caietului său de note, transformat în volum. Şi aceste delimitări — cum am spus, foarte frecvente — ţin să precizeze că scopul a fost modest.

„Tot ce scriu trebue înţeles ca izvorît din vieţile câtorva şi a mea, a Isabelei, a prietenilor mei. O celulă şi câţiva vecini, cu un anumit proces osmotic".

In altă parte recunoaşte:

„Tot ce scriu aici pare turbur (?) şi dezarticulat datorită nepriceperii mele de a povesti cum trebue".

© BCU Cluj

Şi într'adevăr că d. M. Eliade n'are aptitudini de povestitor şi mai puţin de compozitor. De bună seamă suntem departe de romanul geometric, arhitectonic care încadrează în linii armonice. Dar nici măcar nu suntem în apropierea celui imperfect, celui care începe amorf şi nebulos. Cartea aceasta e o povestire neîndemânatică, înfundată în meandre de opinii asupra artei asiatice, disertaţii asupra plasticei indiene sau asupra sensualităţii. Incoerenţă, cu deosebire la început, marş trepidant de vorbe răsunătoare. La fel ca la d-l Dianu lungi şi deşirate tribulaţii sensuale de cari autorul se leapădă sistematic, fără ca totuş să iasă din ele. O naraţiune simplă, *voit* complicată şi întunecată. A ales decorul indic, dar un decor mai mult dat prin aluzii decât amănunţit şi colorat. Nu însă Indiile legendare, poetice, mistice şi religioase; nici India modernă cu conflicte între stăpâniţi şi stăpânitori. Ci un pretext de exotism. Atmosfera sudasiatică nu se simte decât impus şi redus. Raportări la nume de oraşe: Bombai, Calcuta, Singapore, câţiva englezi şi mai multe englezoaice; dar nici India englezilor, nici a băştinaşilor nu se arată. Istorisirea banală, fără interes, nu era obligatoriu să se petreacă numai decât acolo, poţi s'o plasezi ori unde şi să nu sufere. Nu e legată de loc, nu e pătrunsă de substanţă, de culoare, n'are aderenţe cu specificitatea etnică: autohtonă sau colonială. Menţionările toponimice, aluziile, presărarea dialogului cu fraze englezeşti dau numai un simulacru de decor indian. Un strop de esenţă livrescă diluat într'o imensă cantitate de verbiaj.

Dar să prevenim cititorul, dumirindu-l asupra conţinutului.

Incă de pe când călătorea din Europa spre India, pe apă, autorul (care îşi zice şi pune şi pe alţii să-l numească *doctor)*, face cunoştinţă cu Fräulein Roth, ce va deveni mai târziu, inexplicabil Miss Roth, d-ra Roth şi uneori simplu Lucy. Vieneză avută. Dela primul amant, un bătrân bogat, moştenise o colecţie preţioasă afgano-persană. Deşi nu ştia limba, îi dăduse obiectele socotind-o singura vrednică de a le fi posesoară. Spirit demonic, profund contopită cu mentalitatea asiatică, manifestă suveran dispreţ pentru Europa, literatura şi ştiinţa ei. Teren de proprie înţelegere între autor şi Miss alias Fräulein Roth şi tot cercul de prieteni şi prietene care se adună la ceaiuri, cină, întâlniri nocturne în park Street, în bogata vilă înţesată de comori artistice a vienezei. Acolo se duce Edna, un consul care a căutat India pentru o idilă scăpată, un profesor de istorie cu extravagante teorii şi *doctorul*. Acolo se fumează opium şi se practică orgii safice. Scena se mută altădată la localul „Nanking". Iată o categorie din părtaşii la fragmentul de viaţă povestit. Autorul pendulează între acest cerc al Fräulein-ei Roth şi familia Axon, în pensiunea căreia se află. Mediocri burghezi, câştigându-şi traiul anevoie, Axonii închiriază camere, ca să poată trăi. Familia se compune din doamna (are rol mai important de aceia i-am dat prioritate la enumerare), d-nul, trei fete: Lilian, Verna şi Isabel, eroina care creiază drama în sufletul autorului şi oarecari elemente de epos în economia volumului. Apoi un băiat: Tom, ortac de cameră cu *doctorul;* pe Tom îl determină să-şi părăsească familia şi să-şi caute în largul pământului o soartă mai strălucită. Eroul — doctorul — prin urmare povestitorul, pierde bursa de studii şi se vede silit să se angajeze tapeur la Bristol Theater; în urmă, prin intervenţia prietenei Roth, capătă un loc mai bun: profesor de franceză la Collegiu. Naraţiunea oferă lectorului spectacole de crize carnale. Doctorul râvneşte rând pe rând la trupul lui Tom, Lilian, Verna, până când încearcă seducerea Isabelei, într'o noapte la Bristol Theater. Aceasta îl respinge. In urma refuzului, doctorul european, dintr'o ţară dela miazănoapte, frecventează mai asiduu, mai pătimaş, casa d-rei Roth. Ocazie ca să ne insinueze într'un film asiatic. Discuţii cu privire la arta anamită, largă efuzie de dragoste pentru continentul galben şi repudiere a celui alb. Descripţia unei împreunări safice între Edna şi Miss Roth, contact trupesc învăluit în mistere sensuale între doctor şi Fräulein Roth.

După un timp însă, se întoarce cu interesul iarăş spre familia Axon. Acum, în patul rămas vacant, după plecarea lui Tom, e găzduit soldatul Algie, cu No. 11.871. Fost ucenic brutar în Birmingham, după moartea tatălui s'a angajat soldat colonial în armata britanică. Prieten al familiei, la început nutrea pentru fetele Axon sentimente curate, susţinute de respectul pentru părinţi. Intr'o zi, când părinţii nu erau acasă, se apucă de jocul de-a prinselea. Ia parte şi doctorul. Soldatul aleargă după Isabel, se închid într'o cameră şi o seduce. De data aceasta Isabel nu se opune. Doctorul aude, dar nu intervine, cu toate că surorile Isabelei îl îndeamnă să pătrundă în cameră. Algie pleacă. Isabel nu destăinueşte nimănui fapta. După un timp, doctorul cere mâna Isabelei; mai înnainte i se oferise de către d-na Axon şi o refuzase. Bine înţeles toţi sunt înmărmuriţi. Din cale afară Isabel. Motivarea: a luat-o în căsătorie ca să afle de ce a cedat soldatului, un necunoscut, şi nu lui.

„Am ghicit de ce am făcut acest pas; ca să înţeleg taina, ca să aflu pentruce Isabel s'a dăruit soldatului, după ce mă respinsese pe mine. Tot ce am crezut alt a fost minciună sau închipuire. Adevărul e numai acesta; să aflu, să aflu. Sunt muncit, sunt îndemoniat de fapta cunoaşterii". Isabel moare la naşterea copilului, un băiat, şi doctorul are de acum, pentru cine trăi; *pentru fiul meu*. (Sublinierea e a noastră. Autorul n'ar fi făcut-o, fiindcă i s'a părut firesc să aibă acest desnodământ).

Contrar obiceiului am întreprins expunerea cuprinsului spre a informa pe curioşii cari n'au citit cartea şi spre a ajuta pe cei cari s'ar aventura să colinde paginele lui *Isabel şi apele Diavolului*. Plutirea e incertă, pe alocuri nava înţelegerii dă de podmolul clisos care o încurcă. Aşa, de pildă, e visul (cap. VII): „Visul unei nopţi de vară". Se ivesc dificultăţi şi dacă atenţia

© BCU Cluj

nu e deplin încordată, pierzi bruma de interes incipient și ancorezi direct în obscuritate.

Și acum, după ultima pagină: concluziile, fiindcă de emoție nu poate fi vorba. Orice carte trebue să le degajeze. Romanul în speță Ne așteptam dela d-l Eliade, cu preocupări spirituale, metafizice, să ne dea tocmai romanul intelectual, care pune teze și le desbate; duce la diverse concluzii sau arborează una cu un accent personal. Nimic din toate acestea. Și totuși ce excelente posibilități ar fi avut. Intotdeauna a existat o dispută în lumea gânditorilor cu privire la Asia-Europa. Identic ca în poziția Orient-Occident. Chiar vremea noastră cunoaște atitudini ostile, contestatoare și altele din contră. Keyserling este cel mai recent fanatic în problematică. Autorul a eliminat asemenea planuri și ne-a înseilat o searbădă, încurcată și ieftenă polilogie fără cap și fără sfârșit.

In d-l M. Eliade remarci întâlnirea tuturor elementelor de cultură, disparat înglobate într'o operă literară. O retorică de levantin, supraexcitat de îmbulzeala unei receptivități abundente, necântărit spre a epuiza surplusul agonisit. O proecțiune în afară a tuturor imaginilor aglomerate. Fără compoziție, fără ordine, fără idee simbolică. Autorul ar avea aerul să spună că a voit să redea un crâmpei de viață. Dar viața nu se transfuzează deadreptul nealambicată, în opera scrisă. Nu e un colector scriitorul care primește și restitue. Nu e un canal de scurgere — prin condei — dela sentiment și faptă până in pagina țesută cu slove. Dimpotrivă pretinde selecție, chiar când are aparența de integral realism. In *Isabel* nu aflăm epurația superfluului, nici situarea epizoadelor, nici gradarea momentelor narative.

Se adaugă apoi nefirescul trăsăturei de încheere. Eroul se căsătorește cu Isabel, sedusă de Algie, ca să afle ce a determinat-o să i se dea acestuia și nu lui. Motivul e romanesc, cu totul artificial și nu corespunde veracității psihologice. Ieșire plăsmuită spre a răzbi la un liman oarecare.

In Isabel nu întâlnim deci nici India, nici pe englezi. E India cu și fără englezi Exhibiții de manechine cu îmbrăcăminte și etichete deosebite; în fond însă autorul multiplicat în mai multe fețe.

D-l Eliade s'a arătat în arena scrisului răzvrătit și singular. Avid de a se manifesta oricum și abundent, a apelat la speța care-i punea la îndemână cadre nețărmurite și libertate întreagă. A spus tot ce-l frământa. Dar n'a închegat opera gândită pe'ndelete și filtrată răbduriu.

Cu toate acestea nu încetăm de a-i recunoaște daruri. In vederea panoramică a literaturii românești moderne, unde se intersectează puzderie de curente și se vestesc semnele unei zodii prospere, d-sa este un neobosit și înzestrat lucrător. Il așteaptă de acum încolo maturitatea cu mai multă chibzuială, care va aduce cu sine desigur și rod substanțial. Poate pe lângă „păcatele tinereților", d-l M. Eliade va trece atunci schițând un surâs îngăduitor ca un părinte pentru copilul debil, care a venit pe lume înainte de soroc.

* * *

Am cuprins într'o acoladă de la început ambele romane *(Adorata* și *Isabel)* sub cotarea de autobiografice. Termenul implică o notă peiorativă. Autobiograficul în roman bântue în special literatura franceză și acum se insinuiază la noi. Tot are dreptate d-l Lovinescu... De contaminare este vinovată și critica, lăsând să perpetueze amestecul a două domenii independente. Eul care stă la temelia autobiografiei nu are elemente psihologice disciplinate unitar, nu posedă o coeziune. Opera organică epică pleacă dintr'un fond în care s'a produs sinteza estetică obiectivă, în care portretul psihologic al autorului s'a șters și în locul lui — din liniile, culoarea și substanța lui — s'a fixat o proecțiune generalizatoare a universului, privit dinnăuntru și nu din afară. Netăgăduit între subiectiv, pe de o parte și obiectiv pe de alta, nu se cască un hiatus ca în științele apriorice. Rămâne o pondere ireductibilă de vrajă specifică, un coeficient, ce se pulverizează peste operă aureolând-o cu o lumină aparte. Esențial e să aibe loc precipitarea interioară și atunci rezultă transfigurarea, singura competentă să dea romanului existență de sine stătătoare. Deci o operație de decantare, de purificare și schimbare de plan. Așa se înfrânge procesul de fărâmițare și se dobândește unitatea armonică și obiectivă. Exact ceeace solicită imperios estetica romanului.

* * *

La sfârșitul acestor rânduri certărețe, i-am amintit d-lui M. Eliade cuvintele unui autor cu privire la cărțile sale și cititorii lor, — spre a socoti cercetarea noastră animată de interes. Scriitorii ar trebui să adopte poziția lui René Boylesve, care declară că preferă un cititor critic altuia placid și neațâțat de ficțiunea cărții. „J'aime mieux, à la page dernière de mon roman, voir un lecteur un peu bondeur et malcontent, que de le surprendre fermant le livre avec cet air béat que laisse une question définitivement jugée". In faptul că ai putut să-i acorzi atenție rezidă indiciul unor germeni viabili. Deci chiar dacă îți este critica protivnică, nu-ți este total contestatoare. Și din atâtea opinii exprimate, vei putea alege pe cele juste de cele false. Așa încep corectările. Mai ales când ești la primul volum.

CONST. D. IONESCU

© BCU Cluj

CRONICA MARUNTA

VASILE ALECSANDRI a închis ochii, ochii lui negri şi excesiv de mari, ca pentru a vedea mai mult înafară decât înlăuntru, la 22 August 1890, în casa din Mirceşti, lângă masa de lucru unde-şi scrisese aproape întreaga operă. Un confrate, „Viaţa literară" ni se pare, ne aminteşte că au trecut 40 de ani de atunci. Nu se poate zice că anul acesta literar s'a arătat indiferent faţă de memoria bardului. Dacă am semnala numai frumosul discurs academic al d-lui Octavian Goga, retipărit în volumul *Precursori,* şi calda monografie, bogată în contribuţii inedite, a d-lui N. Petraşcu (*Vasile Alecsandri, 1930),* precum şi articolul asupra discuţiei originei poetului din recentul volum al d-lui H. Sanielevici: *Literatură şi Ştiinţă,* ar ajunge pentru a dovedi interesul încă viu pe care i-l poartă lumea noastră literară.

Iar anul trecut, Academia Română i-a transportat cu evlavie moaştele în mausoleul nou zidit în grădina boierească dela Mirceşti. Nu suntem totdeauna atât de ingraţi, cum ne place să ne flagelăm sistematic.

Iar pe Alecsandri în deosebi e greu să-l uităm. Poezia lui face parte din învăţământul naţional, iar viaţa-i lungă şi binecuvântată e atât de adânc amestecată în toate actele şi în toată evoluţia României moderne, în cât ar trebui să ignorăm istoria ca să-l putem uita. El e creator de ţară şi cel mai mare proslăvitor al ei. Căci poeţii români n'au fost totdeauna înfrânţi ca azi când stăpâneşte gorila economistă şi ministerială a democraţiei. Generaţia de scriitori a lui Vasile Alecsandri a creat România modernă, nu numai ca spirit, dar ca faptă politică. Vechiul nostru mesianism literar, zămislitor de realităţi noi, trece azi prin eclipsă, sub invazia brutală a ignoranţei momentan triumfătoare, ce ne guvernează ca o cârtiţă zăpăcită de lumina zilei, când i-ar sta bine în muşuroiul şi în gangurile ei subterane.

Frederic Mistral care, prin realismul său robust şi sobru, se aseamănă mai mult cu George Coşbuc decât cu Alecsandri, (nespus de gingaşul cânt al II-lea din *Mireio* parcă e o înlănţuire de idile coşbuciene),— Frederic Mistral spunea despre sine şi despre ai săi, nu fără orgoliu meridional, că sânt din „rasa inocenţilor". Oameni înzestraţi cu o puritate sufletească inalterabilă. Vasile Alecsandri, ca şi Nicolae Bălcescu, era din rasa inocenţilor. O puritate sufletească nealterată până la vârsta de 70 de ani. Veşnic tânăr şi ferice, i-a zis Eminescu. Dar secretul acestei tinereţi fără veştejire sta tocmai în acest fond de puritate inocentă, copilărească, ce ştia să se entuziasmeze şi să adore. Cine se entuziasmează şi adoră nu e egocentric, iar idealurile lui Alecsandri erau idealurile colectivităţii româneşti. Pur prin natură, el s'a păstrat pur slujind pentru alţii şi cântând pe alţii. Cine-şi face din propriul eu centrul lumii întâmpină mii de prilejuri de a-şi vedea orgoliul sângerat, de a se amărî şi îmbătrâni. Când unii critici nu i-au cruţat greşelile literare ridicându-i în faţă, ostentativ, pe Eminescu, Alecsandri răspundea cu aceste versuri, pe care nu le-a publica deci nu pot fi suspectate de atitudine ipocrită:

E unul care cântă mai dulce decât de mine?
Cu-atât mai bine ţării şi lui cu-atât mai bine!
Apuce înainte s'ajungă cât mai sus,
La răsăritu-i falnic se 'nchină-al meu apus!

Dar în afară de literatura propriu zisă, şi faptele lui de om generos şi corespondenţa intimă atestă aceiaşi puritate nealterată. Cu câteva zile înaintea morţii, septuagenarul acesta, miraculos de senin şi de echilibrat, scria din Mirceşti următoarea pagină, magistrală ca frumuseţe literară şi ca ţinută etică:

„Ai văzut vreodată peşti cari se încălzesc la soare la suprafaţa apei? Când trebuesc să se mute din loc din vreo pricină oarecare, mişcarea lor le trădează o nemulţumire, un chin amestecat de lene şi de părere de rău. Eu sânt ca ei. Ori de câte ori îmi îndrept gândul spre vreun ţel hotărît şi-l smulg *din rădăcina lui, din valurile bucuriei care mă inundă,* îmi pare că fac o faptă rea; e ca şi cum aş culca la pământ o rândunică din zbor... Toată poezia inimii îmi pare că intonează un imn natural, a cărui armonie e de o originalitate incomparabilă şi de o duioşie rară. Astfel de momente preţuiesc cât viaţa întreagă. Te simţi fericit în întreg înţelesul cuvântului, căci te desfaci de toate mizeriile sociale pentru a intra în natură. Pare că te-ai desbrăcat, pe o zi caldă de vară, pe malul unei gârle, ce te atrage cu apa ei răcoritoare. Pentru cine înţelege poesia ţării româneşti, toate amintirile apusului civilizat se şterg cu o rară repeziciune în faţa naturii noastre".

Cel care scrie astfel de pe pragul morţii, era cum ar zice Mistral, din rasa inocenţilor. Visez o carte de portrete morale alese din cultura noastră. Dacă n'oiu scrie-o eu, cineva trebue neapărat s'o scrie. O car e închinată acestor mari inocenţi. În ei e întrupată aristocraţia rasei noastre.

În ce priveşte viabilitatea operei sale literare, privită sub unghiul superior al artei, e timpul, cred, să recunoaştem că am judecat-o nedrept. Incontestabil că această operă ne apare inegală pe cât e de vastă şi de variată. Cel dintâiu care a isbit fără cruţare în prestigiul poetului a fost d. N. Iorga, marele nostru dascăl. Atacul său e explicabil. El s'a produs într'o vreme când d N. Iorga ducea marea luptă de salvare a ţărănimii. Din literatura lui Alecsandri ţăranii apăreau veseli şi fericiţi, în apoteoză duminicală. Era o imagine falşă ce trebuia înlăturată. Dar atacul d-lui N. Iorga, interpretat ca o negaţie totală de contemporani,

© BCU Cluj

a aruncat discredit asupra întregei opere a lui Alecsandri. Azi împrejurările sânt schimbate. Să ne întoarcem spre ea cu iubirea de care e vrednic acest mare suflet inocent. Să dăm laoparte dulcegăriile insuportabile ale eroticei lui, inclusiv „nemuritoarea" *Steluță* de cofetărie, să dăm laoparte tot produsul caduc de poet al Curții și nesfârșitele „dedicații"... Rămân câteva puternice balade din tinerețe, mare parte din Pasteluri și din Ostașii noștri, dar mai ales Legendele. Cunoaștem un Alecsandri drăgălaș și diminutival, strivit de marmura artei lui Eminescu: vom cunoaște în schimb un mare poet epic pe care l-am nedreptățit și l-am ignorat. Vom descoperi cu surprindere că *Strigoii* lui Eminescu pălesc oarecum în fața unora din legendele lui Alecsandri. O antologie judicios alcătuită va fi o revelație pentru gustul cel mai subțire. Sântem datori cu acest act de dreptate literară față de cel care, cu doi ani înainte de a închide ochii, scria totuși strofe ca următoarea:

Un vânt ușor s'a ridicat
Și frunzele 'n mișcarea lor
Se par un stol cutremurat
De păsărele verzi în sbor.

RĂSPUNSURI

PRINTRE adversarii cari ne onorează cu atenția lor sunt și câțiva foarte tineri, după toate semnele abia ieșiți din sala de gimnastică a liceului. Altfel nu se explică pitorescul intelectual al obiecțiilor pe care ni le aruncă cu splendida siguranță de sine a unor campioni de cină. Mărturisim că această sburdăciune inerentă primăverii sângelui nu ne supără, chiar când e împinsă intempestiv pe plan intelectual. Dacă îi remarcăm unele ab rații, o facem cu simpatia amuzată a celor cari am săvârșit, poate, aceleași greșeli la aceeași vârstă, omenește scumpă și vrednică de invidiat.

Unul dintre ei, dl. Al. Dima dacă nu mă înșel, care nu e lipsit de frumoasa pasiune a ideilor, voind să ne desființeze cu orice preț, ne punea în cârcă vre-o 30 de nume europene dela care ne-am fi inspirând în ceeace susținem. Intre aceste celebrități care ne creditează, cu ideile lor, neînduratul nostru adversar cita și pe . . Julien Benda! Dacă l-am fi examinat puțin în ce constă apropierea dintre noi și Julien Benda, desigur dl. Al. Dima n'ar fi avut ce răspunde. Una din două: dl. Dima ori pe noi nu ne-a cetit, ori pe Julien Benda antipodul nostru, nu l-a cetit. Dar pe noi, se vede din ce scrie, ne cetește regulat și aceasta ne face plăcere. Când va ceti și pe Julien Benda și va vedea prăpastia dintre el și noi, desigur dl. Al. Dima se va rușina de belicoasa afirmație pe care i-o remarcăm aici. Probabil dl. Al. Dima *a auzit* de cartea lui Benda „Trădarea clericilor" și dela cuvântul *cleric* a ajuns la stabilirea unor afinități între *Gândirea* și Julien Benda care, în speță, e ateu de marcă masonică spre deosebire de Maurras pe care îl combate și care e ateu de marcă antimasonică. Ce-a fost la mijloc? O simplă superficialitate de informație datorită primăverii intempestive a sângelui. Dar altădată, — sântem înțeleși, nu-i așa? — dl. Dima, combătându-ne, își va controla serios afirmațiile înainte de a le da la tipar.

ALT tânăr, dl. G. Damaschin, combate pe 12 pagini de revistă, studiul domnului Radu Dragnea *Spiritualitatea lui Eminescu* unde, pe temeiuri considerabile, se stabileau elementele ortodoxe din opera poetului. (Și eu cred, alături de Radu Dragnea și spre deosebire de Tudor Vianu, că, indiferent de notele secundare ale fabulației poemului, viziunea Universului invizibil așa cum reiese din *Luceafărul*, e aceiași ca în *ierarhia cerească* a filosofiei ortodoxe: lucrul e foarte ușor de demonstrat). Fără să aducă nici un element nou între poziția domnului Radu Dragnea, și aceea a domnului Tudor Vianu, amândouă publicate tot în *Gândirea*, dl. Damaschin răstoarnă cu bravură pe dl. Dragnea, ca să ajungă la concluzia care nu e lipsită de umor: «Eminescu nu a făcut altceva decât să exprime în chip genial specificitatea etnicului nostru. *El n'a făcut ortodoxism de bibliotecă, ci așa cum l-a găsit în popor*».

De bibliotecă sau nu, va să zică Eminescu a făcut ortodoxism. Atunci de ce te grozăvești, tinere, în zadar? Nu era mai la locul ei o partidă de box?

DAR nu aceasta voiam să subliniez în articolul d-lui G. Damaschin, ci următoarea afirmație: «De bună seamă, poeții fac parte din tipul sentimentaliolr și deci e natural ca scriitorii dela *Gândirea* — în majoritate poeți — să adere la o ideologie religioasă - metafizică atunci când „devin" („devin" acesta, între semnele citării, e, cum vedeți, foarte usturător pentru noi. n. c.) îndrumători de curente, uitând că ideologia nu trebuie să fie numai expresia unor temperamente prin definiție subiective".

Tânărul nostru Damaschin, binevoind să ne învețe ce-am uitat, isbutește să facă o frază confuză fiindcă nu știe precis ce vrea să ne învețe. Să-i facem pe gust și să admitem că sântem în majoritate poeți «din tipul sentimentalilor» și că aderăm la o ideologie religioasă - metafizică (cum ar veni, dragă Damaschin, o ideologie religioasă-nemetafizică?) Dacă *aderăm* la ideologia unei religii, înseamnă că această ideologie nu e opera noastră ci a religiei respective la care aderăm fiindcă n'avem pretenția să fundăm noi vre-o religie sau ideologia ei. Foarte bine. Dar atunci lecția pe care ne-o administrează dl. Damaschin: „uitând că ideologia nu trebuie să fie numai"... etc, n'are nici o legătură cu ce spusese mai sus. Tânărul nostru Dama-

© BCU Cluj

schin face confuzie între *a adera la* şi *a crea o* ideologie. Iată însă cum trebue să fie adevăratul ideolog după clara cugetare a d-lui Damaschin: «Ideologul însă nu priveşte prin prisma sentimentului. El cercetează obiectiv realităţile şi formulează judecăţi de constatare." Perfect: formulează judecăţi de constatare! Adică: Astăzi 15 August, 1930, noi... ne-am transportat la domiciliul d-lui Gh. Damaschin, student, şi am constatat următoarele... Semnat: Păstârnac Ion, şef de post. Şef de post sau ideolog, — după definiţia tânărului Damaschin. Dragă domnule Damaschin, ideologia nu stă în judecăţi de constatare ci, dimpotrivă, în soluţiile ce se boltesc deasupra acestor judecăţi de constatare. Nicolae Bălcescu a fost un ideolog, un mare ideolog, nu-i aşa? Dar ideologia lui a constat din simple constatări sau din formulări de idealuri necesare teribilei crize de orientare a românismului din epoca sa? Că ne-am dat seama sau nu, generaţiile României dela 1848 până la 1918, am trăit şi ne-am simţit bine în atmosfera acestei ideologii reîmprospătate cu genială ardoare de Nicolae Iorga. Dar idealurile lui Bălcescu mult mai accesibile decât le-am fi crezut, s'au realizat aproape în întregime.

Psihologic, aceasta corespunde dezorientării generaţiilor postbelice, rămase fără ţinte în zenit. Nimeni n'a formulat constatarea acestei crize tragice mai adevărat, mai adânc, mai crud şi într'o mai strălucită expresie literară ca Cezar Petrescu în romanul său *Intunecare*, desigur, cea mai semnificativă carte a acestei vremi. Eroii săi, inclusiv cei din Calea Victoriei, oricât de variat şi de plastic individualizaţi de fantazia sa artistică, sucombă toţi de restriştea lui Radu Comşa: lipsa unui ideal superior care singur aţâţă gustul nobil al muncii şi al vieţii. Noi, aceştia din jurul *Gândirii*, aproape toţi am făcut parte din generaţia lui Radu Comşa şi vina noastră capitală, în ochii voştri, ai celor mai tineri cu 10–15 ani, e că n'am voit să sucombăm cu el în neantul moral. Că ne-am căutat, dincolo de dezastru, un ideal metafizic unii, un ideal religios alţii, — aceasta e ceva mai greu de înţeles pentru cine n'a trăit dureroasa noastră experienţă. In mare parte, generaţia nouă trăeşte prin epidermă: în admiraţia pentru eroii de cinematograf şi atleţii din stadion. Ideea metafizică şi ideea religioasă incomodează. Ostilitatea unora dintre tineri faţă de aceste idei îşi are această explicaţie. Crizele lor sufleteşti, începătoare, le amorţesc cu paliative sportive. Iar când se avântă semeţi în arena... ideologiei, îngaimă frazele ca dumneata, dragă Damaschin.

DAR dl. Damaschin, inventatorul adevăratului ideolog, vrea să spună ceva în frazele sale confuze. Şi nu isbuteşte. Să-l ajutăm puţin: vrea să spună că poeţii, fiindcă sânt poeţi, nu pot crea o ideologie, o idee îndrumătoare. Aceasta într'un articol unde apără pe Eminescu, — precum văzurăm, — împotriva d-lui Radu Dragnea. E o lege, — psihologică! — formulată aşa de dânsul ca să ne pună sub interdicţie! Nu e nouă. A formulat-o înnaintea sa dl. Petre Comarnescu, tânăr blond şi elegant, eminamente sportiv, care, combătându-ne cu frenezie, ne-a dat o lecţie despre sensul tradiţiei, — luând cuvânt cu cuvânt definiţia dată de noi, fireşte, fără să observe. Şi grupul din care face parte dl. Damaschin e tot tradiţionalist. De aceea ne şi combate. Logica e de esenţă sportivă: şi unii şi alţii tot tenis jucăm. Ne combatem fiindcă în asta stă jocul.

Prin urmare poeţii, fiindcă sânt poeţi, nu pot crea o idee îndrumătoare. Dar Eminescu n'a fost poet? Dar Eminescu n'a fost ideolog? Dacă a fost poet, n'a putut să fie ideolog. Dacă a fost ideolog, n'a putut să fie poet. Nu permite dl. Damaschin! Să cităm pe Goethe, să cităm pe Nietzsche, să cităm pe Paul Claudel, să cităm pe Paul Valery, să cităm pe Edgar Allan Poe, să cităm pe Wladimir Solowiew, poet şi filosof, supranumit Platon al Rusiei? Dece? N'avem niciun interes să stricăm mândreţea de lege a tânărului nostru Damaschin.

In ce ne priveşte, noi n'am afirmat niciodată nici că sântem poeţi nici că sântem ideologi. Sântem nişte — dacă ne permite dl. Damaschin, — nişte intelectuali. Ceeace ne caracterizează pe noi şi scrisul întreg cuprins de zece ani în această revistă, e setea de orientare, de un crez, de o formulă de viaţă, de cultură şi de artă. Ne-am uitat împrejurul nostru şi nu ne-am găsit îndrumător. Ideologul d-lui Damaschin, să fie cu iertare, ni s'a părut un simplu imbecil. Atâta lucru poate să facă orice jandarm rural. S'a iscat vreun ideolog al vremii noastre şi noi l-am ignorat sau nu l-am înţeles? Orice indicaţie ce ni se va da, o primim cu recompense. Ba da! *Viaţa Românească*, o revistă de două ori mai veche decât a noastră, a revenit în această epocă de criză, cu formula ei iniţială: *europenism, democraţie, raţionalism.* Dacă l-aş întreba pe dl. Damaschin ce înseamnă aceste trei vorbe în raport cu setea de orientare de care vorbim, nu ştiu ce mi-ar răspunde. Sau poate mi-ar răspunde că nici dl. Damaschin nu crede în ele. Bănuind cât e de vagă formula, *Viaţa Românească* s'a obligat s'o tălmăcească pe înţelesul tuturor, adică aşa ca să priceapă şi un idiot ca dl. M. Sevastos. Vă reamintiţi explicaţia *Vieţii Româneşti*? O redăm aproape cuvânt cu cuvânt. Europenism, democraţie, raţionalism, înseamnă să facem băi şosele şi closete! Băi pentru europenişti; şosele — pentru democraţi (ca să culeagă voturile); closete — pentru raţionalişti. Program de gospodari moldoveni! Cu prevederi înţelepte pentru fiecare categorie din întreita formulă. Dar poate fi baia, şoseaua şi closetul idealul unei generaţii care îşi caută sensul spiritual al vieţii? Iremediabil materialistă, doctrina *Vieţii Româneşti* nu e în esenţă decât un program de politică de civilizaţie. Nu e nimeni dintre noi împotriva unei opere de civilizare a ţării. Dar cultura şi idealurile ei sânt cu totul altceva de cât acest program practic. Am făcut această distincţie între cultură şi civilizaţie în mai multe rânduri şi în special în articolul nostru *A doua neatârnare*. Dovada acestei distincţii ne-o dă,

© BCU Cluj

fără să vrea, însăşi *Viaţa Românească*: dintre poeţii şi prozatorii ei, pentru talentul cărora nu odată ne-am arătat stima, nu ne amintim să fi cântat vreunul idealul băilor, al şoselelor şi al closetelor. Insuş votul universal care, în afară de această splendidă triadă, e încă unul din fetişii *Vieţii Româneşti*, când a devenit subiect literar în paginile revistei, a fost luat în derâdere. Amintiţi-vă de nuvelele delicioase ale d-lui D. D. Pătrăşcanu. Spiritul artistic refuză instinctiv idealul propus de *Viaţa Românească*.

DAR să ne mai întoarcem odată la tânărul nostru Damaschin. O singură dată. Ideologia ortodoxă i se pare «strâmtă». Dece? Cunoaşte într'adevăr dl. Damaschin ideologia ortodoxă? Şi dacă într'adevăr o cunoaşte, ar putea să ne spună de ce e strâmtă, şi comparativ, care ideologie e mai largă? Următoarele rânduri sânt revelatoare asupra orientării tânărului nostru: «Religia este tot o metafizică care cuprinde însă elemente disparate, nesistematizate complet încât prezintă imperfecţiuni, la cari în decursul vremii se mai adaugă şi transformările impuse de personalitatea popoarelor care o adoptă». Dragă Damaschin, o frază ca aceasta şi-o poate îngădui numai cineva care nu cunoaşte nici sistemele metafizice, nici doctrina creştină, căci pentru a ataca o asemenea chestiune a eminenţii uneia sau altora din doctrinele în discuţie, trebuie să posezi vasta ştiinţă a filosofiilor şi a creştinismului totdeodată. Ori să n'o posezi deloc. Dumneata eşti, după toate semnele, foarte tânăr. Ori câtă bunăvoinţă ai avea, n'ai avut încă timpul necesar pentru un asemenea studiu dificil. Să sperăm pentru viitor. Dar atunci nu-ţi vei mai îngădui să vorbeşti despre elementele disparate, nesistematizate complect şi prezentând imperfecţiuni, ale doctrinei creştine. Fiindcă, studiind, vei fi aflat în orice caz că, pe când un sistem de filosofie laică, oricare ar fi el, e opera unui singur om, divulgat în imperfecţiunile lui de alt om cu alt sistem şi demonstrându-ne prin această logomahie însăşi inutilitatea, pentru viaţă, a acestor sisteme laice, doctrina creştină e un corp unic pentrucă unic e isvorul ei divin, iar sistematizarea intelectuală a acestei doctrine e opera a nouăsprezece veacuri de cugetare *în aceeaşi direcţie*, fiindcă această sistematizare a urmărit aceleaşi teme principial şi revelatoric date şi s'a condus de linia aceluiaş spirit unic. Sub aspect intelectual, doctrina creştină se înfăţişează cu amploare fără egal, ca sistem, şi cu o fineţe coborîtă până în ultimele amănunte. E şi firesc: ea nu e opera unui om ca oricare sistem de filosofie laică. Şi are un secret această doctrină, pe care nu-l are niciun sistem de filosofie: măcar că unică, ea îmbracă felurite forme de înţelegere; e la îndemâna oricărei mentalităţi şi a oricărei inteligenţe, dela geniu până la mintea cea mai modestă. Ceeace Pascal înţelege cu mintea lui de matematician genial, în planul abstract, exact aceeaşi înţelege în formele plastice ale cultului celebrul «ţăran dela Dunăre». E singura limbă «metafizică» în care ne putem înţelege cu oricine; chiar cu hotentoţii, cu chinezii şi cu pieile-roşii intraţi în creştinism.

Că dumitale ţi se pare strâmtă, asta nu însemnează că ea e într'adevăr strâmtă, ci numai că mintea dumitale nu s'a nevoit încă să-şi însuşească elementele necesare pentru a-i înţelege lărgimea, adâncimea, fineţea şi măreţia. Incearcă! Te asigur că nu e greu. Şi scuză-mă că te-am cicălit atâta. Am făcut-o cu simpatie. Eşti mai tânăr şi eşti numeros. Sunt cel puţin o mie de Damaschini cari scriu sau gândesc ca dumneata. Vă urez ca înainte de a gândi sau de a scrie, să cunoaşteţi. Şi pe urmă să luaţi atitudine contra — sau pro. După inimă şi după şoapta harului.



POPULISMUL e noua formulă literară lansată la Paris. Mişcarea îşi are originea într'un manifest publicat în 1927 de André Thérive, azi proclamat şeful şcoalei. Numele de populism dat mişcării a fost găsit anul trecut. Ce înseamnă populism? Cine urmăreşte lunga anchetă întreprinsă de *Nouvelles Litteraires* n'are să desprindă decât cu greu un sens mai clar. Răspunsurile cele mai multe dovedesc că autorii lor sunt alături de chestiunea pusă. Ne vom adresa deci unui populist, Léon Lemonnier, care-i dă definiţia în broşura *Manifeste du roman populiste*. „Mişcarea noastră", zice el, e „înnainte de toate o reacţiune împotriva a ceeace s'a convenit a numi literatură modernă. Am ales acest nume de populism pentrucă el ni s'a părut a înfăţişa cea mai violentă antiteză cu ceeace ne repugnă mai mult — snobismul. La fel cu oamenii din popor avem oroare de orice poză". Snobismul se practică în „marea burghezie". Snobii sunt: „personagiile din lumea bună, bestiile care n'au altă meserie decât să-şi dea cu *rouge*, trândavii cari caută să practice viţiile aşa zise elegante". Nu e greu de înţeles că literatura pe care o condamnă populiştii e aceea a lui Gide şi Proust şi a tuturor scriitorilor cari îşi caută singurul izvor de inspiraţie în „viţiile elegante".

„Actualmente, zice Lemonnier, avem atâta literatură burgheză încât o reînnoire nu e cu putinţă decât printr'un contact cu poporul". Şi mai departe: „Ne-am zis populişti pentrucă noi credem că poporul oferă o materie de roman foarte bogată şi aproape nouă. Eroarea naturaliştilor a fost că l-au zugrăvit ca pe o turmă bestială în prada instinctelor şi a poftelor. Fără să pretindem a distribui premii de virtute, credem că se poate să l zugrăvim altfel, arătându-i nu numai calităţile dar şi pitoreasca asprime a vieţii lui". Lemonnier aminteşte de asemenea fondul credinţelor religioase şi al legendelor şi superstiţiilor populare, ca izvoare de inspiraţie pentru roman.

Prin urmare, o întoarcere spre popor, veşnicul rezervoriu de întinerire a puterilor unei naţiuni. Noi îi spunem de multă vreme tradiţionalism şi i-am definit izvoarele de inspiraţie în *mitul folkloric* şi *în misterul re-*

© BCU Cluj

ligios. Cu o deosebire fundamentală: tradiționalismul nostru se întemeiază pe caracterele dominante ale culturii românești care nu s'a desmințit aproape niciodată în demofilismul ei, în dragostea ei pentru popor. In Franța e altfel. Nicăieri poate intelectualii și scriitorii n'au arătat un mai olimpic dispreț față de popor. Si atitudinea lor e perfect logică. Raționalismul căruia se închină în mare parte acești intelectuali francezi e prin esența lui individualist. Democrația franceză, întemeiată pe rațiune, e o teorie abstractă, iar nu un sentiment social, de solidaritate morală. Raționalismul democratic e lipsit de iubirea umană. Departe de a contopi elita intelectuală cu poporul, el e un prilej de eliberare a acestei elite și de izolare a ei în sfera „superioară" a satisfacțiilor aristocratice — fie că aceste satisfacții își au sursa în jocul „inteligenții pure", fie în practica vițiitor elegante pe care le condamnă populiștii. Aspectul vieții franceze de azi e dintre cele mai paradoxale: între acești democrați teoretici și poporul de jos există o prăpastie morală. Opera raționalismului care desolidarizează elita de „turmă". Gide și Proust sunt ultimele concluzii ale unei asemenea stări de spirit. Pederast cinic și ostentativ, Gide e totuși „maestrul generațiilor", apologet al pederastiei, Proust e proclamat fanion spiritual! Ultimele concluzii și ultimele epave morale! Am arătat necontenit că toți acești găgăuți cari, în publicistica noastră, maimuțăresc raționalismul democratic francez sânt, de fapt, elemente maladive în corpul spiritual al culturii noastre, — cultură care, spre deosebire de cea franceză, e întemeiată în mod firesc pe sentimentul demofiliei creștine.

Indiferent de viitorul literar al populismului francez, el este o dovadă a crizei provocate de educația raționalistă și o încercare de reacțiune spre izvoarele tămăduirii.



JACQUES MARITAIN, nobilul filosof al catolicismului francez, nașul atâtor scriitori reconvertiți, e în acelaș timp șeful discret al puternicului curent spiritualist care, înaintea populismului, caută căile regenerării Franței.

E mai puțin cunoscut la noi decât André Gide sau Marcel Proust fiindcă înțelegerea lui presupune o cultură filosofică serioasă, și, pe de altă parte, e total lipsit de aureola atrăgătoare a vițiului. Austeritatea lui intelectuală și morală îi învăluie personalitatea într'o atmosferă tare, de pisc înnalt și singuratic. A făcut și experiențe dureroase cu unii dintre tinerii scriitori convertiți. Există și un snobism al convertirilor. (Vezi cazul Jean Cocteau!). Dar afară de câteva excepții ce trebuie să-i fi pricinuit sângerări de suflet — învăluite totuși în discreția unui tact infinit, — o întreagă pleiadă de scriitori îl secundează cu impresionantă convingere.

Populismul e în realitate un derivat al curentului spiritualist cristalizat în *Le roseau d'or.* Principiile lui le anunța cu câțiva ani înnaintea lui Thérive, Henri Ghéon în vremea încercărilor sale de teatru catolic, pentru toată lumea. Iar scriitori afiliați populismului ca Henri Pourrat și Charles Silvestre fac parte din cercul catolic al lui Jacques Maritain. N'am întâlnit încă citat în ancheta întreprinsă de *Les Nouvelles Littéraires* numele lui C. F. Ramuz, marele și originalul romancier elvețian, poate cel mai autentic populist, care deasemenea e afiliat lui Maritain.

Amândouă aceste curente atât de înrudite au aceeași atitudine față de literatura „vițiilor elegante". In 1928 Maritain o viza în următoarele rânduri de o finețe cu adevărat parabolică:

„Plantele, zice Aristotel, trăiesc într'un somn perpetuu; fiindcă n'au decât un suflet vegetativ, tot scopul lor e în floare. Ele își au gura în pământ și numai corola hermafrodită și-o expun pasărilor cerului, fără cea mai mică refulare.

O anume literatură, astăzi, vrea să fie plantă".

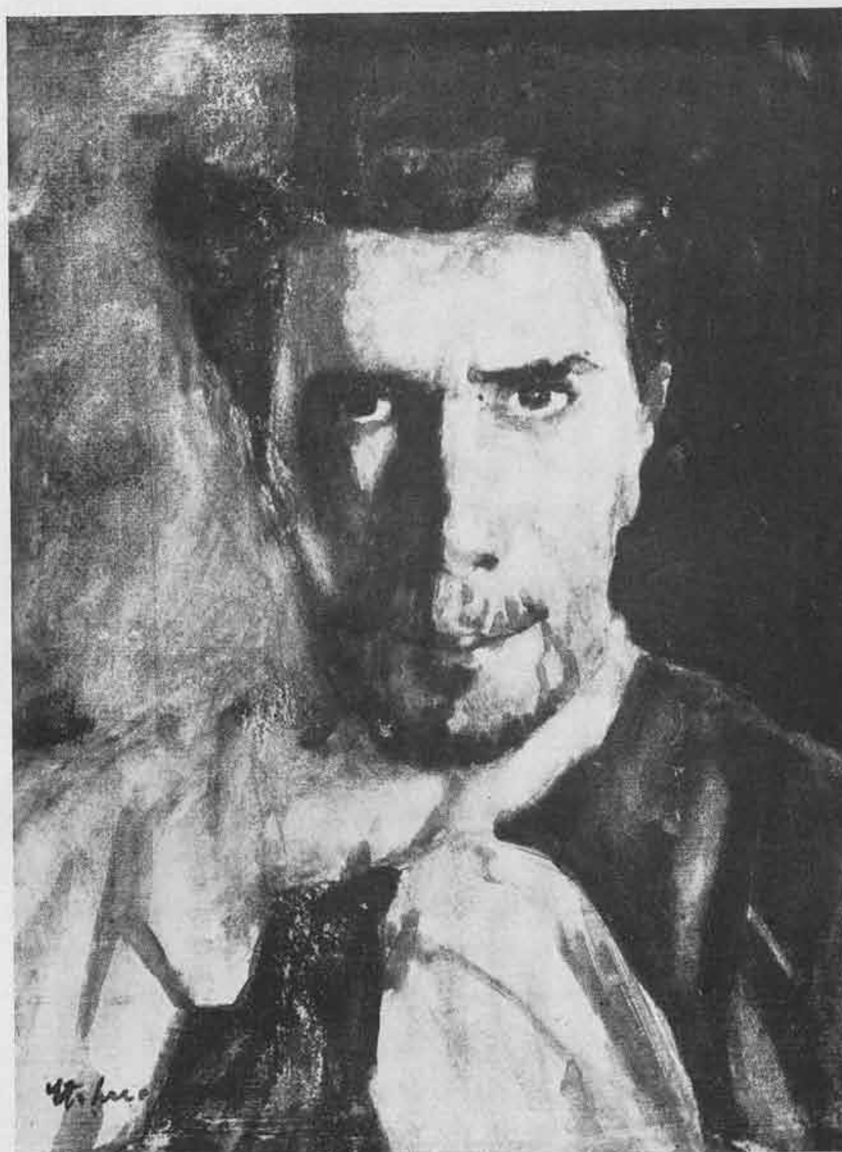
Transcriind aici aceste rânduri de o cruzime rară de judecată învăluită în inimitabilă eleganță de expresie, mă gândesc la cazul lui Mircea Eliade, autorul așa zisului roman *Isabel și apele Diavolului.* O carte scabroasă, de eclipsă morală. Atâtea însușiri excelente, cu care e înzestrat Mircea Eliade, îngropate în pământ — pentru a expune vederii cu orice preț „corola hermafrodită" a vițiilor elegante!

NICHIFOR CRAINIC

Desenul de pe coperta acestui număr, datorit lui Robert Joel, este reprodus din cartea „LA SAGESSE DE MISTRAL" de Charles Maurras...

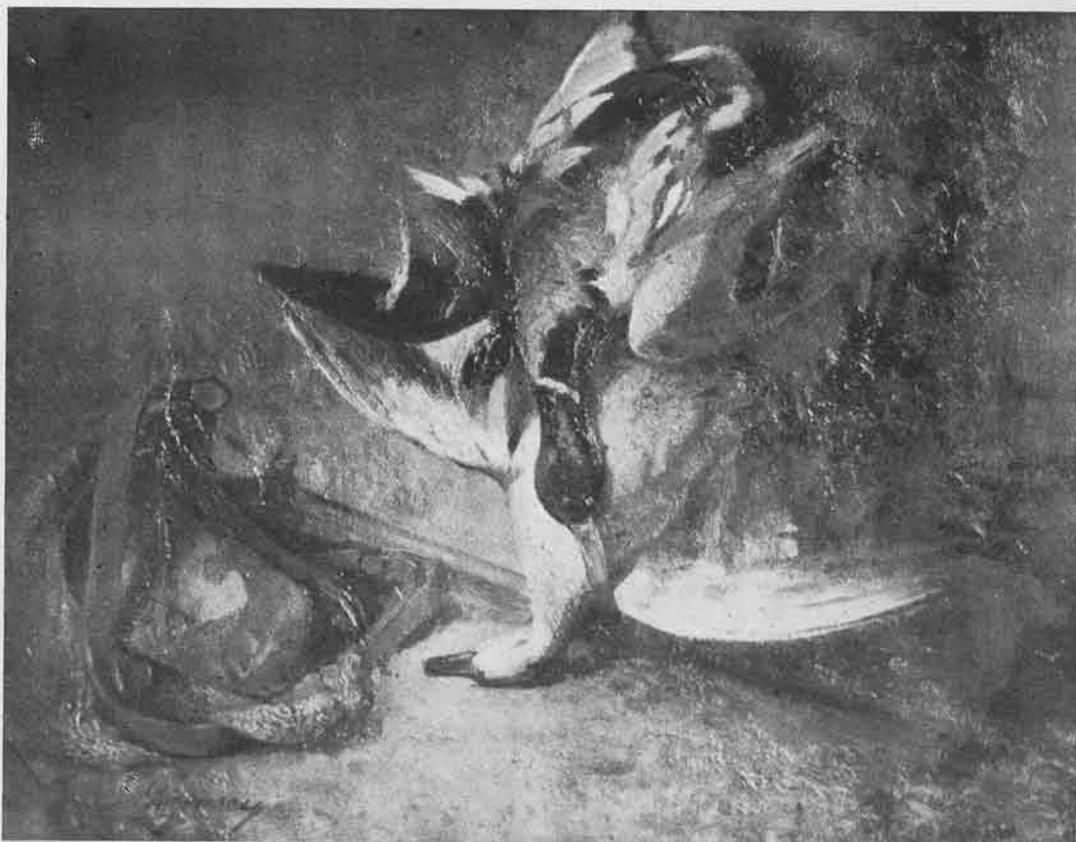
Secretar de redacție: Al. Bădăuță

© BCU Cluj



ST. LUCHIAN AUTOPORTRET

© BCU Cluj

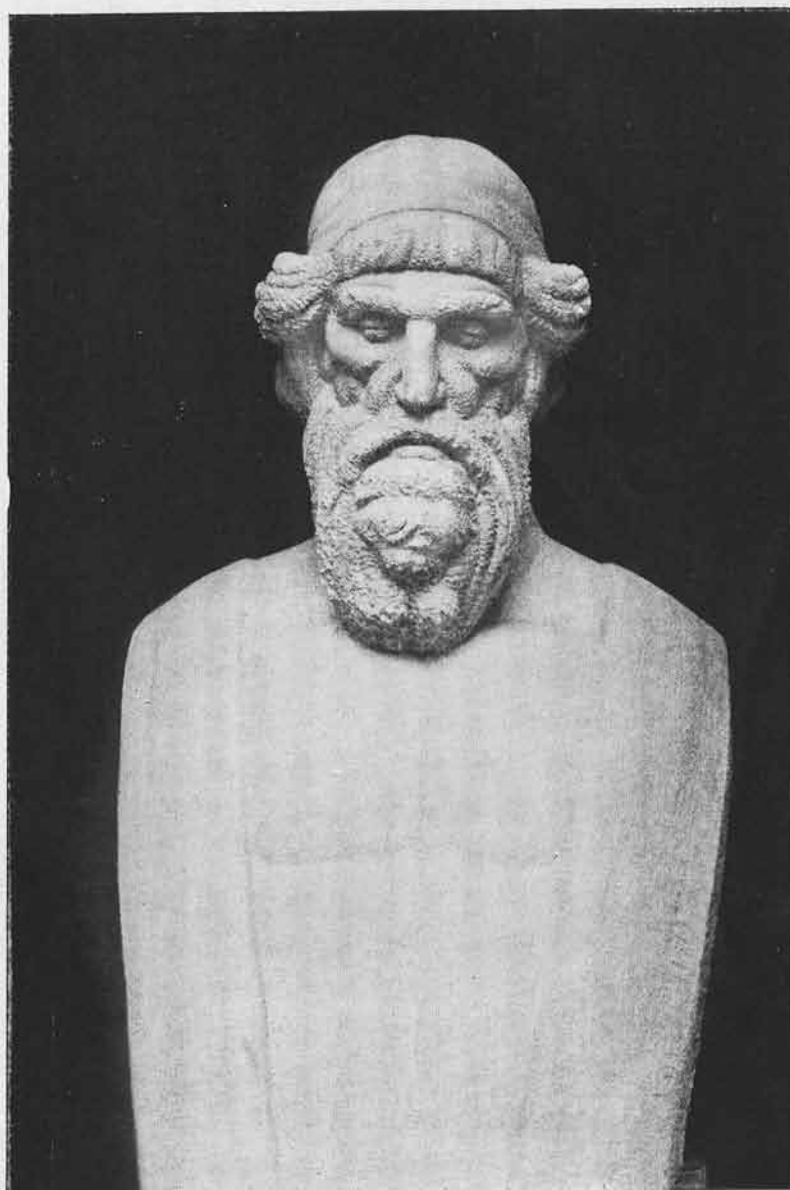


N. GRIGORESCU — VÂNATUL



ISER — TURCI

© BCU Cluj



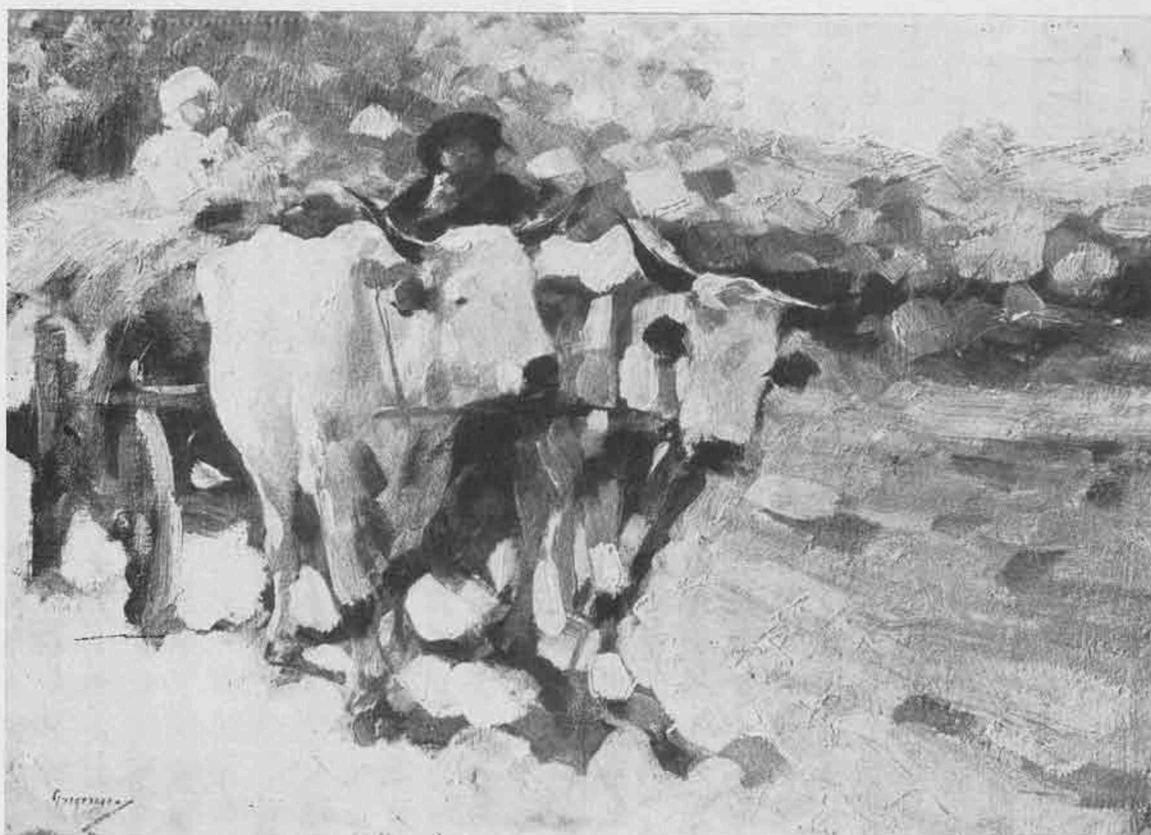
O. HAN *SOFOCLE*

© BCU Cluj



N. N. TONITZA *BĂTRÂNI*

© BCU Cluj

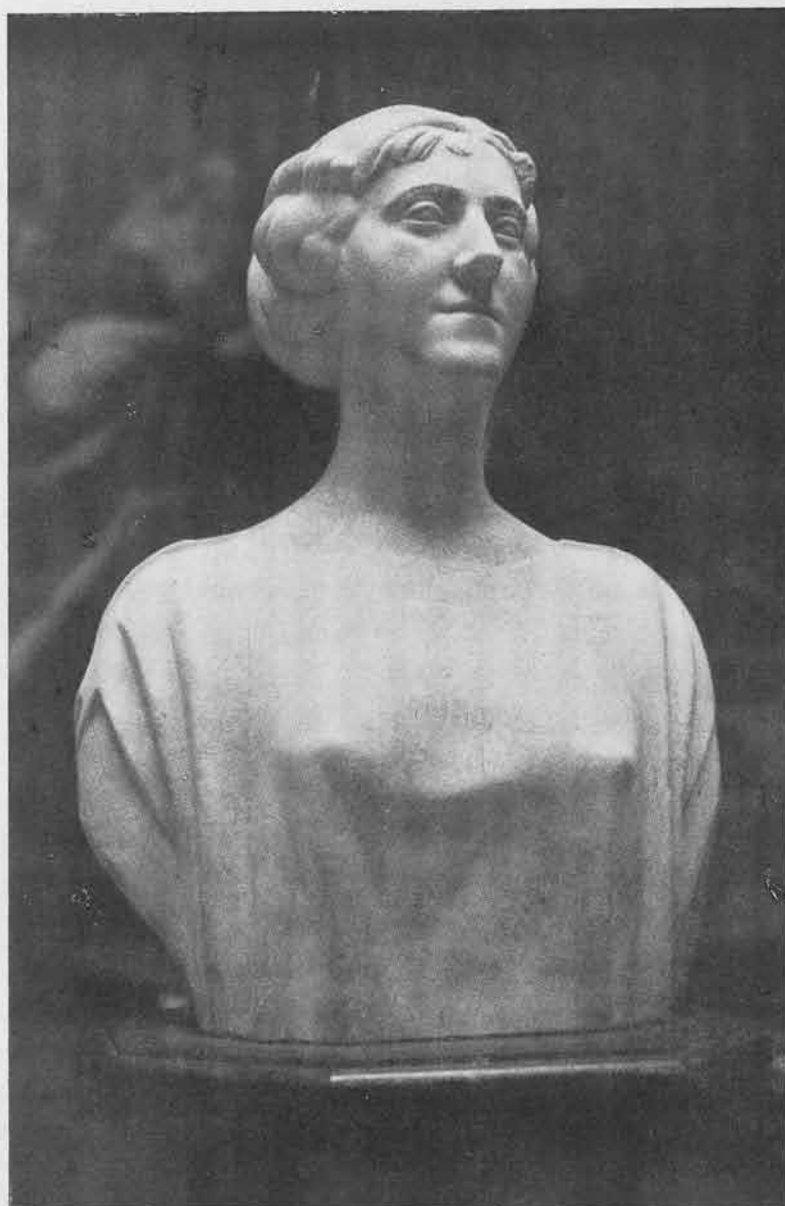


N. GRIGORESCU — *CAR CU BOI*



MARIUS BUNESCU — *VÂLCOV*

© BCU Cluj



EMILE ANTOINE BOURDELLE — BUSTUL D-NEI A. SIMU

© BCU Cluj

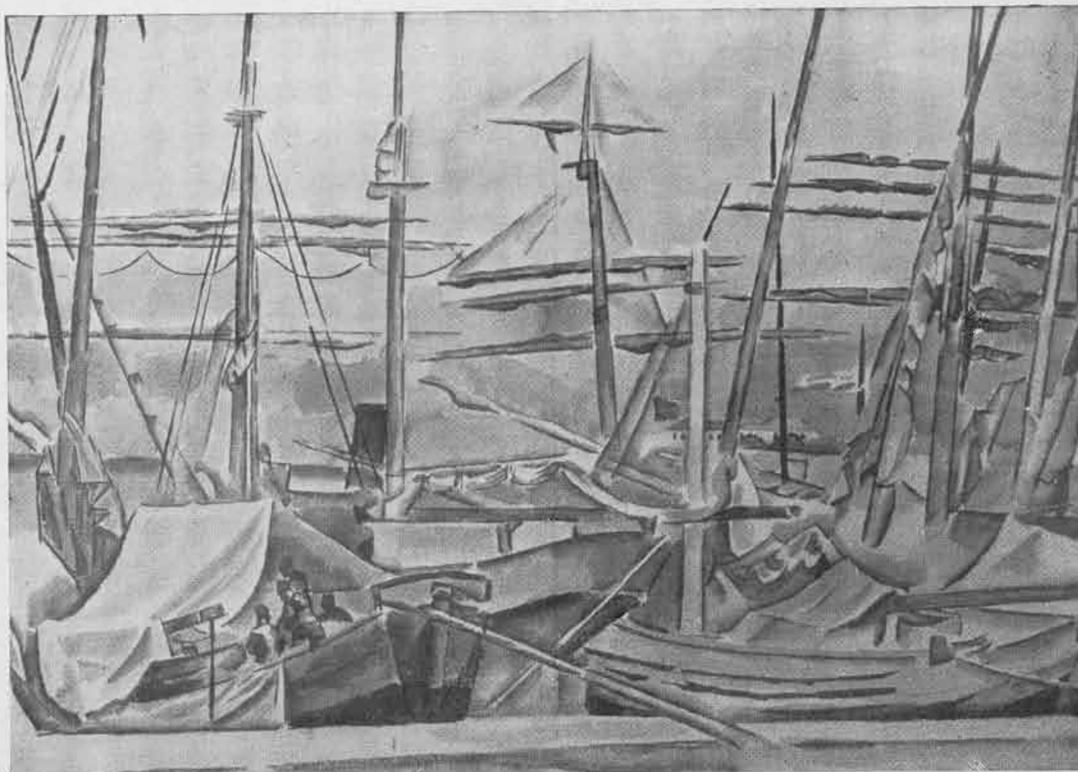


ST. LUCHIAN PASTEL

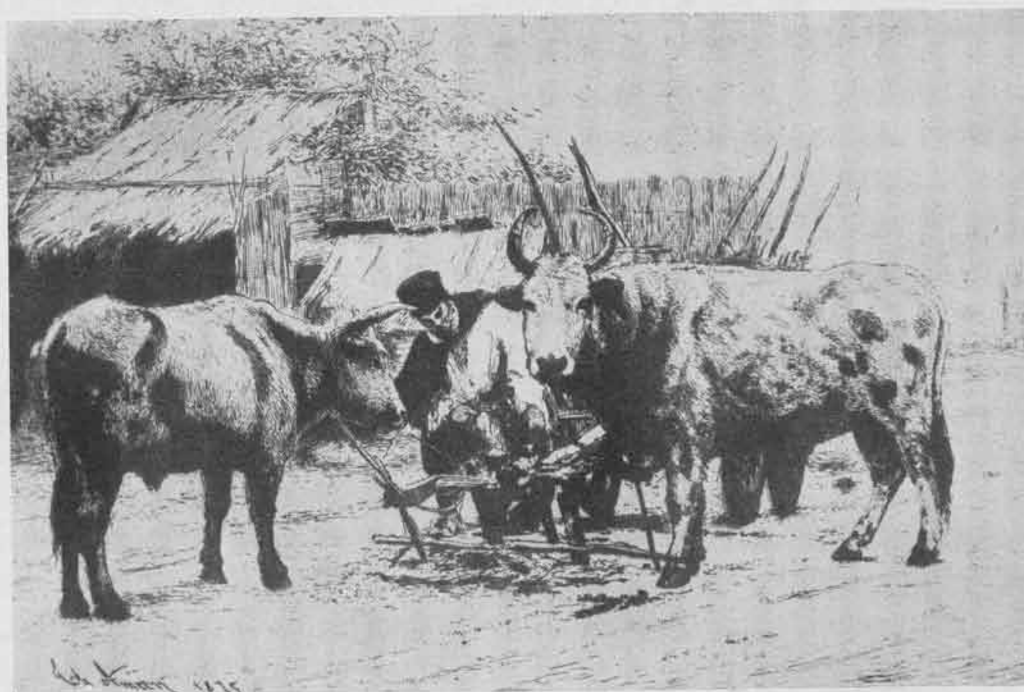


MARIA PILLAT NATURĂ MOARTĂ

© BCU Cluj



ISER PORT



TH. AMAN ÎNJUGAREA

© BCU Cluj



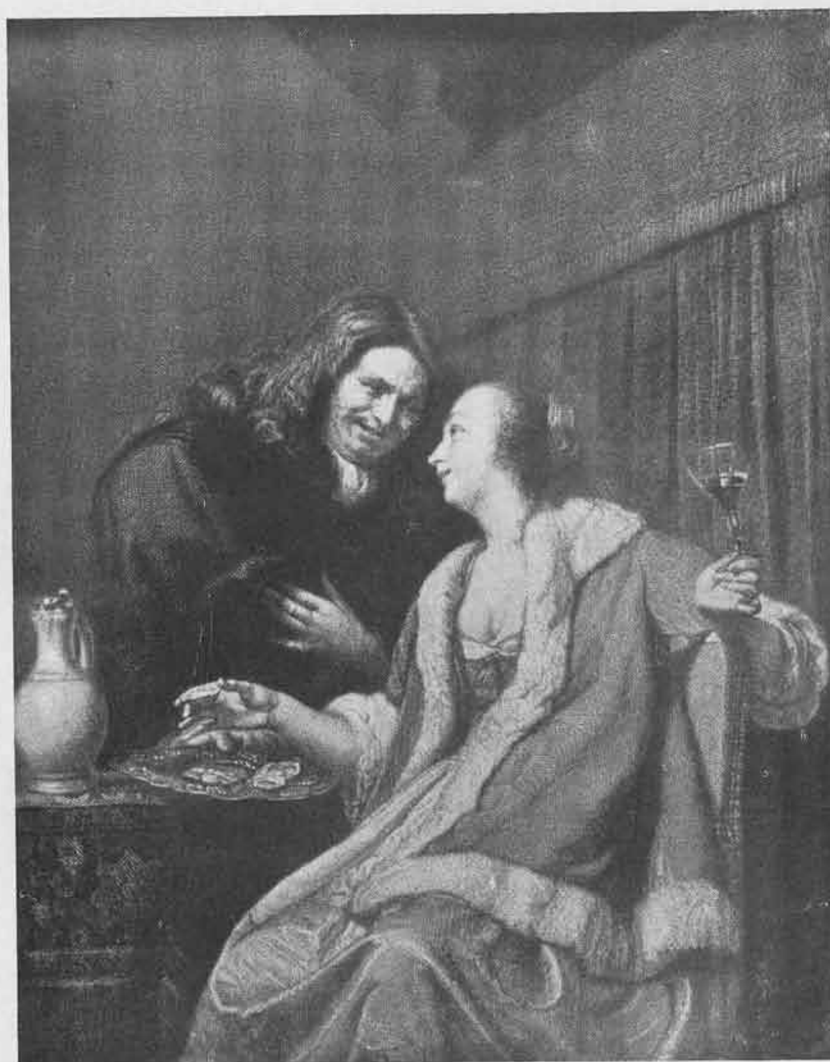
G. TĂTĂRESCU — CU CRUCEA

© BCU Cluj



SALĂ DIN EXPOZIŢIA DE ARTĂ ROMÂNEASCĂ, DELA HAGA

© BCU Cluj



C. STAHI *DEJUNUL (DUPĂ MIERIS)*

© BCU Cluj



SALĂ DIN EXPOZIŢIA DE ARTĂ ROMÂNEASCĂ, DELA HAGA

© BCU Cluj